

**WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA
W BYDGOSZCZY**

**PLAN OCHRONY
TUCHOLSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO**

**Praca zbiorowa pod kierunkiem R. Dysarza
Konsultacje M. Przewoźniak**

BYDGOSZCZ 1999

Zespół autorski:

Główni projektanci planu:

dr Roman Dysarz

Konsultacja:

dr hab. Maciej Przewoźniak prof. PG

Problematyka:

Środowisko abiotyczne lądowe

dr Roman Dysarz

mgr Janusz Szczęsny

Środowisko abiotyczne wodne

mgr Elwira Jutrowska

mgr Jacek Goszczyński

dr Jacek Cieściński

Środowisko biotyczne:

flora

dr Marian Boiński

dr Lucjan Rutkowski

dr Urszula Boińska

dr Maciej Korczyński

ekosystemy nieleśne

ekosystemy leśne

mgr inż. Andrzej Stetkiewicz

fauna

dr hab. Andrzej Przystalski, prof. UMK

dr Henryk Andrzejewski

mgr Krzysztof Kasprzyk

Zespół ww.

Ochrona przyrody

Środowisko kulturowe

mgr Janusz Umiński

Zagospodarowanie przestrzenne

mgr inż. arch. Wiesława

Witkowska-Kołąkowska

mgr Janusz Szczęsny

Za zespół: dr Roman Dysarz

Ponadto w opracowaniu planu ochrony wykorzystano pracę dr Piotra Indykiewicza – “Inwentaryzacja i waloryzacja płązów, gadów i ptaków Tucholskiego Parku Krajobrazowego” /s.71, 1998/, opinie: dr Ewy Krasickiej-Korczyńskiej, prof. dr hab. Józefa Banaszaka, prof. dr hab. Aleksandry Kowalczyk, mgr inż. Remigiusza Popielarza, mgr inż. Danuty Szolc, mgr Jolanty Doman, oraz członków Komisji Planu Ochrony.

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	5
1.1. PODSTAWY FORMALNO-PRAWNE OPRACOWANIA “PLANU OCHRONY TUCHOLSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO”	5
1.2. ISTOTA I STRUKTURA “PLANU OCHRONY TPK”	5
1.2.1. Cel “Planu ochrony TPK”	5
1.2.2. Założenia metodyczne	6
1.3. UWARUNKOWANIA PRAWNE.....	6
1.3.1. Sytuacja formalno-prawna funkcjonowania TPK.....	6
1.3.2. Uwarunkowania ochrony TPK wynikające z przepisów ustawowych i prawa miejscowego	7
1.3.3. Prawo gminne	8
2. ZAŁOŻENIA OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO	10
2.1. WPROWADZENIE	10
2.2. ISTOTA TRÓJOCHRONY	13
2.3. CELE OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO	14
2.3.1. Cele ogólne	14
2.3.2. Cele szczegółowe	15
2.4. CELE OCHRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO	16
2.4.1. Cele ogólne	16
2.4.2. Cele szczegółowe	16
2.5. OCHRONA KRAJOBRAZU	17
2.5.1. Cele ogólne	17
2.5.2. Cele szczegółowe	18
3. FORMY OCHRONY I ZASADY GOSPODAROWANIA ZASOBAMI PRZYRODY.....	19
3.1. OCHRONA PRZYRODY NA TERENIE TPK ORAZ OTULINY.....	19
3.1.1. Rezerваты przyrody istniejące	19
3.1.2. Rezerваты przyrody – projektowane	20
3.1.3. Rezerваты przyrody proponowane.....	21
3.1.4. Użytki ekologiczne - proponowane.....	21
3.1.5. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe - proponowane	23
3.1.6. Pomniki przyrody - proponowane.....	25
3.1.7. Ochrona gatunkowa roślin	25
3.1.8. Ochrona gatunkowa zwierząt.....	30
3.2. OCHRONA ŚRODOWISKA KULTUROWEGO.....	36
3.2.1. Obiekty dziedzictwa kulturowego wpisane do rejestru zabytków nieruchomych..	36
3.2.2. Obiekty i zespoły architektury i budownictwa proponowane do wpisania do rejestru zabytków nieruchomych:	36
3.2.3. Obiekty dziedzictwa kulturowego – archeologiczne - proponowane do wpisania do rejestru zabytków nieruchomych.....	37
3.2.4. Zespoły wiejskie (układy przestrzenne) - wsie o walorach historyczno-kulturowych:	37

3.2.5. Pojedyncze obiekty architektoniczne (domy, szkoły, kapliczki, obiekty użyteczności publicznej) – nr:	38
3.3. Ochrona krajobrazu.....	43
3.3.1. Typy i struktura krajobrazu	43
3.3.2. Zasady ochrony – gospodarowania, kierunki działań dla wszystkich typów:	46
3.3.3. Elementy ekspozycji i penetracji krajobrazowej.....	47
3.4. Ochrona innych komponentów i właściwości środowiska przyrodniczego	52
3.4.1. Wody powierzchniowe	52
3.4.2. Powietrze atmosferyczne.....	52
4. ZASADY GOSPODAROWANIA NA TERENIE TPK I OTULINY	54
4.1. Zasady ogólne.....	54
4.2. Zasady szczegółowe.	55
4.2.1. Rolnictwo. Zasady uprawy, hodowli oraz zagospodarowanie krajobrazu rolniczego	55
Leśnictwo	56
4.2.3. Gospodarka rybacka	58
4.2.4. Przemysł i energetyka.....	58
4.2.5. Gospodarka wodna	58
4.2.6. Transport.....	59
4.2.7. Osadnictwo i gospodarka komunalna.....	59
4.2.8. Gospodarka odpadami.....	64
5. KOREKTA GRANIC TPK I OTULINY.....	65
6. BADANIA NAUKOWE I MONITORING.....	66
6.1. Badania naukowe	66
6.2. Monitoring	66
6.3. Programy badawczo-wdrożeniowe.....	67
7. DZIAŁANIA LEGISLACYJNE, ORGANIZACYJNE I EDUKACYJNE	68
7.1. Działania legislacyjne.....	68
7.1.1. Wnioski o objęcie ochroną	68
7.1.2. Zmiana rozporządzeń Wojewody Bydgoskiego i Wojewody Gdańskiego.....	68
7.1.3. Wnioski o zmianę innych przepisów prawa.....	68
7.2. Działania organizacyjne	69
7.3. Działania inwestycyjne.....	69
7.4. Materiały informacyjno-edukacyjne.....	69
7.5. Zasady aktualizacji “Planu Ochrony TPK”.	70

1. WPROWADZENIE

1.1. PODSTAWY FORMALNO-PRAWNE OPRACOWANIA "PLANU OCHRONY TUCHOLSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO"

"Plan ochrony Tucholskiego Parku Krajobrazowego" ("Plan ochrony TPK") został opracowany na podstawie art. 24 ust. 9, art. 35 i art. 37 ust. 1 Ustawy z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 114, poz. 492; z 1992 r. Nr 54, poz. 254; z 1994 r. Nr 89, poz. 415; z 1995 r. Nr 147, poz. 713; z 1996 r. Nr 91, poz. 409; z 1997 r. Nr 14, poz. 72, Nr 43, poz. 272, Nr 54, poz. 349 i Nr 133, poz. 885 i z 1998 r. Nr 106, poz. 668) oraz w związku z art. 39 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie (Dz. U. Nr 91, poz. 577).

Podstawą formalną opracowania "Planu ochrony TPK" była umowa pomiędzy Wydziałem Ochrony Środowiska UW w Bydgoszczy, Dyrektorem TPK mgr inż. R. Popielarzem a Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Bydgoszczy (umowa nr 1/98 z 15.07.1998).

1.2. ISTOTA I STRUKTURA "PLANU OCHRONY TPK"

1.2.1. Cel "Planu ochrony TPK"

Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 114, poz. 493, ze zm.) określa m. in., że:

Art. 24. 1. Park krajobrazowy jest obszarem chronionym ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnienie tych wartości w warunkach racjonalnego gospodarowania.

3. Wokół parku krajobrazowego może być utworzona otulina zabezpieczająca park przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

4. Utworzenie parku krajobrazowego następuje w drodze rozporządzenia wojewody po uzgodnieniu z zainteresowanymi organami jednostek samorządu terytorialnego.

5. Rozporządzenie, (...), określi nazwę parku krajobrazowego, obszar parku i otuliny, ogólne zasady zagospodarowania i wykorzystania parku oraz stosowne ograniczenia, zakazy i nakazy przewidziane w art. 37, ust. 1.

(...)

9. Dla parku krajobrazowego wraz z otuliną sporządza się plan ochrony. Plan ten zatwierdzany jest przez wojewodę w drodze rozporządzenia. Ustalenia zawarte w tym planie są wiążące przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego.

10. Na terenie Lasów Państwowych znajdujących się w granicach parku krajobrazowego zadania w zakresie ochrony przyrody wykonuje samodzielnie miejscowy nadleśniczy, zgodnie z planem ochrony parku krajobrazowego, uwzględnionym w operacie urządzania lasu.

Ustawa nie zawiera żadnego uszczegółowienia celów, zakresu tematycznego i metod sporządzania planów ochrony parków krajobrazowych. Zgodnie z interpretacją Ustawy o ochronie przyrody zawartą w pracy "Prawo o ochronie przyrody. Komentarz" (1994)¹ plany ochrony są dokumentami planistycznymi o nie sprecyzowanym w ustawie charakterze prawnym, nie są kategorią planów zagospodarowania przestrzennego, ale są wiążące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Plany ochrony są aktami polityki przestrzennej w parkach, aktami mającymi podstawę ustawową i z mocy ustawy o ochronie przyrody mającymi pierwszeństwo przed miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego obejmującymi tereny parku.

¹ Prawo o ochronie przyrody. Komentarz, 1994, praca zbiorowa pod red. J. Sommera, Towarzystwo Naukowe Prawa Ochrony Środowiska, Wrocław
R. Dysarz & M. Przewoźniak

Ustawa określa wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe jako te wartości, które winny być chronione w parku. Nie wymienia wartości krajobrazowych, gdyż one figurują ukryte w nazwie parku, a poza tym krajobraz jest odzwierciedleniem pozostałych wartości.

Nawiązując do ustaleń ustawy o ochronie przyrody i jej przytoczonej interpretacji można stwierdzić, że **celem planu ochrony parku krajobrazowego jest stworzenie podstaw polityki przestrzennej oraz określenie zasad, kierunków i form działania, umożliwiających zachowanie, popularyzację i upowszechnienie wartości przyrodniczych, historycznych i kulturowych parku w warunkach racjonalnego gospodarowania.**

Wykorzystując własne doświadczenia badawcze oraz opracowanie Chmielewskiego (1994)², zalecane przez MOŚZNIŁ, przyjęto założenia metodyczne, zakres tematyczny i etapowanie realizacji "Planu ochrony TPK".

1.2.2. Założenia metodyczne

1. Maksymalne wykorzystanie istniejących materiałów archiwalnych, studialnych i planistycznych w celu ograniczenia zakresu prac analityczno-inwentaryzacyjnych, a tym samym kosztów opracowania i okresu opracowania planu.
2. Przyjęcie jako podstawowej skali opracowań kartograficznych 1:25.000.
3. Opracowanie planu ochrony przy współpracy Komisji Planu oraz Dyrekcji TPK.
4. Objęcie równorzędną ochroną walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych parku, czyli przyjęcie zasady "trójochrony" jako podstawy metodycznej opracowania (M. Przewoźniak, 1998).
5. Uznanie, że plan ochrony jest formą planu zarządzania na obszarze parku i jego otuliny, zarządzania skierowanego na realizację celów trójochrony, przy koegzystencji różnych funkcji społeczno-gospodarczych.
6. Uznanie, że obszar parku krajobrazowego jest organizmem żywym, którego mieszkańcy nie mogą doznawać jedynie ograniczeń standardu życia z powodu obowiązujących reżimów ochronnych, lecz powinni także czerpać korzyści duchowe i materialne z walorów swojego regionu oraz z ochrony tych walorów.
7. Odwrócenie kolejności tworzenia operatu generalnego i operatów szczegółowych w stosunku do wytycznych autorstwa Chmielewskiego (1994), tj. przygotowanie najpierw wszystkich operatów szczegółowych i dopiero na ich podstawie syntezy w postaci operatu generalnego, jako projektu dokumentu planu - zatwierdzanego przez wojewodę.
8. Opracowanie planu ochrony w taki sposób, aby jego ustalenia mogły być bezpośrednio uwzględniane w "Studiach Uwarunkowań ..." i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, które wraz z operatami urządzeniowymi lasów harmonijnie współtworzyłyby instrumenty kształtowania i ochrony środowiska parku.

1. 3. UWARUNKOWANIA PRAWNE

1.3.1. Sytuacja formalno-prawna funkcjonowania TPK

Tucholski Park Krajobrazowy powołała Wojewódzka Rada Narodowa w Bydgoszczy korzystając z przepisów:

- art. 4, ust. 1 ustawy z dnia 25 stycznia 1958 roku o radach narodowych (Dz. U. z 1975 r. Nr 26, poz. 139, z 1977 r. Nr 11, poz. 44, z 1978 r. Nr 14, poz. 61 i Nr 31, poz. 130, z 1980 r. Nr 4, poz. 8, z 1982 r. Nr 45, poz. 289),

² Chmielewski J.T., 1994, Zasady sporządzania planów ochrony parków krajobrazowych (wytyczne metodyczne i organizacyjne), MOŚZNIŁ, Warszawa (mat. powiel.)

- art. 41 ustawy z dnia 31 stycznia 1980 roku o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz. U. Nr 3, poz. 6), który stanowił, że "Rada narodowa stopnia wojewódzkiego może wprowadzić zakazy lub nakazy konieczne dla zapewnienia ochrony terenów posiadających walory wypoczynkowe i krajobrazowe przed ich niszczeniem bądź utratą tych walorów".
- sformułowano ogólne zasady i kierunki działania na obszarze TPK i strefy ochronnej, które miały obowiązywać do czasu opracowania planu zagospodarowania przestrzennego TPK;

1.3.2. Uwarunkowania ochrony TPK wynikające z przepisów ustawowych i prawa miejscowego

Na obszarze TPK i jego otuliny obowiązują poniższe normy ochrony wynikające z przepisów ustawowych. Podstawowe regulacje zawiera Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody - Dz. U. Nr 114, poz.492; z 1992 r. Nr 54, poz. 254; z 1994 r. Nr 89, poz. 415; z 1995 r. Nr 147, poz. 713; z 1996 r. Nr 91, poz. 409; z 1997 r. Nr 14, poz. 72, Nr 43, poz. 272, Nr 54, poz. 349 i Nr 133, poz. 885 i z 1998 r. Nr 106, poz. 668), która określa m.in.:

Art. 37.1. Ograniczenia i zakazy wprowadzone w odniesieniu do przyrody mogą w szczególności dotyczyć:

- 1) *polowania, wędkowania, rybołówstwa, chwytania, płoszenia i zabijania dziko żyjących zwierząt, zbierania poroży zwierzyny płowej, niszczenia nor i legowisk zwierzęcych, gniazd ptasich i wybierania jaj,*
- 2) *pozyskiwania, niszczenia lub uszkodzania drzew i innych roślin,*
- 3) *wysypywania, zakopywania i wylewania odpadów lub innych nieczystości, innego zanieczyszczania wód i gleby oraz powietrza.*
- 4) *dokonywania wszelkich lub istotnych zmian przedmiotów z obszarów objętych odnową na czas określony lub nieokreślony.*
- 5) *używania, użytkowania, uszkodzania i zanieczyszczania przedmiotów i obszarów objętych ochroną.*
- 6) *zmiany stosunków wodnych, regulacji rzek i potoków,*
- 7) *wydobywania skał, minerałów, torfu i bursztynu,*
- 8) *niszczenia gleby lub zmiany sposobu jej użytkowania,*
- 9) *palenia ognisk,*
- 10) *stosowania środków chemicznych w gospodarce rolnej, leśnej, zadrzewieniowej i łowieckiej,*
- 11) *prowadzenia działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej lub handlowej.*
- 12) *zbioru wszystkich lub niektórych dziko rosnących roślin albo ich części, w szczególności owoców i grzybów.*
- 13) *zbywania, nabywania, przewożenia lub wywożenia przedmiotów objętych ochroną albo ich części,*
- 14) *ruchu pojazdów,*
- 15) *umieszczania na określonych przedmiotach lub obszarach objętych ochroną tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków nie związanych z ochroną przedmiotu, z wyjątkiem znaków drogowych i innych znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa,*
- 16) *sprzedaży i spożywania napojów alkoholowych i innych środków odurzających.*
- 17) *palenia tytoniu,*
- 18) *zakłócania ciszy,*
- 19) *używania łodzi motorowych, pływania, żeglowania, uprawiania sportów wodnych i motorowych, prowadzenia żeglugi pasażerskiej,*
- 20) *używania motolotni i lotni,*
- 21) *wykonywania lotów cywilnymi statkami powietrznymi poniżej 2000 metrów wysokości względnej nad obszarem chronionym, z wyjątkiem lotów patrolowych i interwencyjnych zarządów Lasów Państwowych oraz Państwowej Straży Pożarnej,*
- 22) *dostępu do określonych przedmiotów poddanych pod ochronę lub wstępu na określone tereny, z wyjątkiem ich właścicieli, posiadaczy, zarządców, jak też domowników i pracowników, z wyjątkiem sytuacji, kiedy prowadzenie akcji ratowniczej takiego dostępu lub wstępu wymaga,*

23) budowy lub rozbudowy obiektów budowlanych, linii komunikacyjnych, urządzeń lub instalacji.

2. Wydawanie przewidzianych odrębnymi przepisami pozwoleń na działalność, której skutki dotyczą ograniczeń lub zakazów wprowadzonych w odniesieniu do przedmiotów i obszarów objętych ochroną, wymaga uzgodnienia z wojewodą.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. Nr 15, poz. 139 z 1999 r.) w artykule 73 ustaliła treść Art. 4 Ustawy o ochronie przyrody w następującej postaci:

" Art. 4. 1. Ustalenia zawarte w planie ochrony, dotyczące obszaru poddanego ochronie, są wiążące przy sporządzaniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, w skład którego wchodzi ten obszar.

2. Ustalenia zawarte w rozporządzeniu wojewody, dotyczące zagospodarowania obszaru poddanego ochronie, uwzględnia się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, w skład którego wchodzi ten obszar.

3. Przepis ust. 2 stosuje się do przedmiotów poddanych ochronie.

4. Jeżeli miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmuje obszar poddany ochronie, to koszt sporządzenia planu dla tego obszaru ponoszą, w częściach równych, budżet państwa i budżet gminy."

Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie (Dz. U. Nr 91, poz. 577) - w rozdziale 4 Akty prawa miejscowego zawiera regulacje dotyczące stanowienia prawa miejscowego, m. in.:

"Art. 39. Na podstawie i w granicach upoważnień zawartych w ustawie wojewoda oraz organy administracji niespolonej stanowią akty prawa miejscowego obowiązujące na obszarze województwa lub jego części".

Art. 42. 1. Akty prawa miejscowego są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Dzień wydania dziennika jest dniem ogłoszenia aktu.

2. Akty prawa miejscowego wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia, chyba że ustawa lub sam przepis prawa miejscowego przewidują termin późniejszy.

Art. 44. 1. Każdy, czyj interes prawny lub uprawnienie zostały naruszone przepisem aktu prawa miejscowego wydanym w sprawie z zakresu administracji publicznej, może - po bezskutecznym wezwaniu organu, który wydał przepis, lub organu upoważnionego do uchylecia przepisu w trybie nadzoru, do usunięcia naruszenia - zaskarżyć przepis do sądu administracyjnego.

2. Nie stwierdza się nieważności aktu prawa miejscowego po upływie jednego roku od dnia jego wydania.

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz. U. Nr 133, poz. 872) określa:

Art. 106. 1. Wojewodowie ustalą i ogłoszą w terminie do dnia 31 marca 1999 r. wykazy aktów prawa miejscowego wydanych przez dotychczasowych wojewodów i nadal obowiązujących na obszarze województwa lub jego części.

2. Akty prawa miejscowego nie zamieszczone w wykazie, o którym mowa w ust. 1, tracą moc z dniem ogłoszenia wykazu."

1.3.3. Prawo gminne

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Nr 16, poz. 95; wielokrotne zmiany) stanowi m.in.:

"Art. 40. 1. Na podstawie upoważnień ustawowych gminie przysługuje prawo stanowienia przepisów powszechnie obowiązujących na obszarze gminy, zwanych dalej przepisami gminnymi(...)

Art. 41. 1. Przepisy gminne ustanawia rada gminy w formie uchwały."

Większość obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym plany ogólne gmin w TPK, zostało uchwalonych przez rady gmin przed 1994 r. i siłą rzeczy nie uwzględnia aktualnego przebiegu granic TPK i otuliny oraz zakazów i ograniczeń na ich obszarach określonych w Rozporządzeniu Wojewody Bydgoskiego Nr 11 poz. 440 z 13.12.1985 (Dz. Urz. Woj. Bydg.) zmienionych rozporządzeniami: nr nr 198/93 z 28.06.1993 (DZ. Urz. Woj. Bydg. nr 11, poz. 144), 145/94 z 17.08.1994 (Dz. Urz. Woj. Bydg. nr 10, poz. 102), 261/95 z 9.10.1995 (Dz. Urz. Woj. Bydg. nr 13, poz. 79), 300/95 z 19.12.1995, 32/98 z 31.08.1998 (Dz. Urz. Woj. Bydg. nr 54, poz. 255).

Zgodnie z ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym:

- plany te utracą moc z upływem 1999 roku; plany powstałe po 1.01.1995 r. obejmują niewielkie skrawki terenu rozmieszczone na obszarze TPK.
- przed utratą mocy planów rady gmin są zobowiązane do uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy;
- studium gminy nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu (wydanie pozwolenia na budowę wymaga uzyskania takiej decyzji dla opracowania projektu budowlanego niesprzecznego z taką decyzją),
- podstawą wydania decyzji są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (on jest przepisem gminnym), a w przypadku braku planu, z zastrzeżeniem (art. 13, ust. 1), podstawą są przepisy szczególne,
- wymieniony art. stanowi, że miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządza się obowiązkowo:
  - 1) jeśli przepisy szczególne tak stanowią, (na razie nie ma przepisów szczególnych zobowiązujących do opracowania planu z powodu istnienia parku krajobrazowego),
  - 2) dla obszaru, na którym przewiduje się realizację programów administracji publicznej (rządowej i samorządu województwa), zawierających zadania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych (dotychczas takie programy nie powstały),
  - 3) dla obszaru, na którym przewiduje się zadania dla realizacji lokalnych celów publicznych (zadania te określa gmina),
  - 4) dla obszaru, o którym mowa w odpowiednim przepisie (art. 6 ust. 5 pkt 7), ze względu na istniejące uwarunkowania,
- przepis ten stwierdza, że: obszary, dla których sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest obowiązkowe na podstawie przepisów szczególnych lub ze względu na istniejące uwarunkowania - określa się w studium gminy.

Przedstawione uwarunkowania prawne ochrony wartości parku nie zawsze mają jednoznaczny charakter, nie poddają się łatwo interpretacji. Niemniej w procesie opracowywania planu ochrony TPK musi ten problem być brany pod uwagę w formułowaniu narzędzi ochrony. Dlatego przyjęto, że plan ochrony będzie formułował wnioski także często niezależnie od faktu, czy aktualnie są one zapisane w planie miejscowym, czy nie. Konieczność ta wymuszona jest sytuacją, jaka pojawi się w momencie utraty ważności większości obecnych planów zagospodarowania przestrzennego. Wówczas ustalenia planu ochrony będą spełniały funkcję zastępczego podstawowego regulatora procesów kształtowania przestrzeni.

2. ZAŁOŻENIA OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

2.1. WPROWADZENIE

Termin "ochrona" oznacza dosłownie zabezpieczenie przed zniszczeniem, obniżeniem wartości. Do niedawna jednak rozumiany był najczęściej jako wykluczenie lub ograniczenie działalności człowieka na jakimś terenie. Ten element zakresu pojęcia pozostał we współczesnych koncepcjach ochrony środowiska, ale punkt ciężkości stosunku człowieka do przyrody przesunięty został na **użytkowanie zasobów przyrodniczych**. Stosujemy obecnie pojęcie **ekorozwoju, rozwoju zrównoważonego**, które oznacza **takie użytkowanie zasobów przyrodniczych, które zaspokajają potrzeby rozwoju obecnego pokolenia i równocześnie nie ogranicza możliwości funkcjonowania i rozwoju przyszłych pokoleń** /głównie w zakresie wykorzystywania zasobów przyrodniczych/. W tym ujęciu ochrona sensu stricto jest jednym z elementów ekorozwoju, a główne działania człowieka dotyczą:

- ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego, wód i litosfery /głównie ograniczanie zużycia energii/,
- ograniczania zużycia surowców, wytwarzania odpadów oraz wzrostu odzyskiwanych substancji /recykling/,
- poszukiwania substytutów dla substancji i surowców, których przeróbka powoduje powstawanie toksycznych odpadów, dużej ich ilości, oraz surowców występujących w przyrodzie w ograniczonej ilości,
- przeciwdziałania degradacji gleb /erozja, przesuszenie, nadmierne i niewłaściwe stosowanie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin/,
- ograniczania i racjonalizacji wykorzystywania zasobów naturalnych, w tym wód słodkich /pitnych/,
- utrzymania i zwiększania warunków naturalnej retencji, w tym m.in. na obszarach wododziałowych,
- powstrzymania wycinki lasów i dążenie do wzrostu zalesienia,
- utrzymania naturalnej zdolności produkcyjnej i reprodukcyjnej ekosystemów eksploatowanych przez człowieka /np. półnaturalne pastwiska, ekosystemy wód śródlądowych i morskich - rybołówstwo/,
- przywracania zdolności produkcyjnych i użytkowych na obszarach zniszczonych wskutek dotychczasowej działalności człowieka /rekultywacja/,
- restytucji naturalnych warunków funkcjonowania środowiska /renaturalizacja/,
- zachowania różnorodności siedliskowej /biotopowej/ przede wszystkim na wszelkich terenach wykorzystujących produkcję w znaczeniu ekologicznym /wytwarzanie biomasy/, ale także na terenach zurbanizowanych, wiejskich, rekreacyjnych,
- zachowania różnorodności biologicznej /genowej, gatunkowej, populacyjnej/ - bioróżnorodności, zarówno na obszarach użytkowanych rolniczo, w lasach jak i na obszarach o większym stopniu naturalności,
- wykorzystania procesów i mechanizmów ekologicznych w użytkowaniu zasobów naturalnych /samoregulacja, np. samooczyszczanie, przewietrzanie obszarów zanieczyszczonych i dopływ mas świeżego powietrza - tlenu, pochłanianie dwutlenku węgla/,
- wykorzystania procesów przyrodniczych dla wytwarzania dóbr potrzebnych człowiekowi /energia wiatru, falowania, geotermiczna, grawitacji; proces sukcesji/,
- ochrony procesów przyrodniczych dających niezbędne dla człowieka substancje /np. tlen, środki lecznicze itp./ lub substancje poprawiające stan zdrowotności człowieka /olejki eteryczne, fitoncydy, inne substancje lotne, regulacja warunków klimatycznych itp./,
- ochrony krajobrazu o różnym stopniu naturalności, w tym krajobrazu kulturowego, będącego wypadkową czynników przyrodniczych i antropogennych /składnik tzw. dziedzictwa kulturowego/,
- racjonalnego gospodarowania przestrzenią /planowania rozmieszczenia w przestrzeni zainwestowania, w tym infrastruktury o charakterze liniowym - głównie sieć komunikacyjna/, ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni otwartych – przestrzeni produkcji w znaczeniu ekologicznym, pełniących równocześnie wiele innych funkcji ekologicznych i użytkowych,
- zapobieganie fragmentaryzacji przestrzeni /związane przede wszystkim z problemem wymienionym wyżej/.

Tak więc rozszerzając pojęcie "ochrona" możemy powiedzieć, że dotyczy ono w nowym ujęciu ochrony wszystkich zasobów, procesów i właściwości środowiska przyrodniczego, które obecnie i w R. Dysarz & M. Przewoźniak

przyszłości mogą być potrzebne człowiekowi. Do tego sprowadza się ekorozwój, jako podstawa działalności człowieka w sferze gospodarczej, społecznej, ekonomicznej i etycznej /filozoficznej/.

Koncepcja ekorozwoju została po raz pierwszy przedstawiona w Raporcie Gro Harlem Brundtland z II Konferencji ONZ "Środowisko i Rozwój" w 1987 roku. Rozwinięto ją w materiałach z Rio de Janeiro z tzw. "Szczytu Ziemi" /"Globalny program działań - Agenda 21"/ podpisanych również przez Polskę. Warunkiem powodzenia w przebudowie zachowań człowieka zgodnie z koncepcją ekorozwoju, obok uwzględnienia wymienionych już warunków, jest podjęcie działań na wszystkich poziomach struktury społecznej i na wszystkich poziomach zarządzania /od lokalnego - gmina, przez krajowy, kontynentalny do globalnego/. Polityka ekologiczna jest jednym z elementów polityki, a punkt ciężkości i ranga problemów muszą być dostosowane do sytuacji danej jednostki terytorialnej.

Założenia polityki ekologicznej państwa zostały wypracowane podczas obrad okrągłego stołu, a przygotowane w roku 1990 /znowelizowane w 1992 r./ Zasady ekorozwoju są wprowadzane do ustaw w zakresie ochrony środowiska oraz do innych aktów prawnych, m.in. ustawy: o zagospodarowaniu przestrzennym, o ochronie gruntów rolnych i leśnych, prawo budowlane, prawo wodne. W sprawie polityki ekologicznej państwa wypowiedziały się obie izby Parlamentu. Coraz większego znaczenia nabierają działania samorządów lokalnych /gminnych i powiatowych/, które mają również coraz większe uprawnienia w zakresie gospodarowania zasobami przyrody i regulacji zagadnień sozologicznych /wielkość emisji zanieczyszczeń, gospodarka odpadami, polityka przestrzenna/.

Jak widać z przedstawionych zasad koncepcja ekorozwoju po raz pierwszy kładzie ogromny nacisk na ujmowanie zasobów przyrodniczych jako jednego z elementów systemu "człowiek - przyroda - kultura - gospodarka". W jednej z pierwszych zasad "Deklaracji z Rio" mówi się, że "Państwa powinny współpracować w celu promowania wspierającego, otwartego systemu ekonomicznego, co mogłoby prowadzić do wzrostu gospodarczego i osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju ...".

W zasadach 20,21, 22 podkreśla się wszystkie grupy społeczne, obywatele w różnym wieku a przede wszystkim społeczności lokalne "...odgrywają istotną rolę w zarządzaniu środowiskiem i w jego rozwoju...". Coraz większą rolę w tych procesach będą odgrywały organizacje pozarządowe i społeczne grupy nieformalne.

Użytkowanie zasobów przyrodniczych a więc i przekształcanie środowiska przyrodniczego trwa od czasów prehistorycznych. Dotyczy to zarówno bezpośrednio zasobów /gleby, lasy, wody powierzchniowe/ jak i pewnych układów przestrzennych przyrodniczo-antropogennych, w których przez wiele dziesiątków lub setek lat gospodarka człowieka funkcjonowała na zasadach względnej równowagi w stosunku do przyrody, co postuluje koncepcja ekorozwoju. Co więcej wytworzyły się układy i systemy pochodzenia antropogennego, które w pełni akceptujemy i dążymy do ich zachowania. Tak więc środowisko kulturowe jako dziedzictwo historyczne człowieka /przykłady koegzystencji człowieka z przyrodą/ włączamy do obiektów wymagających specjalnego traktowania, w tym ochrony. Do tej grupy należą:

- obiekty i struktury sieci osadniczej,
- obiekty przetwarzania surowców i produkcji,
- obiekty kulturowe,
- sieć drogowa,
- obiekty techniczne, szczególnie związane z użytkowaniem zasobów przyrodniczych,
- obiekty umożliwiające funkcjonowanie człowieka w środowisku, w tym w procesie regeneracji sił.

Do istotnych wartości przestrzeni, które wymagają ochrony może przede wszystkim w parkach krajobrazowych, włącza się także walory krajobrazowe. Na tej podstawie formułowane są koncepcje tzw. **trójochrony**: przyroda - kultura - krajobraz /M.Przewoźniak 1998/. Należy zwrócić uwagę, że w krajobrazie Polski niżowej bardzo często otwarcia, ciągi widokowe, osie krajobrazowe, dominanty itp są pochodzenia antropogennego, wynikają z przekształcenia krajobrazu przez człowieka /wylesienie, sztuczne systemy hydrograficzne, zabudowa, wprowadzenia zbiorowisk roślinności lub układów roślinnych quasi-naturalnych lub obcych geograficznie i siedliskowo/. Niezależnie od tych struktur walory krajobrazowe przypisane są do elementów przyrodniczych i w procesie tworzenia systemu obszarów chronionych oraz zasadach użytkowania cechy te należy w większym niż dotychczas stopniu uwzględniać.

Zasoby przyrodnicze

Analiza i ocena zasobów przyrodniczych musi uwzględniać dwa podstawowe elementy:

- zasoby sensu stricto,
- poziom ich degradacji /eksploatacji, zniszczenia, zanieczyszczenia/.

Zdefiniowanie zasobów nie jest proste. Najczęściej za zasoby przyrodnicze uznaje się substancje, energię oraz właściwości przyrody, które mogą być wykorzystane przez człowieka. Jeszcze trudniejsza jest ocena wartości zasobów. Obserwuje się nie tylko wzrost i spadek wartości wielu elementów przyrody, ale także rozszerzanie się grupy elementów, które są lub będą w najbliższej przyszłości zaliczane do zasobów. Charakterystyczne, że do lat sześćdziesiątych woda słodka /pitna/ oraz powietrze atmosferyczne uznawane były w rachunku ekonomicznym jako tzw.dobra wolne. Dopiero zanieczyszczenie wód, powietrza doprowadziło do stwierdzenia, że są to zasoby przyrody o ograniczonej ilości i gospodarowanie nimi wymaga odpowiednich regulacji prawnych i finansowych. Koncepcja ekorozwoju w dużym stopniu powstała wskutek stwierdzenia i potwierdzenia w skali globalnej wyczerpywania się zasobów przyrodniczych, aż do poziomu stanowiącego zagrożenie rozwoju gatunku ludzkiego włącznie.

Ograniczoność zasobów przejawia się w trzech aspektach:

I. Odnawialność

1. Znaczna grupa zasobów jest nieodnawialna /np.rudy metali, surowce energetyczne, zasoby przestrzeni/,
2. Odnawianie się niektórych zasobów następuje w bardzo długim okresie czasu, co również oznacza ich niedostępność przez wiele setek, tysięcy lub milionów lat,
3. Niektóre zasoby odnawiają się w stosunkowo krótkim czasie, czyli w wymiarze osiągalnym dla kilku lub nawet jednego pokolenia; czas ten mierzony jest także godzinami, tygodniami /np. odnowienie - wymiana wody w rzece, napływ mas powietrza atmosferycznego/,

II. Charakter użytkowania

1. Bezpośrednio użytkowane - fizjologicznie niezbędne człowiekowi w codziennym życiu /woda, pokarm, powietrze/,
2. Użytkowane bezpośrednio - głównie jako surowce i materiały najczęściej podlegające /w różnym stopniu/ przetworzeniu /drewno, surowce skalne, rudy metali, kopaliny energetyczne/,
3. Użytkowane pośrednio, ale również niezbędne dla prawidłowego rozwoju /np.woda jako "obszar" rekreacji - sportów wodnych, wędkarstwa, gleba jako producent pokarmu, roślinność jako producent tlenu, zadrzewienia jako strefy ochrony przed zanieczyszczeniami, poprawiające warunki klimatu lokalnego,korzystnie wpływające na walory krajobrazowe/,
4. Użytkowane bezpośrednio i pośrednio, głównie w sposób niematerialny, np dla regeneracji sił /walory widokowe, bioklimatyczne/,

III. Struktura przestrzenna

1. Rozmieszczenie przestrzenne zasobów jest zróżnicowane; oznacza to, że rozwój musimy rozpatrywać w różnej skali przestrzennej /regionalnej, lokalnej itp/,
2. Strukturę zasobów należy analizować w powiązaniu z rozmieszczeniem obszarów zainwestowanych, miejsc koncentracji ludności /czynnik antropopresji i - lub możliwość zaopatrzenia, transportu zasobów/ oraz warunków społeczno-kulturowych /tradycja, zasobność materialna, preferncje regionalne i lokalne/,

Ocena wartości zasobów wymaga oceny skutków dotychczasowej działalności człowieka. Dotyczy to:

1. Zniszczenia zasobów /np.tereny zainwestowane, zniszczenie gleb i sfery biotycznej, wycinka lasów, osuszanie zbiorników wodnych, budowa zbiorników wodnych/,
2. Obniżania jakości /wartości/ zasobów wskutek ich użytkowania /np.obniżenie jakości gleb, lasów/,
3. Zniszczenia lub obniżenia jakości zasobów wskutek ich zanieczyszczenia /gleby, wody powierzchniowe i podziemne/,
4. Obniżenia jakości /wartości/ zasobów wskutek zmian funkcjonowania systemu przyrodniczego /zmiany: stosunków wodnych, składu gatunkowego ekosystemów, struktury przestrzennej/.
5. Przekształcania zasobów /bez elementu wartościowania i oceny/.

Przy ocenie zasobów istotne jest uwzględnienie struktury przestrzennej oddziaływania człowieka /antropopresji/. Ma ona, ujmując problem modelowo, charakter:

1. Makropowierzchniowy /np. użytkowanie gleb, nawożenie, stosowanie środków ochrony roślin, uprawy plantacyjne, w tym lasy gospodarcze, eksploatacja zasobów oceanów - połowy ryb i innych organizmów wodnych, zanieczyszczenie wód powierzchniowych - mórz, oceanów, jezior, obszary koncentracji ludności, obszary użytkowane rekreacyjnie i turystycznie/,
2. Makroprzestrzenny /głównie zanieczyszczenia atmosfery/,
3. Liniowy /np. szlaki komunikacji lądowej, wodnej, powietrznej, zanieczyszczenia rzek, ciągi infrastrukturalne, przesyłowe - rurociągi, gazociągi itp., trasy migracji turystycznej/,
4. Mikropowierzchniowy /małe jednostki osadnicze, obiekty i urządzenia przemysłowe, handlowe, sportowe, turystyczne itp./.

Natężenie antropopresji jest z reguły wprost proporcjonalne do koncentracji zainwestowania, użytkowania i koncentracji ludności. Dlatego mieszkańcy dużych miast żyją w środowisku bardziej zanieczyszczonym, zdegradowanym w porównaniu z mieszkańcami terenów niezurbanizowanych. Należy jednak pamiętać, że obszary koncentracji zainwestowania są źródłem antropopresji o zasięgu makroprzestrzennym, chociaż natężenie oddziaływania maleje wraz ze wzrostem odległości /efekt "rozpraszania" zanieczyszczeń/.

Ocena skutków dotychczasowej działalności człowieka musi uwzględniać typy i charakter oddziaływań oraz ich natężenie. Konieczne jest również określenie, które z form antropopresji były niezbędne, konieczne dla funkcjonowania człowieka oraz te, których można było uniknąć lub zmniejszyć ich natężenie. Pozwala to programować i planować działalność człowieka uwzględniającą zasady ekorozwoju.

Omówione klasyfikacje i oceny dokonywane są z pozycji człowieka. Podobnie w koncepcji ekorozwoju człowiek i jego potrzeby są stawiane w punkcie centralnym. W "Deklaracji z Rio" /Agenda 21/ jako pierwsze wymieniane jest założenie, zasada, że "...Istoty ludzkie są w centrum zainteresowania w procesie zrównoważonego rozwoju. Mają prawo do zdrowego i trwałego życia w harmonii z przyrodą..." Temu podporządkowane są działania ochronne i nowy stosunek do zasobów przyrodniczych, o czym mówi zasada 4: "...Dla osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju konieczne jest, aby ochrona środowiska stanowiła nierozłączną część procesów rozwojowych i **nie była rozpatrywana oddzielnie od nich**". Tak więc, jeżeli decydujemy o ochronie systemu przyrodniczego lub jego elementów musimy mieć świadomość, że ze względu na rangę zasobów, ich wartość, ograniczamy niektóre formy użytkownika przez człowieka, które mogłyby obniżyć jakość zasobów lub je zniszczyć. Nie oznacza to, że dana przestrzeń nie może być przez człowieka wykorzystana. Planujemy takie użytkowanie, które pozwala w sposób trwały wykorzystywać zasoby przyrodnicze.

2. 2 ISTOTA TRÓJOCHRONY

Istotą trójochrony (M. Przewoźniak, 1998) jest integralne traktowanie ochrony walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych parku. Plan ochrony jest formą planu zarządzania na obszarze parku i jego otuliny, zarządzania skierowanego na realizację trójochrony, przy umożliwieniu koegzystencji różnych funkcji społeczno-gospodarczych, co powinno zapewnić racjonalność gospodarowania i efektywność funkcji ochronnych parku.

Główne reguły trójochrony to:

- gospodarowanie w przestrzeni w nawiązaniu do przenikających się i warunkujących wzajemnie procesów przyrodniczych i kulturowych, których odzwierciedleniem jest krajobraz;
- całościowe ujmowanie dopełniających się zagadnień ochrony środowiska przyrodniczego, wartości kulturowych i krajobrazu;
- równorzędne traktowanie materialnych i niematerialnych wartości parku;
- uzyskanie akceptowanej społecznie koegzystencji działań ochronnych i aktywności gospodarczej na obszarze parku.

2.3. CELE OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

2.3.1. Cele ogólne

Zgodnie ze Światową Strategią Ochrony Przyrody (1980)³ głównymi celami ochrony przyrody są ("Strategia ochrony żywych zasobów przyrody w Polsce", 1991)⁴:

- 1) *utrzymanie podstawowych procesów ekologicznych i systemów podtrzymujących życie,*
- 2) *zachowanie różnorodności genetycznej organizmów,*
- 3) *zapewnienie trwałego użytkowania gatunków i ekosystemów.*

Cele te uszczegóławia Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 114, poz. 492), zgodnie z którą ochrona przyrody ma na celu:

- 1) *utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów,*
- 2) *zachowanie różnorodności gatunkowej,*
- 3) *zachowanie dziedzictwa geologicznego,*
- 4) *zapewnienie ciągłości istnienia gatunków i ekosystemów,*
- 5) *kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody,*
- 6) *przywracanie do stanu właściwego zasobów i składników przyrody.*

Zgodnie z cytowaną Ustawą celem utworzenia parku krajobrazowego jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnienie m. in. wartości przyrodniczych w warunkach racjonalnego gospodarowania.

Ochrona środowiska przyrodniczego TPK ma istotne znaczenie zarówno w skali ogólnopolskiej jak i regionalnej (TPK jako element krajowego i regionalnego systemu obszarów chronionych – ekoregion Bory Tucholskie) jak i lokalnej (podstawowe struktury i procesy przyrodnicze).

Podstawowe cele ochrony przyrody to:

- utrzymanie procesów ekologicznych, systemów podtrzymujących życie oraz stabilności ekosystemów,
- zachowanie podstawowych procesów środowiska abiotycznego oraz różnorodności biotopowej /siedliskowej/, przede wszystkim struktury hydrologicznej,
- zachowanie i wzbogacanie różnorodności biologicznej na poziomie genowym, populacyjnym i geograficznym,
- zachowanie struktury przestrzennej systemu przyrodniczego z uwzględnieniem sieci ekologicznej i powiązań ekologicznych różnej rangi przestrzennej,
- zachowanie pełnych możliwości trwałego funkcjonowania ekosystemów z uwzględnieniem skutków działalności człowieka zarówno w aspekcie historycznym jak i w przyszłości,
- preferowanie naturalnych procesów w ewolucji środowiska przyrodniczego oraz w użytkowaniu zasobów /gospodarka leśna, rolnictwo/ - samoregulacja w tym np. samooczyszczanie, sukcesja naturalna, retencja itp.
- ochrona zasobów skumulowanej /potencjalnej/ energii /materia organiczna/,
- wzrost efektywności ochrony przyrody poprzez wprowadzenie nowych form i obszarów chronionych,
- optymalizacja gospodarowania zasobami przyrodniczymi z uwzględnieniem zasady trwałego użytkowania oraz preferowania form gospodarowania opartych na lokalnych zasobach,
- wzbogacanie walorów przyrodniczych z uwzględnieniem zasad zgodności siedliskowej, geograficznej oraz struktury gatunkowej i przestrzennej ekosystemów,
- przywracanie wartości środowiska zdegradowanych lub zniszczonych wskutek dotychczasowej gospodarki człowieka lub procesów przez to zainicjowanych.

3 Światowa strategia ochrony przyrody, 1980, przełożył z angielskiego prof. R. Olaczek, (1985), Liga Ochrony Przyrody, Warszawa

4 Strategia ochrony żywych zasobów przyrody w Polsce, 1991, oprac. L. Ryszkowski i S. Balazy, Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN, Poznań
R. Dysarz & M. Przewoźniak

2.3.2. Cele szczegółowe

Ochrona litosfery i pedosfery

1. Zachowanie zespołów form ukształtowania terenu reprezentujących zestawy cech charakterystycznych dla typów morfogenetycznych.
2. Zachowanie form ukształtowania terenu o unikalnych kształtach.
3. Utrzymanie na wybranych terenach dynamiki procesów geomorfologicznych, prowadzących do ewolucji litosfery.
4. Zachowanie struktur litogenicznych warunkujących istnienie ekosystemów istotnych przyrodniczo lub gospodarczo.
5. Rekultywacja struktur litogenicznych zdegradowanych antropogenicznie.
6. Ochrona wszystkich gleb organogenicznych.
7. Ochrona wszystkich gleb leśnych.
8. Ochrona gleb przed niepożądanymi zmianami ich właściwości fizykochemicznych, w tym ochrona przeciwerozyjna.
9. Ochrona stanowisk z typowymi lub unikatowymi profilami gleb dla potrzeb naukowo-dydaktycznych.

Ochrona hydrosfery

1. Zachowanie naturalnych warunków cyrkulacji wody w elementarnych jednostkach hydrograficznych.
2. Dostosowanie lokalizacji ujęć wody oraz rozmiarów eksploatacji do wielkości przyrodniczo określonych zasobów dyspozycyjnych.
3. Utrzymanie lub przywrócenie warunków hydrograficznych umożliwiających rozwój naturalnych siedlisk roślinnych poprzez odpowiednie ukierunkowanie melioracji.
4. Powstrzymanie nasilającej się eutrofizacji jezior oraz uzyskanie trwałej poprawy stanu czystości wód obiektów zdegradowanych.
5. Dostosowanie wielkości antropopresji do poziomu naturalnej tolerancji systemów rzecznych i jeziornych.

Ochrona atmosfery

1. Utrzymanie lub przywrócenie stanu fizyko-chemicznego atmosfery zapewniającego właściwe warunki życia ludzi, korzystne warunki funkcjonowania przyrody ożywionej i przetrwanie dóbr kultury materialnej.
2. Utrzymanie lub przywrócenie warunków akustycznych zapewniających właściwe warunki życia ludzi i korzystne warunki życia fauny.
3. Utrzymanie lub przywrócenie warunków topoklimatycznych pożądanych dla restytucji ekosystemów.

Ochrona biosfery:

Ochrona flory

3. Utrzymanie pełnej różnorodności gatunków na ich naturalnych stanowiskach, w typowych dla nich fitocenozach.
4. Zachowanie lub odtworzenie liczebności populacji wszystkich gatunków na poziomie pełnej odnawialności tych populacji.
5. Zachowanie pełnej puli genowej wszystkich gatunków TPK, w całej zmienności genetycznej taksonów niższych rangą od gatunku, związanych ze zróżnicowaniem lokalno-siedliskowym.
6. Przywracanie stanowisk wybranych gatunków roślin, które wyginęły na obszarze TPK oraz ograniczanie gwałtownego rozprzestrzeniania się szeregu antropofitów.
7. Zachowanie wszystkich typów siedlisk występujących na terenie TPK dla utrzymania różnorodności biologicznej flory.
8. Zabezpieczenie poprzez prawną ochronę konserwatorską możliwie największej gamy siedlisk, wyróżniających się występowaniem dużej liczby gatunków chronionych, zagrożonych i rzadkich, na odpowiednio rozległych powierzchniach.
9. Utrzymywaniu, poza terenami obiektów chronionych, lokalnej mozaiki siedlisk oraz specyficznych stref ekotonowych, dla zapewnienia dalszego bytowania gatunków, których populacje nie zostały objęte powierzchniową ochroną konserwatorską; (dotyczy to zwłaszcza roślin synantropijnych).
10. Reintrodukcja gatunków na siedliska i stanowiska, na których w przeszłości występowały wg danych historycznych.

Ochrona zbiorowisk roślinnych

1. Zachowanie pełnej różnorodności zbiorowisk roślinnych, bez względu na ich genezę.
2. Zachowanie i podtrzymanie pełnych możliwości funkcjonowania zbiorowisk.
3. Przywrócenie walorów przyrodniczych zbiorowiskom w sytuacjach gdy zostały one częściowo utracone lub naruszone w wyniku działalności gospodarczej.
4. Optymalizacja zasad korzystania z zasobów szaty roślinnej w warunkach rolniczego, leśnego i rekreacyjnego użytkowania terenu.
5. Wprowadzenie ochrony konserwatorskiej najcenniejszych i najlepiej zachowanych fitocenoz naturalnych i półnaturalnych oraz ich siedlisk.
6. Odtworzenie naturalnego charakteru ekosystemów leśnych, a zwłaszcza przebudowa zniekształconych drzewostanów i przywrócenie naturalnych stosunków wodnych.
7. Utrzymanie ciągłości przestrzennej ekosystemów leśnych.
8. Renaturyzacja zmienionych siedlisk, głównie mokradłowych, w tym zwłaszcza torfowisk.
9. Aktywna ochrona fitocenoz półnaturalnych i zniekształconych, przez sterowanie kierunkiem i przebiegiem sukcesji.
10. Opracowanie i wdrożenie zasad użytkowania fitocenoz jako sposobu ich ochrony (dotyczy to głównie zbiorowisk leśnych, łąkowych, pastwiskowych i polnych).

Ochrona fauny

1. Utrzymanie naturalnej różnorodności gatunków zwierząt w ich siedliskach.
2. Utrzymanie lub przywrócenie liczebności populacji wszystkich gatunków na poziomie zapewniającym ich odnawialność (reprodukcję).
3. Koncentracja działań ochronnych i restytucyjnych w odniesieniu do populacji troci jeziorowej i szlachara (tracza długodziobego).
4. Nie wprowadzanie gatunków obcych geograficznie na obszarze TPK.
5. Ochrona różnorodności siedlisk warunkujących bogactwo fauny.
6. Renaturalizacja siedlisk zniekształconych, zwłaszcza w zakresie przywrócenia naturalnych lub seminaturalnych stosunków wodnych.
7. Odtworzenie siedlisk zniszczonych, ważnych dla przebywania fauny.
8. Wzrost zakresu i skuteczności ochrony konserwatorskiej miejsc rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych.

2.4. CELE OCHRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

2.4.1. Cele ogólne

1. Ochrona i wyeksponowanie zasobów dziedzictwa kulturowego:
  - struktury krajobrazu antropogenicznego, w tym kulturowego,
  - historycznych układów przestrzennych,
  - obiektów kultury materialnej, w tym związanych z historią społeczności lokalnych oraz formami gospodarowania opartymi na lokalnych zasobach,
2. Zachowanie ciągłości rozwoju regionu:
  - ochrona konserwatorska najcenniejszych - charakterystycznych elementów dziedzictwa kulturowego,
  - harmonijne kształtowanie współczesnego środowiska kulturowego w nawiązaniu do tradycyjnych wartości typów gospodarki, układów przestrzennych i architektury regionalnej,

2.4. 2 Cele szczegółowe

1. Ochrona makrostruktury systemu kulturowego wynikającej w równym stopniu z historii rozwoju regionu jak i właściwości i struktury środowiska przyrodniczego /typy krajobrazu naturalnego/, a w szczególności:

- ochrona najstarszych śladów osadnictwa od okresu mezolitu, neolitu, kultury łużyckiej, kultury pomorskiej po osady wczesnośredniowieczne i średniowieczne,
- ochrona różnych układów wiejskich, a przede wszystkim:
  - osad typu owalnica /Stobno, Lubocień, Krąg, Rosochatka, Krzywogoniec/,
  - wsi placowych, najczęściej z placem w kształcie trójkąta /Cekcyn, Raciąż, Legbąd, Rytel/,
  - wsi typu ulicówki /Zalesie, Lutom, Nowy Sumin/,
- ochrona innych form osadnictwa uwarunkowanych rozwojem gospodarczym /osad smolarskich/, działaniami administracyjnymi /parcelacje/ - Kurcze, Łosiny, Szumiąca, Fojutowo, Huta,
- folwarków i założeń dworsko-parkowych,
- cmentarzy ewangelickich,
  2. Ochrona charakterystycznych form architektonicznych, przede wszystkim w zabudowie przestrzeni wiejskiej:
    - drewniane budynki mieszkalne różnej wielkości, na planie prostokąta, z centralnie usytuowanymi drzwiami i symetrycznym układem okien /pojedyncze lub podwójne/, z użytkowym poddaszem i oknem /oknami/ w szczycie budynku na poddaszu, z wysokim dachem dwuspadowym, kryte pierwotnie strzechą, obecnie dachówką betonową, ceramiczną lub innymi materiałami,
    - murowane budynki mieszkalne z czerwonej cegły, na planie prostokąta, z użytkowym poddaszem, dachem dwuspadowym o nachyleniu ok.45⁰, kryte najczęściej dachówką ceramiczną lub betonową /czerwoną/, z oknami w kształcie prostokąta,
    - murowane / z czerwonej cegły/ budynki szkół, z dwuspadowymi dachami z dachówką,
    - murowane budynki użyteczności publicznej /np. poczty, obiekty kolejowe/, z czerwonej cegły, czasami tynkowane, z dwuspadowymi dachami,
    - budynki administracji leśnej /z różnych materiałów: czerwona cegła, drewno/,
    - budynki gospodarcze, zakłady przetwórcze /również z czerwonej cegły/,
    - kapliczki, świątki,
  3. Ochrona systemu zabudowy hydrotechnicznej - akwedukty oraz system zastawek, przepustów, kanałów i stawów różnej rangi,
  4. Ochrona obiektów sieci kolejowej, innych form gospodarki,
  5. Ochrona elementów kultury niematerialnej, w tym nazewnictwa wsi, form topograficznych i lokalnych uroczysk,
  6. Przeciwdziałanie formom przestrzennym i architektonicznym współczesnego zagospodarowania zaburzających i niszczących historyczne układy przestrzenne, krajobrazowe i formy zabudowy /lokalizacja, wielkość nowych układów zabudowy/,
  7. Przeciwdziałanie kierunkom zagospodarowania i zabudowy zaburzającym układy historyczne, oraz strukturę krajobrazu,
  8. Przeciwdziałanie zabudowie funkcjonalnie sprzecznej z historią regionu, formami gospodarowania i zajęciami miejscowej ludności lub sprzecznej z założeniami ekorozwoju.

2.5. OCHRONA KRAJOBRAZU

2.5.1 Cele ogólne

- zachowanie i ochrona krajobrazów o dużym stopniu naturalności,
- zachowanie i ochrona krajobrazów pochodzenia antropogennego, zarówno przyrodniczych, kulturowych jak i przyrodniczo-kulturowych, o harmonijnym układzie funkcjonalno-przestrzennym /skala sieci osadniczej, zabudowy wiejskiej, turystycznej/, formy gospodarki rolnej, rybackiej,
- zachowanie kompozycji makroprzestrzennych /układów/ reprezentacyjnych dla przyrody i historii regionu,
- zachowanie i ochrona kompozycji mikroprzestrzennych /lokalnych/,
- eksponowanie układów krajobrazowych różnego typu i pochodzenia w różnej skali przestrzennej,
- rewaloryzacja i uporządkowanie fragmentów krajobrazów dysharmonijnych,
- propagowanie form gospodarowania i zagospodarowania zgodnych z typami krajobrazu naturalnego i kulturowego, zapewniających rozwój terenów Parku i otuliny /np. agroturyzm, ekoturystyka, rolnictwo ekologiczne, leśnictwo/,

- promocja specyficznych - charakterystycznych elementów krajobrazu, struktury przestrzennej Parku.

2.5.2. Cele szczegółowe

- ochrona krajobrazów o wysokim stopniu naturalności, przede wszystkim dolin rzecznych, naturalnych odśnieżeń i enklaw śródleśnych, najczęściej z nimi związanych krajobrazów użytków zielonych, krajobrazów akwalnych i torfowiskowo-błotnych, wewnątrz leśnych, różnych typów zbiorowisk roślinnych /większość dolin rzecznych różnej wielkości i głębokości, torfowiska śródleśne, kompleksy leśne, przede wszystkim starszych klas wieku, zarówno charakterystyczne dla regionu - bory sosnowe, jak i zbiorowiska lasów liściastych/,
- ochrona terenów otwartych i półotwartych pochodzenia atropogennego, użytkowanych lub zainwestowanych /tereny rolnicze orne/, o wartościowej kompozycji krajobrazowej, z reguły o dużym zasięgu widokowym /rejon Bysławia, Cekcyna, Nowego Sumina, Zalesia, Wielkiej Komorzy, Stobna, Raciąża/,
- ochrona terenów otwartych /rolnicze orne/ o względnie dużym zróżnicowaniu ukształtowania terenu, o mniejszym zasięgu widokowym, charakterystycznymi wnętrzami krajobrazowymi /Łosiny, Lutom, Kurcze, Nadolna Karczma/,
- ochrona terenów otwartych i półotwartych, pochodzenia antropogennego, o charakterze łąk i pastwisk /Zwierzynka, Legbąd - Rzepiczna, Lubocień, Mosna, Biała oraz liczne, mniejsze jednostki przestrzenne/,
- ograniczanie lub odstępowanie od zalesień krajobrazów otwartych, odśnieżeń krajobrazowych, linii wglądu w krajobraz, za wyjątkiem terenów otuliny,
- ochrona atrakcyjnych struktur i form rzeźby terenu, zarówno liniowych o dużej długości jak i zamkniętych form wklęsłych różnej genezy /doliny rzeczne, rynny subglacjalne, obniżenia wytopiskowe/,
- ochrona odśnieżeń krajobrazowych strefowych, liniowych i punktowych związanych z przestrzeniami wodnymi - jeziorami /wszystkie jeziora oraz większość sztucznych zbiorników wodnych/,
- ochrona kompozycji przyrodniczo-kulturowych związanych z różnymi typami osadnictwa i form zabudowy /Krag, Rzepiczna, Biała, Lutom, Mosna, Łukowo, Legbąd, Barłogi, Lubocień, Nadolna Karczma, Łosiny, Zamarte, Krzywogoniec, Okoninek/ ,
- ochrona struktur przyrodniczo-antropogennych o charakterze liniowym, płatowym i mikropowierzchniowym /system Wielkiego Kanału Brdy/,
- ochrona ciągów zadrzewień przydrożnych, zadrzewień wzdłuż cieków, rowów oraz zadrzewień przybrzeżnych nad jeziorami /przede wszystkim na terenach rolniczych/,
- rewaloryzacja i kształtowanie krajobrazu w celu ochrony i podnoszenia wartości krajobrazowych układów, struktur różnej genezy i rangi,
- udostępnianie walorów krajobrazowych poprzez wyznaczenie tras i szlaków turystycznych i edukacyjnych, zagospodarowanie, opisywanie i promowanie wszystkich typowych i atrakcyjnych przestrzeni Parku, jego otuliny i obszarów przyległych,
- kształtowanie przestrzeni – różnych struktur krajobrazowych, na etapie planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych opracowań planistycznych, konstruowanych na podstawie studiów problemowych /przede wszystkim historyczno-krajobrazowych/,
- promowanie i zalecanie form zagospodarowania i zabudowy zgodnych z historią, ewolucją i przyszłym rozwojem regionu.

3. FORMY OCHRONY I ZASADY GOSPODAROWANIA ZASOBAMI PRZYRODY

3.1. OCHRONA PRZYRODY NA TERENIE TPK ORAZ OTULINY

3.1.1. Rezerваты przyrody istniejące

1. Cisy nad Czerną Strugą

Ustanowiony Zarządzeniem Min. Leśn. i Przem. Drzewn. z 26.03.1982 (M.P. nr 10, poz. 74). Powierzchnia 17,19 ha. Rezerwat leśny. Ustanowiony dla zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych stanowiska Cisa (ok. 3200 szt. z samosiewu i ok. 100 z nasadzeń) Nadleśnictwo Woziwoda

2. Ustronie

Ustanowiony Zarządzeniem nr 296 Min. Leśn. i Przem. Drzewn. z 23.07.1958 (M.P. nr 64, poz. 374). powierzchnia 9,64 ha. Rezerwat leśny. Ustanowiony dla zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu lasu mieszanego o charakterze naturalnym z okazami brekinii. Starodrzew bukowo-dębowo-sosnowy. Największą powierzchnię zajmuje zespół kwaśnej buczyny niżowej – jest to wysokopienny las bukowy z domieszką dębu bezszypułkowego. w Północno- zachodniej części rezerwatu – w lokalnych obniżeniach występuje płat brzeziny bagennej. W runie występuje widlak jałowcowaty, narecznica szerokolistna, borówka czarna, bagno zwyczajne. Nadleśnictwo Woziwoda.

3. Jezioro Zdręczno

Ustanowiony Zarządzeniem Min. Leśn. i Przem. Drzewn. z 26.03.1982 (M. P. nr 10, poz. 74). Powierzchnia 15,74 ha. Ustanowiony dla ochrony ze względów naukowych i dydaktycznych jeziora entrofonicznego z wodnymi i szuwarowymi zbiornikami roślinnymi oraz torfowiska z rzadkimi i reliktowymi roślinami. W toni wodnej północnej części jeziora w postaci dużej łąki podwodnej występuje rzadki w Polsce zespół ramienic. Taflę wodną zwartymi płatami pokrywa Zespół linii wodnych. Brzeżne partie jeziorne – zwarte szuwały kłociowe. Nadleśnictwo Woziwoda.

4. Jeziorko Kozie

Ustanowiony Zarządzeniem Min. Leśn. i Przem. Drzewn. z 18.05.1984 (M. P. nr 15, poz. 108). Powierzchnia 12,30 ha. Ustanowiony dla ochrony ze względów naukowych i dydaktycznych 4-ch zarastających jezior z roślinnością torfowisk wysokich.

Jeziorko Kozie stanowią charakterystyczny przykład zarastania jezior dystroficznych tzw. "sucharów" przez nasuwające się na taflę wody pło, utworzone z torfowców. Rozwijają się tzn. pło dywanowe, mszar kępowo-dolinkowy oraz zespół boru bagiennego. Liczne są chronione rosiczki.

Nadleśnictwo Woziwoda.

5. Bagno Grzybna

Ustanowiony Zarządzeniem Min. Leśn. i Przem. Drzewn. z 26.03.1982 (M. P. nr 10, poz. 74). Powierzchnia 6,26 ha. Ustanowiony dla ochrony ze względów naukowych i dydaktycznych śródleśnego torfowiska. Na obszarze rezerwatu wykształciły się zespoły roślinne torfowisk wysokich i przejściowych: mszar kępowo-dolinkowaty, pło mszarne z turzycą bagienną oraz pło mszarne z turzycą obłą. Występują tu również rzadkie gatunki roślin torfowiskowych: turzycza bagienna, obłą, pływacz drobny i pośredni, bagennica torfowa, bagno zwyczajne.

Nadleśnictwo Woziwoda.

6. Źródła rzeki Stążki

Ustanowiony Zarządzeniem Min. Ochr. Środ. Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 31.12.1993. Powierzchnia 250,2 ha. Ustanowiony dla ochrony ze względów naukowych i dydaktycznych źródlistego odcinka doliny rzeki Stążki wraz z otaczającymi ją lasami. Rezerwat przedstawia wyjątkowe wartości geomorfologiczne, geologiczne, klimatyczne i florystyczne. Roślinność jest b. zróżnicowana florystycznie w wyniku ze znacznej różnorodności siedlisk od wodnych i szuwarowych, przez szuwarowe do łąkowych i leśnych. Występujące tu zbiorowiska roślinne są dobrze zachowane, z wyjątkiem łąk, na których widoczny jest proces synantropizacji.

W pobliżu źródeł rzeki rosną okazałe osadniki *Daphe mezereum*. Zwraca uwagę roślinność gatunków z rodziny storczykowatych.

Nadleśnictwo Tuchola.

7. Dolina rzeki Brdy

Ustanowiony Zarządzeniem Min. Ochr. Środ. Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 12.09.1994 (M. P. nr 51, poz. 433). Powierzchnia 1681,5 ha. Celem utworzenia rezerwatu jest zabezpieczenie ze względów naukowych, dydaktycznych, krajobrazowych i turystycznych odcinka doliny rzeki Brdy. Rezerwat przedstawia wyjątkowe wartości geomorfologiczne, geologiczne, geobotaniczne, krajobrazowe oraz faunistyczne.

Rzeka Brda jest jedną z najpiękniejszych rzek Pomorza Zachodniego. Należy do najatrakcyjniejszych pod względem krajobrazowym rzek w Polsce.

Walory krajobrazowe (przypominające warunki górskie) potęgują lasy lipowo-dębowo-grabowe z licznymi dorzeczami pomnikowymi.

Roślinność runa jest bujna i wielobarwna.

Nadleśnictwo: Tuchola i Woziwoda.

8. Bagna nad Stążką

Ustanowiony Zarządzeniem nr 93/99 Wojewody Kujawsko-Pomorskiego z 12.05.1999 (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. nr 36, poz. 268). Powierzchnia 478,45 ha.

Celem ochrony jest trwałe zabezpieczenie i zachowanie ze względów naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych torfowisk wraz z lasami położonymi w rozlewiskach rzek Stążki z typowo wykształconymi zespołami roślinnymi torfowisk niskich, przejściowych i wysokich oraz z unikalną florą gatunków reliktowych, chronionych, rzadkich i bardzo rzadkich w skali regionu kraju.

Nadleśnictwo Tuchola.

3.1.2. Rezerwaty przyrody – projektowane

a) Jezioro Śpiewnik

Projektuje się utworzenie rezerwatu pod w/w nazwą, dla zachowania wybitnych walorów krajobrazowych śródeśnych jezior z otaczającymi je drzewostanami, a także dla zachowania pozostałości po wczesnośredniowiecznym grodzisku.

Projektowana powierzchnia rezerwatu: 1453,50 ha (pod Zarządem Nadleśnictwa Rytel 1079,36 ha, Państwowego Gospodarstwa Rybackiego w Charzykowych 165,07 ha w tym Jezioro Śpiewnik 141,56 ha i Jezioro Suszek 11, 91 ha); /proponowane przekształcenie w zespół przyrodniczo-krajobrazowy/.

Nadleśnictwo Rytel, gminy: Chojnice, Czersk, Tuchola.

b) Rytki

Projektuje się utworzenie rezerwatu przyrody – krajobrazowego (fizjocenotycznego) dla zabezpieczenia w celach naukowych i dydaktycznych oraz turystycznych roślinności wodnej, bagiennej, torfowiskowej i leśnej, z gatunkami roślin reliktowych chronionych i rzadko występujących.

Powierzchnia projektu rezerwatu 94,58 ha.

Nadleśnictwo Woziwoda, gmina Tuchola.

c) Bielska Struga

Projektuje się utworzenie rezerwatu Bielska Struga, którego celem jest ochrona wód rzeki przed degradacją i zachowanie cennych walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

W projektowanym rezerwacie występują interesujące fitocenozy – *Hildenbrandia rivularis* i Porifera.

Rzeka odprowadza do Brdy wody I klasy.

Gminy: Cekcyn i Tuchola, Nadleśnictwo Tuchola Powierzchnia projektu rezerwatu 198,80 ha.

3.1.3. Rezerваты przyrody proponowane

1) **dolina rzeki Brdy** /pow. ok.140 i 64 ha./; objęcie ochroną pozostałych, zalesionych odcinków doliny ze względu na bogactwo gatunków roślin chronionych i rzadkich /orlik pospolity, łopian gajowy, kopytnik pospolity, stokłosa Benekena, stokłosa gałęzista, pluskwica europejska, żłobik koralowy, wawrzynek wilczelyko, lilia złotogłów, listera jajowata, gnieźnik leśny, wyka zaroślowa, wyka leśna, marzanka wonna/, rzadkich i ginących zbiorowisk roślinnych /łęgi nadrzeczne, zbiorowiska źródłiskowe, grądy zboczowe/, gniazdowanie i bytowanie wielu gatunków zwierząt, w tym przede wszystkim awifauny, naturalnych warunków odpływu, naturalnych procesów geomorfologicznych i ewolucji krajobrazu, /głównie rzeźby terenu, o cechach młodości geologicznej/, wartości krajobrazowych, procesów ekologicznych, w tym sukcesji, rangi i roli w systemie ekologicznym /korytarz ekologiczny rangi makroregionalnej/, jednego z nielicznych prawie naturalnych ekosystemów Polski w strefie młodoglacjalnej, stanu czystości wód, wartości turystycznych i edukacyjnych; zlewnia rzeki Brdy jest źródłem zaopatrzenia w wodę aglomeracji bydgoskiej

2) **dolina rzeki Stążki** w środkowym biegu /pow. ok.130 ha/; połączenie dwóch, istniejących rezerwatów przyrody w odcinku górnym i dolnym, ze względu na unikatowe walory przyrodnicze /gatunki roślin: trzcinnik prosty, turzyca obła, turzyca żółta, turzyca bagienna, narecznica grzebieńista, ponikło sutkowate, bażyna czarna, wełnianka szerokolistna, widłak jałowcowaty, widłak goździsty, grązel żółty, przygielka biała, gwiazdnica grubolistna, kozłek dwupienny, fiołek torfowy, kalina koralowa/, krajobrazowe, naturalny charakter odpływu i procesów geomorfologicznych, zróżnicowaną rzeźbę terenu, utrzymanie ciągu ekologicznego, dopływu Brdy, siedlisko fauny, przede wszystkim ptaków oraz walory krajobrazowe,

3) **torfowisko wysokie "Bagna"** na północny zachód od miejscowości Okoniny /pow.ok.18 ha/, ze względu na występowanie wielu gatunków roślin chronionych, zagrożonych wyginięciem oraz rzadkich /modrzewnica zwyczajna, trzcinnik prosty, turzyca bagienna, rosiczka okrągłolistna, narecznica grzebieńista, wełnianka pochwowata, widłak jałowcowaty, przygielka biała, przygielka brunatna, bagnica torfowa, gwiazdnica bagienna, żurawina drobnoowocowata, żurawina błotna, fiołek torfowy/, unikatowych, typowych dla regionu Borów Tucholskich zbiorowisk roślinnych, zbiorowisk i siedlisk zagrożonych wyginięciem, siedliskiem dla awifauny, płazów i gadów,

4) **"Lontka"** - zespół dwóch niewielkich jezior śródlęśnych /Lontka Duża i Lontka Mała, pow.ok.38 ha./, z płem mszarnym i borem bagiennym w bezpośrednim sąsiedztwie jezior, z wieloma gatunkami roślin chronionych różnych zespołów roślinnych: wodnych i torfowiskowych /grzybień biały, czermień błotna, żurawina błotna, rosiczka okrągłolistna, bagno zwyczajne, widłak jałowcowy; brzoza omszona/; siedlisko ptaków wodnych i wodno-błotnych, ważny element zachowania różnorodności siedliskowej i biologicznej.

3.1.4. Użytki ekologiczne - proponowane

Jako użytki ekologiczne proponuje się objąć ochroną wszystkie enklawy śródlęsne użytkowane jako łąki i pastwiska, większość małych jezior i zbiorników wodnych różnej genezy, najczęściej ze strefą roślinności wodnej oraz zadrzewień olszowych przy linii brzegowej, wszystkie obszary z wysokim poziomem wód podziemnych typu wytopiskowego, fragmentów rynien subglacjalnych, dolin i cieków wodnych, łąk na podłożu mineralnym, głównie pochodzenia antropogennego, zadrzewień i lasów głównie na terenach wysoczyznowych /otulina Parku/, z bogatszym siedliskiem i większym udziałem gatunków i fragmentów liściastych,

Proponowane użytki ekologiczne mają z reguły dużą powierzchnię, ale w istotny sposób wypełniają funkcje, jakie wynikają z cech środowiska przyrodniczego i wymogów ochrony. Podstawowe kryteria wydzielenia użytków ekologicznych to:

- utrzymanie i ochrona różnorodności siedliskowej i biologicznej, co dla typów krajobrazu naturalnego Parku oraz form użytkowania ziemi jest kryterium podstawowym,
- utrzymanie podstawowych siedlisk płazów i gadów /utrzymanie warunków cyklu rozwojowego; traszka grzebieńista, traszka zwyczajna, grzebiuszka ziemna, kumak nizinny, ropucha szara, ropucha zielona, ropucha paskówka, żaba jeziorkowa, żaba wodna, żaba śmieszka, żaba trawna, żaba moczarowa, jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna, padalec zwyczajny, zaskroniec zwyczajny, żmija zygzakowata /, a także biotopów ptaków i ssaków /tereny lęgowe, miejsca żerowania/; obszary te charakteryzują się występowaniem ok. 70% gatunków ptaków /53 % wszystkich ptaków lęgowych TPK/, z czego wiele należy do silnie zagrożonych wyginięciem /bocian czarny, łabędź niemy, gągoł, błotniak łąkowy, jastrząb,

- krogulec, kania czarna, kania ruda, błotniak stawowy, błotniak zbożowy, żuraw, brodziec leśny, czajka, lerka, kraska, kruk, kuropatwa, derkacz, turkawka/
- ochrona siedlisk torfowiskowych, podmokłych, zmniejszających swoją powierzchnię i zagrożonych degradacją,
  - delimitacja i ochrona jednego z poziomów struktury ekologicznej w skali mikroregionalnej i lokalnej, uzupełnianym i uzupełnianym przez inne elementy objęte ochroną i dostosowanymi formami gospodarowania,
  - ochrona ważnych systemów produkcyjnych oraz podtrzymujących produkcję głównie poprzez retencję i regulację stosunków wodnych /łąki, pastwiska, zbiorowiska leśne/; w przeważających w Parku typach krajobrazu naturalnego, siedliskach jest to czynnik bardzo istotny,
  - ochrona systemu samooczyszczania i wykorzystania materii mineralnej różnego pochodzenia,
  - ochrona wód powierzchniowych i ich czystości,
  - ochrona charakterystycznej struktury przestrzeni przyrodniczej i przyrodniczo-antropogennej, swoistego dziedzictwa gospodarczej działalności człowieka na terenie Borów Tucholskich,
  - ochrona siedlisk istotnych dla dalszego rozwoju regionu - terenów Parku i otuliny.

Proponowane **użytki ekologiczne:**

- bagna na wschód od Rytla,
- podmokłe tereny w rejonie Gutowca,
- łąki w dolinie Suskiej Strugi,
- łąki na wschód od miejscowości Lotyń,
- łąki w rejonie miejscowości Skrzypówki i Łukowo,
- bagna w otoczeniu jez.Trzebomierz,
- łąki w rejonie miejscowości Mosna,
- łąki Ruczał,
- jezioro Świdno,
- dolina Czerskiej Strugi od północnych granic Parku do miejscowości Fojutowo,
- bagna i łąki w rejonie miejscowości Kurcze i Konewka,
- łąki w obniżeniu wytopiskowym i w dolinie Zwierzynki,
- łąki na zachód od Legbądu,
- łąki w dolinie Czerskiej Strugi na południe od Fojutowa,
- łąki w obniżeniu jez.Radonek i Krasnego,
- obniżenie jez.Sztuczne,
- łąki i bagna w dolinie Raciąskiej Strugi,
- zadrzewienia i tereny podmokłe w rejonie Małej i Wielkiej Komorzy,
- łąki Jezierzba,
- stawy i łąki w rejonie miejscowości Wielkie Budziska i Małe Gacno,
- łąki w dolinie Rakówki,
- bagna i łąki w rejonie Okierska,
- łąki w dolinie Rudy, jezioro w Rudzkim Młynie i łąki w dolinie Żytnicy,
- bagno i łąki Białe Błoto,
- łąki na zachód od Płazowa,
- łąki koło Wełpina,
- Jezioro Lucimskie,
- Jezioro Małe Bysławskie,
- łąki na zachód od jeziora Małego Bysławskiego,
- łąki w dolinie Szumionki.

3.1.5. Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe - proponowane

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe wydzielono jako autonomiczne struktury przestrzenne przyrodniczo-kulturowe; równocześnie tworzą one kolejne ogniwo regionalnej i lokalnej sieci ekologicznej. Ta forma ochrony obejmuje:

Na terenie TPK:

- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy – Jezioro Ślepe:** zespół jezior: Okrągłe-Ślepe i Długie oraz kompleks łąk na południe od miejscowości Mosna, z charakterystycznie położoną na przesmyku międzyjeziornym wsią Krąg, z unikatowym i najlepiej w Parku zachowanym wiejskim zespołem drewnianej zabudowy /zagród/, z dobrze zachowanym układem i zabudową wsi Mosna, z otwarciem krajobrazowym o charakterze naturalnym na Jezioro Okrągłe - Ślepe oraz na obszar użytków zielonych; kompleks bardzo ważny dla ochrony awifauny, układów wiejskich oraz zabudowy wiejskiej,
- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy – Rzepiczna:** kompleks łąk i zadrzewień w największym w Parku obniżeniu wytopiskowym z podłożem organicznym /torfy typu torfowiska przejściowego/, użytkowanym jako łąki, z dobrze zachowaną zabudową wsi Rzepiczna /liczne zbudowania drewniane oraz murowany budynek szkoły/ oraz zabudową zagrodową rozproszoną w północnej i południowej części obniżenia /obrzeża/, z rozległym otwarciem krajobrazowym i ciągiem widokowym /droga Rzepiczna - Legbąd/; charakterystyczna dla Parku - Borów Tucholskich struktura kulturowo-przyrodnicza; ważna ostoja awifauny oraz płazów i gadów,
- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy – Fojutowo - Łosiny,** związany z kompleksem form rynnowo-wytopiskowych i ukształtowaną w holocenie doliną Czernskiej Strugi, przekształconą przez człowieka, ze względnie zróżnicowaną rzeźbą terenu, zróżnicowanymi formami użytkowania ziemi /grunty orne, grunty orne nieużytkowane, łąki i pastwiska/, z sukcesyjnymi zakrzewieniami i zadrzewieniami w dolinie i obniżeniach, w mniejszym stopniu w strefie sandrowej, z fragmentami muraw napiaskowych z kocankami piaskowymi, charakterystyczną zabudową rozproszoną w formie skupisk kilku zagród, zagród pojedynczych oraz wsią Łosiny i osadą Jaty, z otwarciem krajobrazowymi w obrębie sandru oraz doliny; ciąg widokowy wzdłuż drogi Fojutowo - Łosiny,
- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy – Wielki Kanał Brdy,** unikatowy w skali kraju system hydrologiczno-hydrrotechniczny, z obiektami hydrrotechnicznymi różnej rangi i funkcji /akwedukty, przepusty, zastawki, kanały nawadniające/, z małymi stawami, z wartościowym krajobrazowo starym drzewostanem sosnowym, krzewami jałowca w pasie ok.20 m. po obu brzegach; ciąg widokowy /szlaki turystyczne/; jeden z najważniejszych nie tylko w TPK obiektów dziedzictwa kulturowego, przykład korzystnej i harmonijnej ingerencji człowieka w funkcjonowanie przyrody, ważny element różnorodności siedliskowej i biologicznej /kanał i stawy oraz łąki na podłożu mineralnym/; ważny biotop dla ptaków, płazów i gadów,
- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy – Nadolna Karczma:** zespół form ukształtowania terenu różnej genezy, wielkości i użytkowania /dolina Brdy, rynny subglacjalne oraz obniżenia/ w rejonie: Dziekcz - Lutom - Żukowo - Nadolna Karczma - jez.Stobno - jez. Przylonek; "łącznik" w sieci ekologicznej zalesionych odcinków Brdy /rezerwat przyrody/, jeden z nielicznych odcinków doliny Brdy z otwarciem krajobrazowymi i obszarem użytkowanym rolniczo, ze względnie dużymi wysokościami względnymi /do ok.14-15 m./; z głęboką rynną jez.Stobno, o stromych zboczach, z ciekawym otwarciem krajobrazowym, położeniem wsi Stobno oraz zagród na brzedzie północnym; z ciągiem widokowym drogi Raciąż - Nadolna Karczma - Lutom - Żukowo, z odcinkiem zadrzewień przydrożnych /Nadolna Karczma/ oraz zadrzewieniami przydomowymi /Lutom, Żukowo/; potencjalnie ważny dla obsługi ruchu turystycznego: skrzyżowanie trasy drogowej z wodną, rozwój "małego" żeglarstwa na jez.Stobno; zaburzone otwarcia krajobrazowe przez zabudowę letniskową i turystyczną na prawym brzegu Brdy na północ od Nadolnej Karczmy, wymagające rekompozycji i kształtowania zieleni izolacyjnej, oraz na południowym brzegu Jez. Stobno przez zabudowę dawnego zakładu rolniczego, wymagającego zmiany funkcji /obsługa turystyki/; wznowienie produkcji rolniczej zagraża a właściwie wyklucza użytkowanie turystyczne,
- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy Jez.Białe:** obejmujący jeziora: Białe i Bielinieć, o dużym stopniu naturalności krajobrazu, z fragmentami obniżeń pochodzenia rynnowego, wykorzystanych do regulacji stosunków wodnych /nawadnianie/, użytkowanych jako łąki, atrakcyjne krajobrazowo również ze względu na otaczające, z reguły ubogie bory sosnowe, w tym suche, chrobotkowe, rozwinięte na przewianych piaskach sandrowych /pagórki eoliczne/, z ciekawie położoną wsią Białą;

- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy - Jezioro Szpitalne:** zespół jezior, Szpitalne, Środkowe i Rudzianka oraz międzyrzecze Brdy - Kamionki i odcinek Brdy na południe od miejscowości Piła Młyn; ciekawy krajobraz otwarcia wodnego zamkniętego lasami; strome /do ok.36%/ i wysokie zbocza rynnny subglacialnej /zbocza północo-zachodnie do 22 m., zbocza południowo-wschodnie do 14 m., duże zagrożenie erozją wodną i antropogenną ze względu na lokalizację obiektów rekreacyjnych w strefie zboczowej; międzyrzecze Brdy - Kamionki oraz odcinek Brdy na południe od miejscowości Piła Młyn, jeden z najciekawszych przyrodniczo /silnie meandrujące rzeki, klasycznie wykształcone poziomy teras sandrowych i rzecznych/ oraz krajobrazowo obszarów, proponowanych do włączenia do parku krajobrazowego, z rozproszoną zabudową wiejską i intensywnie rozwijającą się zabudową letniskową; element systemu chronionego doliny rzeki Brdy,
- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy – Jezioro Śpiewnik:** zespół jezior: Śpiewnik i Suszek z enklawami łąk śródleśnych, obszarami podmokłymi, z bardzo rozwiniętą linią brzegową jez.Śpiewnik / półwysp, kilka członów jeziora i atrakcyjnym krajobrazem akwalnym; jezioro kontaktuje się bezpośrednio ze ścianą lasu: linią lub strefą olsz i drzewostanami sosnowymi; w bezpośrednim sąsiedztwie jeziora na zboczach siedliska boru mieszanego świeżego lub ubogiego grądu z bogatym podszytem i podrostem; duży udział świerka w tej strefie; występują również siedliska torfowiskowe z reguły zalesione; na terenie zespołu ślady historycznej działalności człowieka - grodzisko wczesnośredniowieczne.

Na terenie otuliny:

- **Zespół przyrodniczo-krajobrazowy – Jeziora Cekcyńskie:** zespół jezior, najdłuższa forma rynnny subglacialnej, klasycznie wykształcona /przegłębienia z licznymi jeziorami/, z licznymi punktami i ciągami widokowymi, z rozległymi otwarciami krajobrazowymi, o zróżnicowanym środowisku przyrodniczym /część południowa - płytki sandr z dużym udziałem lasów, część północna - wysoczyzna morenowa gliniasto-piaszczysta z gruntami ornymi/; w zespole ośrodek obsługi lokalnej - Cekcyn; rejon o dużym potencjale rekreacyjnym /wszystkie formy/, częściowo zdegradowany funkcjonalnie i przestrzennie poprzez lokalizację zabudowy letniskowej w rejonie miejscowości Dziuki i na południe od Huty.

Proponuje się rozważenie zmiany formy ochrony w przypadku rezerwatu jezioro Śpiewnik. W wyniku analiz przeprowadzonych w ramach planu ochrony sugeruje się utworzenie w obecnych granicach rezerwatu przyrody zespołu przyrodniczo-krajobrazowego

Dla proponowanych form ochrony przyrody konieczne jest pilne:

- opracowanie dokumentacji w nawiązaniu do obszarów objętych ochroną /z uwzględnieniem struktury funkcjonalno-przestrzennej sieci ekologicznej/,
- ścisłe określenie celów i zadań ochronnych,
- weryfikacja granic,
- określenie zasad gospodarowania zasobami i procesami przyrodniczymi.

Dla istniejących form ochrony konieczne jest:

- opracowanie planów ochrony rezerwatów przyrody, przede wszystkim dla doliny rzeki Brdy i Stążki,
- weryfikacja granic obszarów rezerwatów z uwzględnieniem nowej struktury obszarów chronionych /dolina Brdy oraz jez. Śpiewnik/,
- określenie zasad gospodarowania /głównie gospodarka leśna oraz turystyka/,
- weryfikacja rangi obszarów chronionych /jez. Śpiewnik/.

Konieczne jest zintegrowanie prac nad dokumentacjami rezerwatów przyrody, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i planami ochrony w dolinie rzeki Brdy ze względu na wartość przyrodniczą oraz funkcje turystyczne tego systemu.

3.1.6. Pomniki przyrody - proponowane

Na terenie TPK i otuliny proponuje się objąć ochroną jako pomniki przyrody następujące obiekty:

1. dwie brzozy brodawkowate w wieku ok. 70 lat z bogatą florą porostów przy drodze Fojutowo – Łosiny w odległości ok. 2 km. od Fojutowa, atrakcyjne krajobrazowo,
2. dwie sosny zwyczajne rosnące na wolnej przestrzeni przy drodze z Fojutowa do Łosin w odległości ok. 700 m. od akweduktu, w wieku ok. 90 lat, o obwodzie w pierśnicy 110 i 120 cm, bardzo atrakcyjne krajobrazowo,
3. gład narzutowy o obwodzie 360 cm przy drodze z Zalesia do Okierska /ok.700 m. od Zalesia/,
4. jako powierzchniowy pomnik przyrody fragment boru chrobotkowego z bogatą florą porostów naziemnych /w tym z chrobotkiem alpejskim/, przy drodze z miejscowości Biała do Dużej Głównki na powierzchni ok.0,35 ha, obejmującej mały pagórek eoliczny przylegający do terasy zalewowej Bielskiej Strugi,

zadrzewienia przydrożne przy drogach:

1. Lotyń - Nowa Cerkiew na odcinku ok.200 m. /lipa drobnolistna z domieszką klonu pospolitego/, z drzewami w wieku od 80 do ok.120 lat /obwody w pierśnicy od ok.100 do 290 cm/,
2. Stobno-Raciąż na odcinku ok.2 km., z lipą drobnolistną, klonem pospolitym, klonem jaworem i jesionem wyniosłym /przeciętny wiek ok.90 lat, obwód w pierśnicy ok.190-240 cm./,
3. Kiełpin – Wielka Komorza na odcinku ok.2,6 km., z jesionem wyniosłym, klonem pospolitym i lipą drobnolistną, o przeciętnym wieku ok.90 lat,
4. Jakubowo do szosy Chojnice – Czersk i odcinek ok.200 m. tej szosy /wiąz polny oraz lipa drobnolistna i dąb szypułkowy/; wiek – ok.100-120 lat,
5. Raciąż – Nadolna Karczma, na odcinku ok.200m przed Nadolną Karczmą /lipa drobnolistna w wieku 110-130 lat/,
6. Bysławek – Szumiąca, na odcinku ok.2,2 km /lipa drobnolistna/.

3.1.7. Ochrona gatunkowa roślin

1. Gatunki podlegające ścisłej ochronie, występujące w TPK:

1. *Actaea spicata* krwawnik wierzbolistny
2. *Anagalis foemina* kurzyśląd błękitny
3. *Andromeda polifolia* modrzewnica zwyczajna
4. *Androsace septentrionalis* naradka północna
5. *Aquilegia vulgaris* orlik pospolity
6. *Arctium nemorosum* łopian gajowy
7. *Asarum europaeum* kopytnik pospolity
8. *Asperula cynanchica* marzanka pagórkowata
9. *Asperula tinctoria* marzanka barwierska
10. *Bromus ramosus* stokłosa gałęzista
11. *Campanula sibirica* dzwonek syberyjski
12. *Carex diandra* turzyca obła
13. *Carex dioica* turzyca dwupienna
14. *Carex disticha* turzyca dwustronna
15. *Carex flava* turzyca żółta
16. *Carex limosa* turzyca bagienna
17. *Carlina acaulis* dziewięciśli bezłodygowy
18. *Chamaedaphne calyculata* chamedafne północna
19. *Cimicifuga europaea* pluskowica europejska
20. *Corallorhiza trifida* żłobik koralowaty
21. *Corydalis cava* kokorycz pusta

22. *Dactylorhiza incarnata* storczyk krwisty
23. *Dactylorhiza maculata* storczyk plamisty
24. *Dactylorhiza traunsteineri* storczyk Traunsteinerera
25. *Daphne mezereum* wawrzynek wilczętyko
26. *Dianthus arenarius* goździk piaskowy
27. *Diphasiasturum complanatum* widłak spłaszczony
28. *Diphasiasturum tristachyum* widłak cyprysowy
29. *Drosera anglica* rosiczka długolistna
30. *Drosera intermedia* rosiczka pośrednia
31. *Dryopteris cristata* narecznica grzebieniasta
32. *Eleocharis mamillata* ponikło sutkowate
33. *Empetrum nigrum* bażyna czarna
34. *Epipactis atrorubens* kruszczyk rdzawoczerwony
35. *Epipactis palustris* kruszczyk błotny
36. *Eriophorum latifolium* wełnianka szerokolistna
37. *Eriophorum vaginatum* wełnianka pochwowata
38. *Fragaria moschata* poziomka wysoka
39. *Gentiana pneumonanthe* goryczka wąskolistna
40. *Geranium sylvaticum* bodziszek leśny
41. *Glyceria nemoralis* manna gajowa
42. *Hierochloa australis* turówka leśna
43. *Huperzia selago* widłak wroniec
44. *Hypericum humifusum* dziurawiec rozestłany
45. *Juncus alpinus* sit alpejski
46. *Juncus filiformis* sit cienki
47. *Lathyrus palustris* groszek błotny
48. *Lathyrus pisiformis* gorszek wielkoprzyłiskowy
49. *Ledum palustre* bagno zwyczajne
50. *Lilium martagon* lilia złotogłów
51. *Liparis loeselii* lipiennik Loesela
52. *Listera ovata* listera jajowata
53. *Lycopodium annotinum* widłak jałowcowaty
54. *Lycopodium clavatum* widłak goździsty
55. *Malaxis monophyllos* wyblin jednolistny
56. *Neottia nidus-avis* gnieźnik leśny
57. *Nuphar luteum* grąźel żółty
58. *Nymphaea candida* grzybienie północne
59. *Nymphaea alba* grzybienie białe
60. *Orchis laxiflora* ssp. *palustris* storczyk błotny
61. *Orchis militaris* storczyk kukawka
62. *Oxytropis pilosa* ostrołódka kosmata
63. *Pedicularis sylvatica* gnidosz rozestłany
64. *Platanthera bifolia* podkolan biały
65. *Poa remota* wiechlina odległokłosa
66. *Potentilla alba* pięciornik biały
67. *Primula veris* pierwiosnka lekarska
68. *Pulsatilla patens* sasanka otwarta
69. *Pulsatilla pratensis* sasanka łąkowa
70. *Pulsatilla vernalis* sasanka wiosenna
71. *Pyrola chlorantha* gruszyczka zielonawa
72. *Pyrola media* gruszyczka średnia
73. *Pyrola rotundifolia* gruszyczka okrągłolistna
74. *Rhynchospora alba* przygielka biała
75. *Rhynchospora fusca* przygielka brunatana
76. *Rumex sanguineus* szczaw gajowy

77. *Scabiosa canescens* driakiew wonna
78. *Scheuchzeria palustris* bagnica torfowa
79. *Scorzonera purpurea* węży mord stepowy
80. *Senecio paludosus* starzec bagienny
81. *Sorbus torminalis* jastrząb brekinia
82. *Sparganium minimum* jeżogłówka najmniejsza
83. *Stellaria alsine* gwiazdnica bagienna
84. *Stellaria crassifolia* gwiazdnica grubolistna
85. *Taxus baccata* cis pospolity
86. *Utricularia intermedia* pływacz średni
87. *Utricularia minor* pływacz drobny
88. *Utricularia ochroleuca* pływacz krótkoostrogowy
89. *Vaccinium microcarpum* żurawina drobnoowocowa
90. *Vaccinium oxycoccus* żurawina błotna
91. *Valeriana dioica* kozłek dwupienny
92. *Vicia dumetorum* wyka zaroślowa
93. *Vicia sylvatica* wyka leśna
94. *Viola epipsila* fiołek torfowy
95. *Viola mirabilis* fiołek przedziwny

Zgodnie z Rozporządzeniem MOŚZNiL z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz. U. Nr 41, poz.214):

§ 2. 1. W odniesieniu do dziko występujących roślin podlegających ochronie ścisłej, z zastrzeżeniem ust. 2 i ust. 3, zabrania się:

- 1) umyślnego niszczenia, zrywania, ścinania w całości lub części oraz pozyskiwania i wrywania z naturalnych stanowisk,
- 2) zbywania, nabywania, przenoszenia oraz wywożenia za granicę w całości lub części w stanie świeżym lub przetworzonym.

2. Zakazy, o których mowa w ust. 1 pkt. 1, nie dotyczą wykonywanych czynności związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki człowieka, a szczególnie: rolnej, leśnej i rybackiej.

3. Dopuszczalne jest ścinanie kłosów zarodnikowych roślin widłakowych

§ 3. 1. Jeżeli zmiany środowiska wywołane działalnością człowieka spowodują zagrożenie roślin podlegających ochronie ścisłej, wojewoda jest obowiązany, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiej komisji ochrony przyrody, podjąć stosowne działania w celu zapewnienia trwałego zachowania danego gatunku i jego stanowisk bądź zapobieżenia lub ograniczenia szkód.

2. Podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1, może w szczególności dotyczyć:

- 1) utrzymywania tradycyjnych form użytkowania obszaru, na którym występuje zagrożony gatunek roślin,
- 2) kształtowania biotopu dla ochrony zagrożonego gatunku roślin,
- 3) zabiegów związanych z reprodukcją roślin.

(...)

2. Gatunki podlegające ochronie częściowej występujące w TPK:

1. *Asarum europaeum* kopytnik pospolity
2. *Hierochloa australis* turówka leśna
3. *Ledum palustre* bagno zwyczajne
4. *Nymphaea candida* grzybienie północne
5. *Nymphaea alba* grzybienie białe
6. *Primula veris* pierwiosnka lekarska

Zgodnie z Rozporządzeniem MOŚZNiL z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz. U. Nr 41, poz.214):

§ 5.1. Pozyskiwanie roślin dziko występujących lub ich części objętych ochroną częściową może odbywać się tylko na obszarach i w ilościach uzgodnionych przez zainteresowane zbiorem podmioty gospodarcze z Ministrem Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa.

2. Podmioty gospodarcze, które uzyskały zgodę na pozyskiwanie i obrót roślinami lub ich częściami, mogą dokonywać tych czynności wyłącznie przez osoby imiennie przez nie upoważnione.

§ 6.1. Ograniczeń, o których mowa w § 5, nie stosuje się do:

- 1) zbioru grzybów w celach konsumpcyjnych,
  - 2) usuwania grzybów niszczących materiały, budynki lub uniemożliwiających prowadzenie racjonalnej gospodarki,
  - 3) zwalczania grzybów zagrażających zdrowiu lub życiu człowieka.
2. Przy zbiorze grzybów zabrania się rozgrzebywania ściółki leśnej.

3. Gatunki wymierające (bezpośrednio zagrożone wymarciem) w skali kraju:

1. *Anagalis foemina* kurzyślak błękitny
2. *Asperula cynanchica* marzanka pagórkowata
3. *Bromus ramosus* stokłosa gałęzista
4. *Carex dioica* turzyca dwupienna
5. *Chamaedaphne calyculata* chamedafne północna
6. *Cimicifuga europaea* pluskowica europejska
7. *Corallorhiza trifida* żłobik koralowaty
8. *Lathyrus pisiformis* gorszek wielkoprzyłiskowy
9. *Liparis loeselii* lipiennik Loesela
10. *Orchis laxiflora* ssp. *palustris* storczyk błotny
11. *Orchis militaris* storczyk kukawka
12. *Pedicularis sylvatica* gnidosz rozestany
13. *Rhynchospora fusca* przygielka brunatana
14. *Scheuchzeria palustris* bagnica torfowa
15. *Scorzonera purpurea* wężymord stepowy
16. *Stellaria crassifolia* gwiazdnica grubolistna
17. *Utricularia ochroleuca* pływacz krótkoostrogowy
18. *Vaccinium microcarpum* żurawina drobnoowocowa
19. *Viola epipsila* fiołek torfowy

4. Gatunki narażone na wymarcie w skali kraju:

1. *Blysmus rufus* ostrzew rudy
2. *Carex chordorrhiza* turzyca strunowa
3. *C. limosa* turzyca bagienna
4. *Dactylorhiza maculata* kukułka (storczyk) plamista
5. *Drosera anglica* rosiczka długolistna
6. *D. intermedia* rosiczka pośrednia
7. *Dryopteris cristata* nerecznica grzebieniasta
8. *Epipactis palustris* kruszczyk błotny
9. *Isoetes lacustris* poryblin jeziorny
10. *Liparis loeseli* lipiennik Loesela
11. *Lobelia dortmanna* lobelia jeziorna
12. *Luronium natans* elisma wodna
13. *Lycopodiella inundata* widłaczek (widłak) torfowy
14. (*Nymphoides peltata* grzybieńczyk wodny - porównaj - uwaga pod gatunkami chronionymi)
15. *Potamogeton polygonifolius* rdestnica podługowata
16. *Sparganium angustifolium* jeżogłówka pokrewna
17. *Stellaria crassifolia* gwiazdnica grubolistna
18. *Utricularia ochroleuca* pływacz krótkoostrogowy

5. Gatunki rzadkie w skali kraju:

1. *Aquilegia vulgaris* orlik pospolity
2. *Arctium nemorosum* łopian gajowy
3. *Asarum europaeum* kopytnik pospolity
4. *Asperula tinctoria* marzanka barwierska

R. Dysarz & M. Przewoźniak

5. *Carex flava* turzyca żółta
  6. *Carlina acaulis* dziewięcisz bezłodygowy
  7. *Corydalis cava* kokorycz pusta
  8. *Daphe mezereum* wawrzynek wilczętyko
  9. *Dianthus arenarius* goździk piaskowy
  10. *Drosera intermedia* rosiczka pośrednia
  11. *Empetrum nigrum* bażyna czarna
  12. *Epipactis atrorubens* kruszczyk rdzawoczerwony
  13. *Eriophorum latifolium* welnianka szerokolistna
  14. *Geranium sylvaticum* bodziszek leśny
  15. *Glyceria nemoralis* manna gajowa
  16. *Huperzia selago* widlak wroniec
  17. *Hypericum humifusum* dziurawiec rozestłany
  18. *Malaxis monophyllos* wyblin jednolistny
  19. *Poa remota* wiechlina odległokłosa
  20. *Potentilla alba* pięciornik biały
  21. *Pulsatilla vernalis* sasanka wiosenna
  22. *Scabiosa canescens* driakiew wonna
  23. *Sorbus torminalis* jastrząb brekinia
  24. *Taxus baccata* cis pospolity
  25. *Vicia dumetorum* wyka zaroślowa
  26. *Vicia sylvatica* wyka leśna
  27. *Viola mirabilis* fiołek przedziwny
6. Grupa roślin prawnie chronionych w TPK jest bardzo zróżnicowana, są tu zarówno gatunki rozpowszechnione, jak większość częściowo chronionych roślin leczniczych, a z innych np. widlak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*, ale są też taksony bardzo rzadkie. Tym pierwszym trzeba zapewnić dalsze obfite występowanie, rzadkim zaś przede wszystkim możliwość uchronienia przed wyginięciem, a następnie umocnienia ich populacji, powiększenia, a nawet możliwość rozprzestrzeniania.
7. W odniesieniu do wymienionych w zestawieniu gatunków roślin naczyniowych, nie objętych ochroną ścisłą i częściową, ale uznanych za zagrożone w skali Polski, ginących i rzadkich w Borach Tucholskich oraz rzadkich na terenie TPK należy przeprowadzić badania botaniczne, których efektem powinno być określenie listy gatunków wymagających wprowadzenia rozporządzeniem wojewody pomorskiego i kujawsko-pomorskiego ochrony regionalnej (podstawa prawna: Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody, Dz. U. Nr 114, poz. 492 z późniejszymi zmianami, Art. 27, ust. 6).
8. Na obszarze całego TPK zabrania się:
- pozyskiwania dziko rosnących roślin leczniczych bez zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Bydgoszczy i Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Gdańsku ,
  - zbioru gatunków objętych ochroną częściową, rosnących w obiektach chronionych.

3.1.8. Ochrona gatunkowa zwierząt

1. Wykaz gatunków ichtiofauny występujących w TPK podlegających ochronie:

1. Jelec *Leuciscus leuciscus*
2. Kleń *Leuciscus cephalus*
3. Koza *Cobitis taenia*
4. Lipień *Thymallus thymallus*
5. Miętus *Lota lota*
6. Piskorz *Misgurnus fossilis*
7. Sandacz *Lucioperca lucioperca*
8. Śliz *Neomacheilus barbatulus*
9. Wzdreğa *Scardinius erythrophthalmus*

*gatunki umieszczone na liście "Polska Czerwona Księga Zwierząt"

Ponadto w TPK występuje endemiczny, bardzo rzadki gatunek troci jeziorowej *Salmo trutta morpha lacustris*.

2. Wykaz gatunków płazów występujących w TPK podlegających ochronie

Fauna płazów TPK jest poznana niedostatecznie. Brak jest danych pozwalających na ocenę liczebności poszczególnych gatunków, ich rozmieszczenie siedliskowe, trendy liczebności oraz rozprzestrzenienie. Przedstawiony poniżej spis gatunków należy traktować jako prowizoryczny.

1. Traszka zwyczajna *Triturus vulgaris*
2. Traszka grzebieniasta *Triturus cristatus*
3. Kumak nizinny *Bombina bombina*
4. Grzebiuszka ziemna *Pelobates fuscus*
5. Ropucha paskówka *Bufo calamita*
6. Ropucha szara *Bufo bufo*
7. Ropucha zielona *Bufo viridis*
8. Rzekotka drzewna *Hyla arborea*
9. Żaba moczarowa *Rana arvalis*
10. Żaba trawna *Rana temporaria*
11. Żaba jeziorkowa *Rana lessonae*
12. Żaba wodna *Rana esculenta*
13. Żaba śmieszka *Rana ridibunda*

3. Wykaz gatunków gadów występujących w TPK podlegających ochronie

Podobnie jak w przypadku płazów, fauna gadów TPK jest poznana niedostatecznie. Przedstawiony poniżej spis gatunków należy traktować jako prowizoryczny.

1. Jaszczurka zwinka *Lacerta agilis*
2. Jaszczurka żyworodna *Lacerta vivipara*
3. Padalec zwyczajny *Anguilla fragilis*
4. Zaskroniec zwyczajny *Natrix natrix*
5. Żmija zygzakowata *Vipera berus*

4. Wykaz gatunków ptaków lęgowych występujących w TPK podlegających ochronie

W porównaniu z innymi grupami zwierząt, w TPK ptaki są stosunkowo dobrze poznane, jednakże dla większości gatunków brak jest danych pozwalających na określenie ich liczebności, rozmieszczenie siedliskowe nie jest poznane dokładnie, brak jest danych pozwalających na ocenę trendów liczebności. Występowanie gatunków objętych strefową ochroną gniazd nie jest wystarczająco poznane:

1. Perkoz *Tachybaptus ruficollis*
2. Perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus*

3. Bąk *Botaurus stellaris**
4. Bocian czarny *Ciconia nigra*
5. Bocian biały *Ciconia ciconia*
6. Łabędź niemy *Cygnus olor*
7. Gągoł *Bucephala clangula**
8. Nurogęść *Mergus merganser*
9. Trzmielojad *Pernis apivorus**
10. Kania czarna *Milvus migrans**
11. Kania ruda *Milvus milvus**
12. Bielik *Haliaeetus albicilla**
13. Błotniak stawowy *Circus aeruginosus**
14. Błotnik łąkowy *Milvus pygargus**
15. Błotnik zbożowy *Circus cianeus**
16. Jastrząb *Accipiter gentilis*
17. Krogulec *Accipiter nisus*
18. Myszolów *Buteo buteo*
19. Rybołów *Aquila pomarina**
20. Pustułka *Falco tinnunculus*
21. Kobuz *Falco subbuteo*
22. Przepiórka *Coturnix coturnix*
23. Wodnik *Rallus aquaticus*
24. Krociatka *Porzana porzana**
25. Derkacz *Crex crex**
26. Żuraw *Grus grus*
27. Czajka *Vanellus vanellus*
28. Kokoszka wodna *Gallinula chloropus*
29. Kszyk *Gallinago gallinago*
30. Kulik wielki *Numenius arquata*
31. Samotnik *Tringa ochropus*
32. Brodziec leśny *Tringa glareola*
33. Śmieszka *Larus ridibundus*
34. Siniak *Columba oenas*
35. Sierpówka *Streptopelia decaocto*
36. Turkawka *Streptopelia turtur*
37. Kukułka *Cuculus canorus*
38. Płomykówka *Tyto alba*
39. Pójdźka *Athene noctua*
40. Puchacz *Bubo bubo**
41. Puszczyc *Strix aluco*
42. Uszatka *Asio otus*
43. Włochatka *Aegolius funereus**
44. Lelek *Caprimulgus europaeus*
45. Jerzyk *Apus apus*
46. Zimorodek *Alcedo atthis*
47. Kraska *Coracias garrulus**
48. Dudek *Upupa epops*
49. Krętogłów *Jynx torquilla*
50. Dzieciotł czarny *Drycopus martius*
51. Dzieciotł duży *Dendrocopos major*
52. Dzieciotł zielony *Picus viridis*
53. Dzieciotek *Dendrocopos minor*
54. Lerka *Lullula arborea*
55. Skowronek *Alauda arvensis*
56. Dymówka *Hirundo rustica*
57. Brzegówka *Riparia riparia*

58. Dzierlatka *Galerida cristata*
59. Oknówka *Delichon urbica*
60. Świergotek drzewny *Anthus trivialis*
61. Świergotek łąkowy *Anthus pratensis*
62. Świergotek polny *Anthus campestris*
63. Pliszka górska *Motacilla cinerea*
64. Pliszka siwa *Motacilla alba*
65. Pliszka żółta *Motacilla flava*
66. Strzyżyk *Troglodytes troglodytes*
67. Pokrzywica *Prunella modularis*
68. Rudzik *Erithacus rubecula*
69. Słowiak szary *Luscinia luscinia*
70. Kopciuszek *Phoenicurus ochruros*
71. Pleszka *Phoenicurus phoenicurus*
72. Pokląskwa *Saxicola rubetra*
73. Białorzotka *Oenanthe oenanthe*
74. Kos *Turdus merula*
75. Kwiczoł *Turdus pilaris*
76. Śpiewak *Turdus philomelos*
77. Paszkot *Turdus viscivorus*
78. Świerszczak *Locustella naevia*
79. Strumieniówka *Locustella fluviatilis*
80. Brzęczka *Locustella luscinioides*
81. Rokitniczka *Acrocephalus schoenobaenus*
82. Łozówka *Acrocephalus palustris*
83. Trzcinniczek *Acrocephalus scirpaceus*
84. Trzciniak *Acrocephalus arundinaceus*
85. Zaganiacz *Hippolais icterina*
86. Jarzębatka *Sylvia nisoria*
87. Piegża *Sylvia curruca*
88. Cierniówka *Sylvia coimmunis*
89. Gajówka *Sylvia borin*
90. Kapturka *Sylvia atricapilla*
91. Świstunka *Phylloscopus sibilatrix*
92. Pierwiosnek *Phylloscopus collybita*
93. Piecuszek *Phylloscopus trochilus*
94. Mysikrólik *Regulus regulus*
95. Mucholówka mała *Ficedula parva*
96. Mucholówka szara *Muscicapa striata*
97. Raniuszek *Aegithalos caudatus*
98. Sikora uboga *Parus palustris*
99. Czarnogłówka *Parus montanus*
100. Czubatka *Parus cristatus*
101. Sosnówka *Parus ater*
102. Modraszka *Parus caeruleus*
103. Bogatka *Parus major*
104. Kowalik *Sitta europaea*
105. Pełzacz leśny *Certhia familiaris*
106. Pełzacz ogrodowy *Certhia bachydactyla*
107. Wilga *Oriolus oriolus*
108. Remiz *Remiz pendulinus*
109. Gąsiorek *Lanius collurio*
110. Srokosz *Lanius excubitor*
111. Sójka *Garrulus glandarius*
112. Wrona *Corvus corone*

113. Kruk *Corvus corax*
114. Szpak *Sturnus vulgaris*
115. Wróbel *Passer domesticus*
116. Mazurek *Passer montanus*
117. Zięba *Fringilla coelebs*
118. Kulczyk *Serinus serinus*
119. Dzwoniec *Carduelis chloris*
120. Szczygieł *Carduelis carduelis*
121. Makolągwa *Carduelis cannabina*
122. Krzyżodziób świerkowy *Loxia curvicostra*
123. Gil *Pyrrhula pyrrhula*
124. Grubodziób *Coccothraustes coccothraustes*
125. Trznadel *Emberiza citrinella*
126. Potrzos *Emberiza schoeniclus*

*gatunki umieszczone na liście "Polska Czerwona Księga Zwierząt"

5. Wykaz gatunków ssaków występujących w TPK podlegających ochronie

Podobnie jak w przypadku innych grup zwierząt, fauna ssaków TPK jest poznana niedostatecznie. Poniższy spis należy traktować jako przybliżony.

1. Borowiaczek *Nyctalus leisleri**
2. Borowiec wielki *Nyctalus noctula*
3. Borsuk *Meles meles*
4. Bóbr europejski *Castor fiber* *
5. Dzik *Sus scrofa*
6. Dziki królik *Oryctolagus cuniculus* (poza sadami i szkółkami)
7. Gacek brunatny *Plecotus auritus*
8. Gronostaj *Mustela erminea*
9. Jeleń szlachetny *Cervus elaphus*
10. Jeż wschodni *Erinaceus europaeus*
11. Karlik malutki *Pipistrellus pipistrellus*
12. Karlik większy *Pipistrellus nathusii*
13. Kret *Talpa europaea* (poza ogrodami, szkółkami i lotniskami)
14. Kuna domowa *Martes foina*
15. Kuna leśna *Martes martes*
16. Lis *Vulpes vulpes*
17. Łasica *Mustela nivalis*
18. Łoś *Alces alces*
19. Mopek *Barbastella barbastellus*
20. Mroczek późny *Eptesicus serotinus*
21. Nocek duży *Myotis myotis*
22. Nocek Natterera *Myotis nattereri*
23. Nocek rudy *Myotis daubentoni*
24. Piżmak *Ondatra zibethicus*
25. Ryjówka aksamitna *Sorex araneus*
26. Ryjówka malutka *Sorex minutus*
27. Rzęsorek mniejszy *Neomys anomalus**
28. Rzęsorek rzeczek *Neomys fodiens*
29. Sarna *Capreolus capreolus*
30. Tchórz zwyczajny *Mustela putorius*
31. Wiewórka *Sciurus vulgaris*
32. Wilk *Canis lupus**
33. Wydra *Lutra lutra**
34. Zając szarak *Lepus capensis* (poza sadami i szkółkami)

*gatunki umieszczone na liście "Polska Czerwona Księga Zwierząt"

6. Ponadto w TPK występują następujące gatunki ssaków łownych:

1. Borsuk *Meles meles*
2. Dzik *Sus scrofa*
3. Dzik królik *Oryctolagus cuniculus*
4. Jeleń szlachetny *Cervus elaphus*
5. Kuna domowa *Martes foina*
6. Kuna leśna *Martes martes*
7. Lis *Vulpes vulpes*
8. Łoś *Alces alces*
9. Piżmak *Ondatra zibethicus*
10. Sarna *Capreolus capreolus*
11. Tchórz zwyczajny *Mustela putorius*

Fauna pozostałych grup systematycznych ujętych w Rozporządzeniu Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. Nr 13, poz. 61) nie została dotychczas rozpoznana.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1995 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. Nr 13, poz. 61):

§ 2.1. w stosunku do gatunków chronionych, z zastrzeżeniem ust. 2, zabrania się:

- 1) umyślnego zabijania, okaleczania, płoszenia, chwywania oraz przetrzymywania i preparowania,
- 2) umyślnego niszczenia ich gniazd, legowisk, nor i żeremi oraz jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych, a w szczególności larw, poczwerek, kijanek, piskląt,
- 3) filmowania, fotografowania ich w miejscach ich rozrodu i regularnego przebywania - w okresie rozrodu i wychowu młodych,
- 4) przemieszczania:
  - a) z miejsc rozrodu i regularnego przebywania na inne miejsca,
  - b) z ośrodków hodowli, ogrodów zoologicznych, zwierzyńców na stanowiska naturalne,
- 6) zbywania, nabywania żywych, martwych lub spreparowanych - w całości lub ich części, wwożenia i wywożenia poza granice Państwa w stanie żywym lub martwym całych zwierząt oraz ich części lub pochodnych.

2. Zakazy, o których mowa w ust. 1, nie dotyczą:

- 1) usuwania w okresie od dnia 1 września do końca lutego gniazd ze skrzynek dla ptaków oraz gniazd znajdujących się w pielęgnowanych remizach i zagajnikach oraz miejscach specjalnie urządzonych dla ptaków,
- 2) usuwania w okresie od dnia 1 września do końca lutego gniazd ptasich z zabudowań, jeżeli wymagają tego względy bezpieczeństwa lub sanitarne,
- 3) ślimaka winniczka (*Helix pomatia*) o średnicy muszki powyżej 30 mm, zbieranego od dnia 1 maja do dnia 31 maja dla przetwórstwa spożywczego w miejscach wyznaczonych przez wojewodę,
- 4) filmowania i fotografowania w obrębie zabudowań i w miejscach udostępnionych do przebywania.

3. Zabrania się niszczenia i usuwania krzewów i drzew (szczególnie dziuplastych), skarp i urwisk, śródpolnych i śródleśnych "oczek wodnych", bagien, torfowisk oraz wydm, które są miejscami rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych; zakaz nie dotyczy usuwania drzew i krzewów w związku z potrzebami wykonywania ochrony oraz potrzebami wynikającymi z prowadzenia racjonalnej gospodarki człowieka, a szczególnie rolnej, leśnej, rybackiej.

4. W odniesieniu do miejsc rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych: orła bielika (*Haliaeetus albicilla*), orła przedniego (*Aquila chrysaetos*), orlika krzykliwego (*Aquila pomarina*), orlika grubodziobego (*Aquila clanga*), rybołowa (*Pandion haliaetus*), gadożera (*Circaetus gallicus*), orzełka włochatego (*Hieraetus pennatus*), sokoła wędrownego (*Falco peregrinus*), kani rudej (*Milvus milvus*), kani czarnej (*Milvus migrans*), cietrzewia (*Tetrao tetrix*), głuszcza (*Tetrao urogallus*), puchacza (*Bubo bubo*), bociana czarnego (*Ciconia nigra*), kulona (*Burhinus oedipnemus*), kraski (*Coracias garrulus*), żołą (Merops apiaster), żółwia błotnego (*Emys orbicularis*), węża Eskulapa (*Elaphe longissima*) zabrania się - w odległości

do 200 metrów od tych miejsc w okresie całego roku, a w odległości do 500 metrów od tych miejsc w okresie od dnia 1 lutego do dnia 31 sierpnia - dokonywania zmian obejmujących wycinanie drzew i krzewów, prowadzenie robót melioracyjnych, wznoszenie obiektów, urządzeń i instalacji oraz innych prac mających wpływ na ochronę miejsc rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych, a także zabrania się przebywania poza miejscami wyznaczonymi.

5. Wojewoda wyznacza granice miejsc rozrodu i regularnego przebywania gatunków chronionych oraz prowadzi ich wykaz.

§ 3. Zabrania się niszczenia mrowisk w lasach.

§ 4. Jeżeli zmiany środowiska wywołane działalnością człowieka spowodują zagrożenie gatunków chronionych, wojewoda jest obowiązany, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiej komisji ochrony przyrody, podjąć stosowne działania w celu zapewnienia trwałego zachowania gatunku, jego miejsc rozrodu i regularnego przebywania bądź zapobieżenia szkodom lub ich ograniczenia.

Na terenie TPK należy wykonać inwentaryzację stanowisk zwierząt, należących do gatunków objętych, na podstawie Rozporządzenia o ochronie gatunkowej zwierząt..., ochroną miejsc stałego ich przebywania. Wyniki tej inwentaryzacji będą stanowić podstawę utworzenia przez Wojewodę Bydgoskiego i Wojewodę Gdańskiego stref ochronnych, które następnie powinny być chronione jako powierzchnie niezmiennalne.

Warunkiem realnej ochrony zwierząt jest ochrona i kształtowanie ich siedlisk, a zwłaszcza:

1. Zakaz gospodarczego pozyskiwania trzciny na jeziorach TPK.
2. Renaturalizacja wyprostowanych, zniszczonych przez meliorację cieków, przywrócenie naturalnego charakteru koryt rzek i potoków.
3. Ochrona koryt rzek przed regulacją i zabudową hydrotechniczną (uniemożliwia bądź ogranicza migracje ryb) oraz wprowadzenie zakazu pogłębiania koryt rzecznych dla ochrony przed wiosennymi zalewami łąk.
4. Zakaz usuwania z koryt cieków naturalnych zatamowań (zwalonych pni) w celu ochrony siedlisk ryb.
5. Trwała poprawa stanu czystości wód powierzchniowych.
6. Utrzymanie przepływów biologicznych na istniejących jazach.
7. Zakaz wycinania drzew i krzewów nadbrzeżnych.
8. Wprowadzenie zabudowy biologicznej roślinnością drzewiastą, krzewiastą, szuwarową lub łąkową brzegów wszystkich cieków i zbiorników wodnych.
9. Ochrona istniejących oraz zakładanie i restytucja zadrzewień śródpolnych.
10. Zaniechanie osuszania łąk, torfowisk i mokradeł.
11. Zaniechanie melioracji odwadniających w lasach.
12. Ochrona wszystkich siedlisk hydrogeniczych.

3.2 OCHRONA ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

3.2.1 Obiekty dziedzictwa kulturowego wpisane do rejestru zabytków nieruchomych

1. Brda (gm. Czersk) – zespół dworsko-parkowy po 1890 r.,
orzecz. nr A/417/1-2 z 16.08.1994
2. Bysław (gm. Lubiewo) – zespół kościoła p.w. Przemienienia Pańskiego z l. 1886-88,
orzecz. nr A/443/1-3 z 18.04.1995
3. Bysławek (gm. Lubiewo) – zespół klasztorny z 1607 r., przebudowany w 1821 r.,
orzecz. nr KOK/5/71/015
4. Dąbrówka (gm. Tuchola) – zespół dworsko-parkowy z 1 poł. XIX w.,
orzecz. nr A/239/1 z 23.05.1989
5. Dąbrówka (gm. Tuchola) – zespół kościoła filianego 1766-68, remont 1881, dobud. wieży i
remont 1928, kaplica grobowa Janta-Półczyńskich murowana ok. poł. XIX w.,
orzecz. nr A/429/1-3 z 14.11.1994
6. Fojutowo (gm. Tuchola) – Akwedukt z lat 1847-48,
orzecz. nr 427/1 z 21.10.1994
7. Kiełpin (gm. Tuchola) – założ. dworsko-parkowe z ok. poł. XIX w.,
orzecz. nr 160/A z 5.06.1985
8. Łukowo (gm. Czersk) – chata drewniana z XIX w.,
orzecz. 398 z 29.11.1957
9. Mała Komorza (gm. Tuchola) – założ. dworsko-parkowe z ok. poł. XIX w.,
orzecz. nr 161/A z 15.01.1985
10. Raciąż (gm. Tuchola) - zespół kościoła p. w. Św. Trójcy z 1862-66, mauzoleum Janta-
Półczyńskich mur., XIX/XX w. plebania 1858,
orzecz. nr A/499/1-4 z 31.12.1997
11. Wysoka [Polna] (gm. Tuchola) – zespół dworsko-parkowy z ok. 1870 r.,
orzecz. 100/A

3.2.2. Obiekty i zespoły architektury i budownictwa proponowane do wpisania do rejestru zabytków nieruchomych:

1. Wielki Kanał Brdy (po opracowaniu całościowej dokumentacji)
2. Białowieża – zespół dworsko-parkowy
3. Kiełpin – zespół dworsko-parkowy z ok. 1880 r.
4. Kłodnia – zespół dworski z 2 poł. XIX w.
5. Lotyń – zespół dworsko-parkowy z XIX w.
6. Mała Komorza – zespół dworsko-parkowy z ok. poł. XIX w.
7. Nadolnik – zespół młyński z 2 poł. XIX w.
8. Nowa Cerkiew Szlachetna - zespół dworsko-parkowy z XIX w.
9. Teolog – zespół dworsko-parkowy z 4 ćw. XIX w.
10. Wełpin – zespół dworsko-parkowy z końca XIX w.
11. Wielka Komorza – zespół dworsko-parkowy z XIX w.

W przypadku:

1. remontów, przekształceń architektury zewnętrznej i wewnętrznej oraz zmian sposobu ich użytkowania,
2. realizacji nowych inwestycji w "sąsiedztwie" wymienionych uprzednio zespołów i obiektów konieczne jest uzgodnienie powyższych działań – w zależności od położenia tych obiektów w obrębie TPK - z Wojewódzkimi Konserwatorami Zabytków w Gdańsku lub Toruniu.

3.2.3. Obiekty dziedzictwa kulturowego – archeologiczne - proponowane do wpisania do rejestru zabytków nieruchomych

Obiekty i zespoły archeologiczne

1. Kiełpin (gm. Tuchola) – osada kultury wielbarskiej i średniowieczna (nr 25)
2. Kiełpin (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 26)
3. Kiełpin (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 27)
4. Kiełpin (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 28)
5. Mały Mędomierz (gm. Tuchola) – osady kultury wielbarskiej, średniowieczna i nowożytna (nr 41)
6. Raciąż (gm. Tuchola) – grodzisko wczesnośredniowieczne, nizinne na półwyspie jeziora Śpierzewnik opodal wsi Mrowiniec (nr 1)
7. Raciąż (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 3)
8. Raciąż (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 4)
9. Stobno (gm. Tuchola) – zespół stanowisk archeologicznych: osady kultury wielbarskiej i późnośredniowieczna (nr 16)
10. Stobno (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 17)
11. Stobno (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 18)
12. Wielka Komorza (gm. Tuchola) – stanowisko archeologiczne nr 1 – osada kultury wielbarskiej i średniowieczna (nr 23)
13. Wysoka Wieś (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 42)
14. Wysoka Wieś (gm. Tuchola) – osada archeologiczna (nr 43).

Należy również, w związku z brakiem pełnego rozpoznania w zakresie zasobów archeologicznych w gminach: Cekcyn, Chojnice, Gostycyn, Lubiewo i Śliwice, które (we fragmentach) wchodzi w skład Tucholskiego Parku Krajobrazowego, zachować szczególną ostrożność przy podejmowaniu decyzji w sprawie zmian w zagospodarowaniu przestrzennym tego obszaru.

Postuluje się ustanowienie stref ochrony archeologicznej dla stanowisk nie wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Do czasu ich ustanowienia, w przypadku lokalizowania inwestycji na obszarze postulowanych stref ochrony archeologicznej obejmujących stanowiska płaskie należy występować do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku (w odniesieniu do fragmentu TPK – okolice Czerska – znajdującego się w granicach administracyjnych województwa pomorskiego) i w Toruniu (w odniesieniu do podstawowej części TPK położonej w obrębie województwa kujawsko-pomorskiego). Wprowadzenie pełnej ochrony archeologicznej będzie możliwe po zakończeniu badań AZP.

3.2.4. Zespoły wiejskie (układy przestrzenne) - wsie o walorach historyczno-kulturowych:

1. Bysław (gm. Lubiewo) – nr 3
2. Bysławek (gm. Lubiewo) – nr 7
3. Cekcyn (gm. Cekcyn) – nr 1
4. Krąg (gm. Śliwice) – nr 1
5. Lińsk (gm. Śliwice) – nr 7
6. Lubocień (gm. Śliwice) – nr 3
7. Rosochatka (gm. Śliwice) – nr 4
8. Rzepiczna (gm. Tuchola) – nr 12
9. Zalesie (gm. Cekcyn) – nr 6
10. Kurcze /gm. Czernik/
11. Łukowo /gm. Czernik/
12. Mosna /gm. Czernik/

3.2.5. Pojedyncze obiekty architektoniczne (domy, szkoły, kapliczki, obiekty użyteczności publicznej) – nr:

Gmina Cekcyn

Cekcyn

ul. Główna

- 4, mur., ok. 1850
- 8, mur., 4 ćw. XIX w.
- 15, mur., 4 ćw. XIX w.
- 16, drewn., 3 ćw. XIX w.
- 22, drewn., poł. XIX w.
- 28, drewn., ok. 1850

ul. Okrężna

- 5, drewn., ok. 1850

ul. Wczasowa

- 13, drewn. ok. 1850
- 29, drewn, 3 ćw.XIX w.
- 38, drewn. ok. poł. XIXw.
- 39, drewn. 3 ćw. XIX w.
- 43, drewn. I poł. XIX w.

Cekcynek

- 63, zagroda, dom i stodoła drewniana z poł. XIX w.
- 36, drewn. poł. XIX w.
- 55, drewn. poł. XIX w.

Kowalskie Błota

- 2, drewn. 3 ćw. XIX w.

Okiersk

- 3, drewn. ok. poł. XIX w.
- 8, drewn. pocz. XIX w.

Stary Sumin

- 1, ok. poł. XIX w.
- dwór mur., ok. 1880, remont.

Nowy Sumin

- 2, drewn, koniec XIX w.,
- 3, drewn. 3 ćw. XIX w,
- 4, drewn, koniec XIX w.
- 5, drewn., jw.
- 26, drewn. 3 ćw.XIX w.
- 41, drewn, jw.

Zalesie

- 32, drewn. (dom + bud. gosp.) pocz. XX w.
- 34, mur. pocz. XX w.

Gmina Czersk

Brda

- 1, (szkoła) mur. 1907

Gutowiec

- 2, (szkoła)mur pocz. XXw.
- 4, mur. pocz. XX w.
- 3, drewn, 3 ćw.XIX w.,

Kurcze

- 3, zagroda drewn, 3 ćw.XIX w.
- 6, drewn 3 ćw. XIX w.
- 8, jw.,
- 12, jw.,

- 14, jw.,
16, jw.,
18, jw.,
29, mur., pocz.XX w.
- Lutom*
kapliczka, mur. 1895
11, drewn. k. XIX w.
21, drewn. k. XIX w.
26, drewn.-szach. k. XIX w.
28, drewn. II poł. XIX w.
6, mur, ok. 1900 r.
- Łukowo*
kapliczka, mur. 1900
szkoła drewn., wł. Nadleśnictwa "Cis" – 1911 i budynek gosp.
4, drewn. 2 poł. XIX w.
13, drewn. 2 poł. XIX w.
14, drewn. pocz.XX w.
15, drewn, 3 ćw.XIX w.
18, drewn.2 poł. XIXw.
22, drewn. 2 poł. XIX w.
23, drewn.-mur. k. XIX w.
24, szach-drewn. 2 poł. XIX w.
- Mosna*
kapliczka mur, pocz. XX w.
2, drewn. ok. 1900
3, drewn. 2 poł. XIX w.
4, drewn. k. XIX w.
5, drewn. 2 poł. XIX w.
7, drewn. 2 poł. XIX w.
9, drewn. 2 poł. XIX w.
10, drewn. 2 poł. XIX w.
23, drewn. k. XIX w.
24, mur. pocz. XX w.
- Ostowite*
5, drewn , k. XIX w.
- Rytel*
kapliczka mur. ok. 1900
kapliczka mur. 1927, ul. Czerska
szkoła mur. 1899
- ul. Chojnicka*
33, poczta mur. pocz. XX w.,
10, drewn. pocz. XX w.
18, drewn. pocz. XX w.
- ul. Czerska*
3, drewn. ok. 1900
- ul. Dworcowa*
4, mur. pocz. XX w
- ul. Gdańska*
9, zagroda, dom drewn, 2 poł. XIX, obora mur.-drewn. pocz. XX w.
17, drewn. 2 poł. XIX w.
- ul. 30-lecia*
4, drewn.-glin. pocz. XX w.
9, mur, pocz. XX w.
14, mur., pocz. XX w. j.w.
15, drewn. 2 poł. XIX w.

- 18, mur. ok. 1900
- ul. Ostrowska*
- 1, drewn. k. XIX w.
3, drewn. pocz. XX w
7, drewn. k. XIXw.
- ul. Zapora*
- 4, mur. pocz. XXw
14, drewn. 2 poł. XIX
młyn – magazyn, mur, ok. 1900
- Ustronie*
- Leśniczówka mur, ok. 1900
- Zapędowo*
- zespół - szkoła mur. 1898, bud, gosp. mur, pocz. XXw
14, drewn. k. XIX w
17 drewn. k. XIX w
18, drewn. 2 poł. XIX w
19, drewn.-glin. ok. 1900
34, drewn. 1 poł. XIX w.
35, drewn. ok. poł. XIX w.
38, drewn, pocz. XXw.
39, drewn., ok. poł. XIX w
42 , drewn. poł. XIX w.

Gmina Lubiewo*Bysław*

- kaplica grobowa rodziny Derkowskich mur. k. XIX w,
kapliczka mur. pocz. XX w.

ul. Główna

- 33, drewn. k. XIX w.
55, drewn. 2 poł. XIX w.
62, mur. pocz. XX w.
77, mur, 1888

ul. 13 lutego

- 2, drewn. k. XIX w.
6, drewn 2 poł. XIXw

ul. Okrężna

- 14, mur. k. XIX w.

ul. Spokojna

- 1, mur. ok. 1900
6, mur,- glin. k. XIX w
11, mur. k. XIX w

ul. Szkolna

- 5, drewn. ok. poł. XIXw.

Bysławek

- kapliczka mur. pocz. XX w
55, mur. ok. 1900
58, j. w
61, mur, k. XIX w.
68, mur. ok. 1900
69, mur. 1909
80, mur. 1910
81, mur. pocz. XX w.
82, j. w.
83, drewn, k. XIX w.

Płazowo

szkoła mur. pocz. XX w.
12, mur. 1904
37, drewn. k. XIX w.
25, mur. 1910

Szumiąca

2, mur. pocz. XX w.
3, j. w.
4, mur. l. 30 XX w. (wszystkie obiekty – nadl. Tuchola)

Teolog

zespół dworski – dwór murowany z 4 ćw, XX w. przebud. l. 60-70 XX w. i park XIX w.

Duża Główka

2, drewn. k. XIX w.
3, drewn. l. 20, XX w,
5, drewn.-glin ok. 1900
8, drewn. k. XIX w.

Krąg

szkoła mur, 1911
1, drewn, ok. 1860
2, drewn, 2 poł. XIX w.
3, mur, pocz. XX w.
4, drewn, 2 poł. XIX w
5, drewn. pocz XX w
7, drewn k. XIX w
8, drewn. ok. poł. XIX w
9, drewn. 2 poł. XIX w
10, mur. pocz. XX w.
11, mur, pocz XX w
12, drewn, 2 poł. XIX w
13, drewn, poł. XIX w
14, mur. pocz. XX w.
15, drewn. 1933
18, drewn. ok. 1833
19, drewn. 2 poł. XIX w
20, glin.-drewn. 2 poł. XIX w
20a, drewn. 2 poł. XIX w
21, drewn. j. w.
23, drewn ok. XIX w
24, drewn, 2 poł. XIX w.
25, drewn. k. XIX w
26, mur, pocz. XX w

Lińsk

18, drewn. k. XIX
23 j. w.
25, drewn. 4 ćw. XIX w
26, drewn, 2 poł. XIX w
28, drewn, ok. 1900
39, drewn ok. poł. XIX w.
42, drewn, k. XIXw.
47, drewn, ok. poł. XIXw
48, mur, 1903
50, drewn. k. XIXw
51, mur. pocz XIXw
53, drewn. k. XIXw
99, drewn. k. XIXlw.

Lubocień

- 2, drewn, 2 poł. XIXw
- 3, j,w
- 15, j.w.
- 18, j.w.
- 17, mur, pocz. XX w
- 30, j.w.
- 33, j.w.
- 42, drewn. k. XIXw.
- 43, drewn.-glin.ok. 1900 (nadm. Lipowa)

Okoniny

- zespół szkoły – szkoła mur, bud. gospod. mur.-szach., pocz.XXw.
- 1, drewn. k. XIXw.
- 3, drewn. ok. 1900
- 9, j. w.
- 11, drewn.-glin. ok. 1900
- 24, drewn, 2 poł. XIXw.
- 26, drewn. k. XIXw.
- 29, mur. pocz, XX w.

Gmina Tuchola*Biała*

- kapliczka mur. 1856
- 2, drewn. 2 poł. XIX w., przebud.

Bielska Struga

- 3, szach.-drewn. k. IXX w.

Fojutowo

- 6, drewn. 2 poł. XIXw
- 7, drewn, ok. 1880

Kłoczek

- kapliczka mur. k. XIXw.
- 6, drewn. 2 poł XIXw , przebud,
- 7, j. w.
- 8, j.w.
- 9, j.w.
- 11, j.w.

Legbąd

- 45, drewn. k. XIXw
- 66, j.w.
- 70, mur.-drewn. k. XIXw

Łosiny

- szkoła mur. pocz. XXw
- 2, drewn.-szach. poł. XIXw.
- 10, drewn. k. XIXw.

Młyn Raciąski

- młyn ,mur. 1913

Nadolnik

- zespół młyna (młyn szach. oraz dom nr 1 mur.). 2 poł. XIXw.

Raciąż

- 10, drewn.-mur. 1 poł. XIX w., ul. Kasztelańska
- 2, drewn.-mur., 1858, ul. Krótka

ul. Lipowa

- 2, drewn.-mur. 1 poł. XIX w.
- 5, drewn. poł. XIX w.

ul. Plażowa

2, drewn. poł. XIXw., przebud.

Rzepiczna

5, drewn. pocz. XX w

9, j. w.

18, drewn, 2 poł. XIX w.

19, drewn, 1 poł. XIXw,

22, drewn. ok. 1900

23, drewn.-szach. 1 poł. XIXw.

28, drewn. 2 poł. XIXw.

33, drewn. ok. poł. XIXw,

40, drewn. 2 poł. XIXw.

46, drewn. j.w.

51, drewn. j.w.

Stobno

46, drewn, 2 poł. XIX w

Osady kolejowe

Rytel, Gutowiec

Osady leśne

Świt, Jakubowo, Kurkowo, Dąbki

Leśniczówki

Jeziorko, Jaty, Zielonka, Ustronie, Twarożnica, Kiełpiński Most, Żukowo, Rudzki Most,

Ustalenia ochronne:

1. Do czasu wpisania powyższych układów, obiektów i zespołów do rejestru zabytków nieruchomych, ustala się wymóg wprowadzania do decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu zapisu o ich ochronie oraz związanej z tym procedurze formalnej dotyczącej uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Gdańsku lub w Toruniu. W przypadkach:
  - 1) prowadzenia wszelkich prac przy ewentualnych przekształceniach architektury (rozbudowa, nadbudowa, zmiana wystroju), usuwania zieleni lub zmian ukształtowania terenu,
  - 2) zmian sposobu użytkowania,
  - 3) remontów,
  - 4) wprowadzania nowych inwestycji w sąsiedztwo ww. obiektów i zespołów.
2. Ponadto obowiązuje ochrona miejsc występowania obiektów archeologicznych
3. Wymienione wyżej zespoły wiejskie proponuje się objąć ochroną "Strefą ochrony miejscowości i terenów historycznego krajobrazu kulturowego".

3.3. Ochrona krajobrazu

3.3.1. Typy i struktura krajobrazu

Na terenie TPK i otuliny można wyróżnić następujące typy fizjonomiczne krajobrazu:

1. **Krajobraz wnętrza lasu.** W związku z powierzchnią jaką zajmują w TPK lasy jest to krajobraz dominujący, chociaż nie zawsze najbardziej atrakcyjny fizjonomicznie. Na walory widokowe wpływają cechy struktury przestrzennej lasu w układzie poziomym i pionowym oraz kombinacja tych cech. Należy do nich zaliczyć:
  - wiek lasu,
  - typ fytosocjologiczny i wynikający z tego

- skład gatunkowy poszczególnych warstw: drzewostanu, warstwy krzewów /podrostu/, runa,
- powierzchnia poszczególnych struktur gatunkowych, wiekowych,
- charakter rzeźby terenu.

Atrakcyjność fizjonomiczna lasów wzrasta w strefach stykowych – fizjotonowych z innymi krajobrazami leśnymi oraz innymi typami krajobrazu.

Wśród krajobrazów leśnych najwyższą atrakcyjnością cechują się krajobrazy starodrzewów z w pełni wykształconymi warstwami i podwarstwami lasu /druga warstwa drzew, podrost i krzewy, podwarstwy runa/. Na szczególną uwagę zasługują wszystkie typy lasów liściastych oraz zadrzewień liściastych ze względu na niewielką powierzchnię jaką zajmują w TPK, a więc dużą wartość fizjonomiczną.

2. **Krajobraz dolin rzecznych**, w tym form erozji subglacialnej oraz wytopisk włączonych w system odpływu rzeczno, zarówno na skutek procesów naturalnych jak i działalności człowieka. Należy zaznaczyć, że w krajobrazie tym mieszczą się doliny rzek różnej wielkości, co powoduje zróżnicowania wewnętrzne, a równocześnie większość cech wspólnych. Stopień naturalności pozwala wydzielić dwie główne grupy krajobrazów:

- a) krajobrazy mało przekształcone, o dużym stopniu naturalności odpływu, ewolucji rzeźby terenu, zbiorowisk roślinnych /łęgi, grądy zboczowe, zbiorowiska źródliskowe/, w większości objętych ochroną jako rezerваты przyrody –Brda, Stążka, odcinki dolin Rokitki i Zwierzynki,
- b) krajobrazy dolinne przekształcone głównie na obszarze den dolinnych /odwodnienie – sieć kanałów melioracyjnych/, użytkowane jako łąki z reguły o wysokiej kulturze i niewielką powierzchnią zadrzewień /otwarcia krajobrazowe/ - pozostałe odcinki Zwierzynki, Czerska Struga, część Bielskiej Strugi, Ruda.

Cechą charakterystyczną tego typu krajobrazu jest występowanie niewielkich osad wiejskich, leśnych, młynarskich, tartacznych /Łosiny, Nadolna Karczma, Żukowo, Zielonka, Świt, Twarożnica, Woziwoda, Lutomski Nowy Młyn, Rudzki Most/. Jedyną większą jednostką osadniczą zlokalizowaną w tym typie krajobrazu jest Rytel, gdzie obserwuje się większe natężenie procesów degradacyjnych, głównie w zakresie gospodarki przestrzennej i struktury funkcjonalno-przestrzennej.

3. Typ rozległych otwarć krajobrazowych związanych z dużymi formami wytopiskowymi /lub zespołami wytopisk/ o niewielkim obniżeniu dna w stosunku do otaczającego terenu /1-3 m./, z trwałymi użytkami zielonymi zarówno na podłożu organicznym /Legbał, Mosna, Mała Rosochatka-Lińsk, Zwierzynka/ jak i mineralnym /okolice Zielonki/, czasami z niewielkimi kępami lasu, zadrzewień występujących na płatach gleb mineralnych pochodzenia eolicznego /sosna/ lub rzadziej z zadrzewieniami olszowymi i wierzbowymi, ze "ścianami" leśnymi, z zabudową wiejską harmonijnie zlokalizowaną /na obrzeżu formy /o wysokich walorach krajobrazowych i kulturowych /Rzepiczna, Klaskawa, Mosna/,

4. Krajobraz małych enklaw śródleśnych – wytopisk, również fragmenty mniejszych dolin rzecznych, użytkowanych jako łąki, czasami na obrzeżach z zadrzewieniami olszowymi, oraz torfowiska śródleśne z reguły z powolną sukcesją w kierunku boru bagiennego, chronione jako rezerваты przyrody lub użytki ekologiczne,

5. Typ otwarć krajobrazowych gruntów ornych z zabudową wiejską płaskich i falistych, z deniwelacjami do ok.10, ze zróżnicowanym zasięgiem widokowym:

- a) krajobrazy półotwarte, z zamknięciem w postaci ściany lasu – Lutom-Zapędowo, Kurcze-Dąbki-Konewka, Klocek, Fojutowo-Łosiny, Lubocień, z reguły z koncentracją zabudowy w obrębie wsi, z lokalnie występującymi zadrzewieniami śródpolnymi, małymi obniżeniami podmokłymi,
- b) krajobrazy otwarte, z dominacją krajobrazu rolniczego kulturowego, z zabudową skoncentrowaną oraz rozproszoną w przestrzeni rolniczej, z lokalnie występującymi

zadrzewieniami, głównie przydrożnymi, z niewielkimi obniżeniami podmokłymi, czasami zachowanymi jako łąki, z niewielkimi kępami i liniami zadrzewień śródpolnych z kontaktem z krajobrazem akwalnym i na części obrzeży ze ścianą lasu: Cekcynek-Nowy Sumin, Bysław-Bysławek, Kielpin-Wielka Komorza-Stobno; ten podtyp dotyczy w zdecydowanej przewadze otuliny TPK,

6. a) Krajobraz akwalny quasinaturalny, rozległych otwarc wodnych, z bezpośrednio przylegającą lub położoną w niewielkiej odległości ścianą lasu, z pasem olszy przy linii brzegowej, z niewielkiej szerokości pasem roślinności wodnej /trzciny, szuwary, lokalnie, na niektórych akwenach z niewielkimi płatami łąk lub form zainwestowania i użytkowania turystyczno-rekreacyjnego oraz historycznymi osadami wiejskimi: Śpiewnik, Okrągłe-Ślepe, Długie, Szpitalne, Białe, częściowo Drzycimskie, Gwiazda, Okonińskie; w tym podtypie wyróżnia się krajobraz Jez.Szpitalnego z głęboko wciętą rynną subglacjalną i wysokimi brzegami o dużym nachyleniu; jedyne śródleśne jezioro o takich cechach w TPK.
- b) Krajobraz akwalny quasinaturalny kameralnych, śródleśnych enklaw wodnych, z reguły zamkniętych ścianą lasu, z pasem roślinności wodnej i zadrzewień olszowych, lokalnie z roślinnością torfowiskową i boru bagiennego, często z awifauną wodno-błotną: Okierskie – wyróżniające się dużą głębokością rynny subglacjalnej i kształtem wcięciem Świdno, Sztuczne, Środkowe, Radonek, Kozie, Lontka Duża, Lontka Mała Suszek, Przyłonek, Dubielnik, częściowo: Krzywogonieckie, Okoninek, Mętne, Rudnica,
7. Krajobraz akwalny w kulturowej przestrzeni rolniczej, z reguły z jeziorami położonymi w niezbyt głębokich rynnach subglacjalnych /7-10 m./, z płatami lasów lub liniowymi i pasmowymi zadrzewieniami olszowymi wzdłuż linii brzegowej, czasami zbiorowiskami krzewów mezofilnych lub zbiorowisk zbliżonych do grądów zboczowych, z otwarciami krajobrazowymi ściśle nawiązującymi do wielkości jeziora, z zabudową wiejską często przylegającą do linii brzegowej – jeziora: Cekcyńskie, Stobno, Bysławskie, Małe Bysławskie, Lucimskie, Wysockie, Okonino, Główka, Chłodne, Skąpe, częściowo Okonińskie; Dużą atrakcyjnością, ze względu na głębokość formy, cechuje się jez.Stobno; krajobraz zaburzony lokalizacją zakładu produkcji rolniczej,
8. Krajobraz akwalny typu turystycznego, z dominacją lub dużym udziałem zainwestowania turystyczno-rekreacyjnego; całe otwarcie typowo reprezentuje jez.Ostrowite, Grzybiec, Krasne, częściowo ten typ występuje nad jeziorami: Raciąskim, Okonińskim, Drzycimskim, Gwiazda, Miały, Bysławskim, Cekcyńskim, Szpitalnym, Środkowym.

3.3.2. Zasady ochrony – gospodarowania, kierunki działań dla wszystkich typów:

Zakazy:

- zabudowy panoram widokowych i linii wglądu w krajobraz,
- rozpraszania zabudowy,
- lokalizacji zabudowy w strefie stu metrów od linii brzegowej jezior i rzek, do czasu opracowania strefy ochronnej w tych typach krajobrazu, z wyjątkiem lokalizacji urządzeń turystycznych i rekreacyjnych, modernizacji i rekompozycji istniejących obiektów i układów przestrzennych,
- lokalizacji zabudowy na obu brzegach jezior,
- budowy obiektów niezgodnych z tradycją historyczną i wzorami lokalnymi w obrębie zabudowy wiejskiej oraz turystyczno-rekreacyjnej,
- tworzenia dużych koncentracji zabudowy w terenach otwartych,
- rozpraszania infrastruktury turystycznej, głównie w strefie przybrzeżnej jezior,
- zalesiania panoram, otwarć krajobrazowych i linii wglądu w krajobraz,
- budowy obiektów mogących zaburzać harmonię krajobrazu, w tym dominant wysokościowych, powierzchniowych, liniowych, kolorystycznych, funkcjonalnych, architektonicznych,
- zabudowy w centrach form – otwarć krajobrazowych,
- zabudowy przesmyków jeziornych,
- lokalizacji zabudowy równoległe do linii brzegowej jezior, rzek i stref fizjotonowych,
- zabudowy dominant rzeźby terenu, punktów widokowych, liniowych ciągów wglądu w krajobraz,
- likwidacji zadrzewień przydrożnych, śródpolnych, nadwodnych, przydomowych,
- likwidacji struktury przestrzennej pól uprawnych w tym miedz.

Nakazy:

- utrzymanie dotychczasowych sposobów użytkowania przestrzeni,
- zachowania i wprowadzania zadrzewień śródpolnych, przydrożnych, przydomowych oraz w zabudowie turystyczno-rekreacyjnej,
- zachowania typowych struktur przyrodniczych i zabytkowych układów zabudowy i zagospodarowania ,
- ochrona zabytkowych starych wsi lub ich części: Krąg, Rzepiczna, Mosna, Lubocień, Łukowo, Biała, Nadolna Karczma, Lutom, Żukowo, Łosiny, Okoninek, Stobno, Rytel,
- oznakowania i zagospodarowania tras widokowych, ciągów krajobrazowych i punktów widokowych,
- oznakowanie i zagospodarowanie sieci parkingów,
- integracja przestrzenna i funkcjonalna różnych form ruchu turystycznego,
- podporządkowanie penetracji i zagospodarowania krajobrazowego wymogom realizacji celów ochrony poprzez pełne zagospodarowanie, uwzględniające potrzeby i możliwości poznawcze krajobrazów TPK i otuliny,
- wyznaczenie i zagospodarowanie punktów wędkarskich, w nawiązaniu do innych form zagospodarowania i użytkowania,
- udostępniania stref przybrzeżnych jezior na trasach przebiegu szlaków turystycznych, edukacyjnych,
- podwyższania atrakcyjności drzewostanów wzdłuż ciągów widokowych, na liniach otwarć krajobrazowych, wzdłuż dróg śródleśnych, szczególnie przy trasach turystyczno-rekreacyjnych, wzdłuż rzek, przy linii brzegowej jezior, przy zabudowie wiejskiej i turystycznej /pozostawianie starszych drzew, krzewów, podwyższanie wieku rębności, wprowadzanie większej liczby gatunków/,
- utrzymywanie długiej, zróżnicowanej w przebiegu linii stykowej las-tereny rolnicze,
- pozostawiania "przesłony" starszych drzewostanów w przypadku zrębów w strefach odśnieżeń krajobrazowych, przy trasach turystycznych, miejscach postojowych parkingach, przy zabudowie itp.
- wprowadzania zabudowy i zainwestowania na podstawie planu zagospodarowania przestrzennego dla wskazanych jednostek przestrzennych oraz jednostek sieci osadniczej,
- przestrzegania wykonania w pełnym zakresie OoŚ oraz "Prognoz skutków wpływu ..." ze szczególnym uwzględnieniem analizy krajobrazowej oraz typu i stopnia naturalności krajobrazu,

- ograniczenia liczby działek rekreacyjnych do 40 w zespołach tego typu zabudowy,
- ograniczenia powierzchni działki do przedziału 800-1000 m²,
- zachowania strefy krajobrazu otwartego lub zalesionego pomiędzy poszczególnymi zespołami działek /o powierzchni ok.1/2 powierzchni zabudowy/,
- zadrzewiania i wprowadzania zieleni na co najmniej 70% powierzchni działek rekreacyjnych oraz na działkach mieszkalnych /30% powierzchni/,
- większą powierzchnię działek /do 2000 m²/ można planować w jednostkach: Rytel-Kaliska, Kurkowo, Klaskawa, Mała Rosochatka, Zalesie,
- odstępstwa od przedstawionych zasad mogą nastąpić po wykonaniu planu zagospodarowania przestrzennego oraz analizy historyczno-krajobrazowej i ekologicznej,
- kontrola zgodności realizacji budowy lub przebudowy z projektem i dokumentacją formalno-prawną /pozwolenie na budowę, zapisy planu zagospodarowania przestrzennego – lokalizacja na działce, architektura, infrastruktura, “prognoza skutków wpływu ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego na środowisko”, uchwała Rady Gminy/; dotyczy to wszystkich obiektów ale szczególne znaczenie ma w zabytkowych układach wiejskich /Rzepiczna, Kurcze, Lubocień, osada Stobno – na NE od Raciąża, Biała, Lutom, Nadolna Karczma/ oraz innych jednostkach wiejskich: Okoniny Polskie, Duża i Mała Główka, Raciąż, Legbąd, Krzywogoniec, Okoninek, Kowalskie Błota, Fojutowo, Stary i Nowy Sumin, Piła Młyn,
- wprowadzenia zieleni maskującej obiekty zabudowy wiejskiej i rekreacyjnej w rejonach: Raciąż, Nadolna Karczma – Lutom, Rytel /obiekty przemysłowe między Wielkim Kanałem i Brdą, natychmiastowo likwidacja - wymiana betonowego ogrodzenia w części południowej obiektów i wprowadzenie zieleni izolacyjnej, dyslokacja urządzeń stalowych; zabudowa rekreacyjna w północnej części wsi/, oraz: jez.Ostrowite, Ostrowite, Rzepiczna, Kurcze, Okoniny Polskie, Kurkowo, Biała Jez.Krzywogonieckie, jez.Okoninek, rejon jezior: Cekcyńskie, Drzycimskie, Gwiazda, Miały, rejon Gostycyn-Nogawica,
- likwidacja i zagospodarowanie punktów składowania odpadów /Rytel, Cekcynek/,
- rekultywacja w kierunku rolnym lub leśnym niewielkich, lokalnych punktów eksploatacji kruszywa /strefa Zamarte – Zalesie/ oraz miejsca eksploatacji kruszywa w Lotyniu,
- uporządkować układy kompozycyjne oraz zwiększyć udział zieleni w dużych jednostkach osadniczych: Cekcyn, Bysław, Raciąż,
- dla zniekształconych układów zabytkowych rewaloryzacja konserwatorska,
- kompleksowa przebudowa zaburzonych układów krajobrazowych, przestrzennych oraz likwidacja lub przebudowa /restylizacja/ elementów szpecących, substandardowych, niekorzystnie dominujących w przestrzeni

3.3.3. Elementy ekspozycji i penetracji krajobrazowej

Trasy i ciągi widokowe

Ciągi widokowe analizowano uwzględniając istniejącą sieć dróg oraz szlaków turystycznych, a więc użytkowane powszechnie przez turystów elementy liniowe zagospodarowania. Na terenie TPK i otuliny, obszaru mało przekształconego przez człowieka, z wieloma atrakcyjnymi elementami krajobrazu, większość dróg i ścieżek można zakwalifikować do tras widokowych. Wybór obejmuje trasy najlepiej charakteryzujące zróżnicowanie krajobrazowe Parku, o względnie najwyższych walorach, równocześnie w małym stopniu zaburzające funkcjonowanie przyrody.

Ciągi widokowe mają najczęściej charakter mieszany – na różnych odcinkach umożliwiają wgląd w różne typy krajobrazu omówione wyżej. Można ponadto wyróżnić drogi i ich odcinki będące atrakcyjne widokowo ze względu na “własne” walory. Nazwano je pejzażowymi. Są to najczęściej drogi, szlaki z zadrzewieniami przydrożnymi /w krajobrazie rolniczym/, drogi śródleśne z przylegającymi drzewostanami /najczęściej starodrzew/. Tę drugą grupę można również zaliczyć do ciągów widokowych z **bliskimi otwarciami krajobrazowymi**. Trasy z wglądem w krajobraz na większe odległości /do kilku kilometrów/ można nazwać ciągami z **dalekim otwarciem krajobrazowym**. Ciągi i trasy widokowe umożliwiają wgląd w krajobraz po obu ich stronach – są to **ciągi dwustronne**. Jeżeli obserwacja jest możliwa głównie z jednej strony trasy możemy mówić o **ciągu jednostronnym**. Możliwość wglądu w krajobraz w zakresie dużego, rozwartego kąta nazywamy **panoramą** lub **wglądem /otwarcie/ panoramicznym**.

Odbiór krajobrazu i jego ocena /wartościowanie/ zależy od ilości elementów składowych oraz od ich charakteru przestrzennego : płaszczyzn /łaka, woda/, ścian /las, zbocze, zabudowa/, elementów punktowych /pojedyncze drzewo, budynek, wieża/. O walorach krajobrazu decyduje wzajemne rozmieszczenie tych elementów w przestrzeni oraz występowanie /lub brak/ dominant krajobrazowych. Każda ze składowych krajobrazu może stanowić dominantę /dominanty/. Równocześnie każdy z elementów może być oceniany jako atrakcyjny, podwyższający walory krajobrazu lub wpływający niekorzystnie na walory widokowe. Z reguły składowe przyrodnicze są oceniane jako atrakcyjne, elementy antropogeniczne mogą niekorzystnie wpływać na walory widokowe. Elementy, obiekty historyczne, związane z rozwojem regionu, nawiązujące do tradycyjnych form gospodarowania, zabudowy najczęściej stanowią składowe harmonijne, korzystnie wpływające na walory widokowe. Stopień, natężenie zaburzeń krajobrazu /lub ich brak/ oceniane jest najczęściej w kategoriach harmonijności /krajobrazy: harmonijne, dysharmonijne, zdegradowane, zniszczone/.

Na terenie TPK i otuliny dominują krajobrazy naturalne i kulturowe harmonijne, z lokalnymi zaburzeniami, dysharmonią, spowodowane zainwestowaniem turystyczno-rekreacyjnym, przemysłowym /w obrębie dużych jednostek osadniczych/, rolniczym, infrastrukturą sozotechniczną /wysypiska odpadów/ oraz zabudową mieszkaniową przede wszystkim w obrębie historycznej zabudowy wiejskiej.

Dla TPK oraz otuliny za najważniejsze uznano następujące ciągi widokowe i panoramy widokowe:

a) wodne:

- **ciąg widokowo-pejzażowy rzeki Brdy**, z pejzażem leśnym oraz bliskim wglądem w krajobraz leśny lub łąkowy, ze zróżnicowanym wglądem w krajobraz rzeczny /młoda geologicznie dolina erozyjna/, o charakterze naturalnym, lokalnie z wglądem w krajobraz rolniczy; utrzymanie dotychczasowego charakteru użytkowania i zagospodarowania,
zalecenia: w tym gospodarki leśnej /starodrzew na znacznej długości ciągu/ oraz ekstensywnej łąkowej; zakaz lokalizacji obozowisk, pól namiotowych poza wyznaczonymi miejscami; utrzymanie naturalnego charakteru klimatu akustycznego,
- **ciąg widokowo-pejzażowy Wielkiego Kanału Brdy**, z harmonijnie wkomponowaną budowlą hydrotechniczną w krajobraz leśny, z pejzażem starego wiekowo boru sosnowego z bogatą warstwą jałowców, z bliskim i o średnim zasięgu wglądu w krajobraz boru świeżego w różnym wieku;
zalecenia: utrzymanie dotychczasowego sposobu gospodarki leśnej /starodrzew/, zakaz wprowadzania zagospodarowania poza miejscami wyznaczonymi, za wyjątkiem oznakowań informacyjnych i edukacyjnych,
- **ciąg widokowy Jeziora Okonińskiego** ze zróżnicowanym zasięgiem krajobrazowym i różnymi typami krajobrazu /akwalny, rolniczy łąkowy i orny, leśny, wiejski, rekreacyjny, poza wsią Okoniny o małym stopniu zaburzenia wglądu,
zalecenia: zakaz rozpraszania infrastruktury przywodnej /lokalizacja w dwóch miejscach: rejon ośrodków wypoczynkowych, na wysokości wsi Okoniny oraz na wysokości Dużej Głównki, likwidacja nielegalnej zabudowy i zainwestowania, szczególnie w strefie przybrzeżnej wprowadzanie zieleni izolacyjnej przy zabudowie we wsi Okoniny Polskie, zakaz wprowadzania nowych obiektów zabudowy letniskowej w rejonie wsi Okoniny Polskie,
- **ciąg widokowy jezior Cekcyńskich** z dominacją krajobrazu akwalnego oraz rolniczego kulturowego z zagrodami wiejskimi, harmonijnego a także leśnego z elementami zabudowy i infrastruktury turystycznej /część południowa/, lokalnie zaburzonego i dysharmonijnego;
zalecenia: koncentracja infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, utrzymanie lokalizacji zabudowy w odległości 100 metrów od linii brzegowej, wprowadzanie zieleni maskującej zainwestowanie oraz zieleni w części północnej Jez. Cekcyńskiego,
- **ciąg widokowy Jez. Szpitalnego** z wyraźnymi ścianami leśnymi - zamknięciami, o charakterze małych panoram, lokalnie z elementami zagospodarowania

- rekreacyjnego /zabudowa letniskowa i plaża/; unikatowy w TPK ze względu na głębokość formy ;
- zalecenia:** zachowanie charakteru krajobrazu, dyslokacja i maskowanie zielenią obiektów dysharmonijnych, zakaz wprowadzania infrastruktury przywodnej poza północno-wschodnią częścią jeziora /istniejąca plaża – utrzymanie minimalnego zakresu infrastruktury; pomost kąpielowy i cumowniczy, i uporządkowanie, ograniczenie procesów erozyjnych/,
- **ciąg widokowo-panoramiczny Jez. Śpiewnik** z zamknięciami w postaci ściany lasu, ze zróżnicowanymi przestrzennie otwarciami krajobrazowymi, o naturalnym charakterze;
- zalecenia:** utrzymanie charakteru krajobrazu, zakaz lokalizacji infrastruktury przywodnej poza północną częścią jeziora /obecnie pole namiotowe/ oraz w rejonie stacji archeologicznej,
- **ciąg widokowy Jez. Długiego** oraz panorama Jez. Okrągłego-Ślepego, z zamknięciami typu leśnego i niewielkimi otwarciami rolniczymi, z zabytkową osadą Krąg; najbardziej rozległa, naturalna panorama wodna w TPK,
- zalecenia:** utrzymanie obecnego poziomu zainwestowania /pomost na skraju wsi oraz ośrodek nad Jez. Długim; nakaz likwidacji nielegalnej zabudowy w rejonie wsi Krąg, dopuszczalna lokalizacja skansenu na północ od wsi Krąg, zakaz budowy urządzeń przywodnych poza miejscami zainwestowanymi,
- **ciąg widokowy Jez. Ostrowite** z krajobrazem leśnym po stronie południowej oraz typowym rekreacyjnym i wiejskim po stronie północnej;
- zalecenia:** pilne maskowanie zielenią zabudowy rekreacyjnej, nakaz lokalizacji infrastruktury przywodnej w jednym miejscu – w rejonie wsi Ostrowite, utrzymanie zainwestowania na campingu z uzupełnieniem zieleni izolacyjnej,
- **ciąg widokowy Jez. Świdno – Dąbki – Kurcze – Konewka**, ze śródleśnym jez. Świdno, z krajobrazami leśnymi /siedliska ubogiego grądu i boru mieszanego/, z obniżeniami podmokłymi z lasami olszowymi oraz z zaroślami wierzby, topoli i olszy, z otwarciami krajobrazowymi średniego zasięgu, z zabytkową wsią Kurcze ,
- zalecenia:** ochrona lokalnych panoram i otwarć krajobrazowych, lokalizacja zabudowy w sąsiedztwie wsi Dąbki i Konewka, ochrona układu historycznego i krajobrazowego w okolicy wsi Kurcze, "maskowanie" obiektów dysharmonijnych /nowe obiekty letniskowe we wsi Kurcze/,
- **ciąg pejzażowo-widokowy Leśnictwo Ustronie – Konewka – Zwierzyniec – Mała Rosochatka**, z dominacją krajobrazu leśnego, z wglądem w krajobraz jeziorny /Jez. Ostrowite/ i z lokalnymi otwarciami na krajobraz rolniczy /Zwierzyniec, Konewka/ i śródleśnych łąk,
- zalecenia:** kształtowanie drzewostanów w strefie przydrożnej,
- **ciąg widokowo-panoramiczny Jez. Stobno** z wyraźnymi ścianami bezleśnymi, zabudową zagrodową i wiejską, z krajobrazem leśnym w części północnej, zaburzony obiektami produkcyjnymi w części południowej, unikatowy w TPK ze względu na głębokość formy i otoczenie krajobrazu rolniczego;
- zalecenia:** koncentracja zabudowy turystycznej w południowej lub zachodniej części formy poza strefą 100 metrów; dopuszczalna lokalizacja punktów widokowych i infrastruktury informacyjnej, z przesłoną zieleni, wprowadzanie zieleni maskującej przy obiekcie produkcyjnym,
- **ciąg widokowy Jeziora Bysławskiego:** z wglądem w krajobraz rolniczy, z zamknięciami typu zadrzewień przywodnych, z wglądem na wieś Bysław i dominantą kościoła;
- zalecenia:** utrzymanie i wzbogacenie zadrzewień przywodnych, możliwość wzbogacenia obecnego zainwestowania przywodnego w północnej części jeziora wraz z lokalizacją w tej strefie punktu widokowego w zieleni

wodną. Utrzymanie charakteru krajobrazu - małych wewnątrz wodnych uzależnione jest od ograniczenia lokalizacji zabudowy w zasięgu widokowym z jezior /czasami ponad 100 metrów !/ i równolegle wprowadzania zieleni krajobrazowej /przede wszystkim o strukturze płatowej/, maskującej istniejącą i przyszłą zabudowę.

b) łądowe:

- **ciąg widokowo-pejzażowy:** Rytel – Lutom /Zapędowo/ - Nadolna Karczma – osada Stobno – Raciąż, z odcinkami pejzażowymi wodnymi /Wielki Kanał/ i leśnymi, otwarciem widokowym na dolinę Brdy //jedyne takiej skali w TPK/, panoramą krajobrazu rolniczego harmonijnego płaskiego w rejonie Lutoma-Zapędowa, oraz falistego w okolicy osady Stobno, na tym odcinku fragment drogi pejzażowej z zadrzewieniami lipowymi, z dysharmonijnymi obiektami rekreacyjnymi na prawym brzegu Brdy w rejonie Nadolnej Karczmy oraz budynkiem gospodarczym przy szkole;

zalecenia: wprowadzenie zieleni maskującej przy wymienionych obiektach, utrzymanie charakteru drzewostanów /starodrzew/, wzbogacenie zieleni śródpolnej o charakterze płatowym, liniowym i punktowym /drogi polne, "oczka", tereny podmokłe, zabudowa/,

- **ciąg widokowo-panoramiczny:** Legbąd – Fojutowo – Łosiny – Twarożnica – Jez. Świdno, z wariantem przebiegu Łosiny – Jaty – Kurkowo, o różnych typach krajobrazu, z pejzażowym odcinkiem wodno-leśnym Legbąd-Fojutowo, panoramami rolno-leśnymi na trasie Fojutowo- Twarożnica oraz odgałęzieniem Łosiny-Jaty, z odcinkami pejzażowymi leśnymi /Twarożnica-Jez.Świdno, Jaty – Kurkowo/, z niewielkimi otwarciem na krajobraz dolinny łąkowy /dolina Czerskiej Strugi w rejonie Łosin i Twarożnicy/,

zalecenia: utrzymanie charakteru zabudowy i zagospodarowania; wyznaczenie i zagospodarowanie parkingów i punktów widokowych w rejonie Fojutowa /patrz rozdział "Komunikacja"/, Łosin, nadleśnictwa Twarożnica; zakaz asfaltowania trasy Fojutowo – Jez.Świdno, Fojutowo-Jaty-Kurkowo; zdecydowane eliminowanie materiałów typu "żużel" do utwardzania dróg;

- **ciąg widokowy leśnictwo Zielony Dół - Kraję – Lipowa** z panoramą krajobrazu łąkowego /dolina Zwierzynki/ i akwalnego / Jez.Okrągłe-Ślepe/, oraz unikatowym krajobrazem osady wiejskiej,

zalecenia: zakaz asfaltowania drogi w rejonie wsi /do odległości ok.100 m. od strony północnej/,

- **ciąg pejzażowo-widokowy Woziwoda - Biała – Rzepiczna – Bartłogi - Legbąd**, z pejzażowym charakterem odcinków śródleśnych i z półotwartymi krajobrazami leśnymi, w tym z krajobrazem boru suchego, z półotwartymi krajobrazami wodnymi /Jez. Białe i Bielinię /, punktowymi odsłonięciami krajobrazów łąkowych oraz najbardziej rozległym w TPK jednostronnym wglądem w krajobraz łąkowy w rejonie Rzepiczna – Legbąd, o charakterze krajobrazu kulturowego harmonijnego z rozproszoną zabudową zagrodową, z zamknięciem leśnym, z wnętrzem kulturowym historycznej wsi Rzepiczna i Biała;elementy dysharmonijne to: zabudowa letniskowa we wsi Biała, budynek w typie dworku w południowej części wsi Rzepiczna, niektóre budynki w obrębie wsi; maszt telefonii komórkowej w Legbądzie;

zalecenia: utrzymanie dotychczasowego charakteru użytkowania i zagospodarowania /przestrzennie i liczbowo/; zagospodarowanie punktów widokowych, wprowadzenie zieleni maskującej we wsi Biała i Rzepiczna;

- **ciąg pejzażowo-widokowy Gołębek – Biała – leśn.Zielonka – Woziwoda**, z pejzażowym, atrakcyjnym odcinkiem śródleśnym /w większości starsze grupy wiekoweboru świeżego z bogatym podrostem/ z lokalnymi, kameralnymi otwarciami krajobrazowymi na dolinę Brdy i rzekę, Wielki Kanał, Bielską Strugę i w jej sąsiedztwie na stawy rybne, z rozległą panoramą kulturowego krajobrazu łąkowego w rejonie Białej /unikatowe w skali Polski, spotykane w Borach, z kępami drzew i nieregularną ścianą lasu/;

zalecenia: utrzymanie charakteru i natężenia zagospodarowania, zagospodarowanie parkingów i punktów widokowych, zakaz asfaltowania, zdecydowana zmiana materiału do umacniania dróg, stopniowa zmiana składu gatunkowego zadrzewień

- przydrożnych na odcinku łąk bielskich, ochrona kęp jałowca pospolitego oraz półnaturalnych fragmentów zadrzewień i zakrzewień, kształtowanie obrzeży dróg o podobnym charakterze /odcinek łąk bielskich/,
- **ciąg widokowy wokół jezior cekcyńskich: Cekcyn – osada Teolog – Szumiąca - Dziuki – Huta – Knieja – Cekcynek**, ze zróżnicowanym przestrzennie krajobrazem /harmonijny rolniczy, leśny o charakterze pejzażowym z drzewostanami na siedliskach boru mieszanego – uboższego grądu, z bogatym podszyciem, z lokalnymi otwarciami krajobrazowymi na jeziora /południowy odcinek trasy/, z enklawami śródleśnymi, często z dysharmonijną i chaotycznie zlokalizowaną zabudową letniskową,

zalecenia: dyslokować zabudowę niezgodną z prawem, ograniczyć lokalizację zabudowy letniskowej, koncentrować nowe zespoły letniskowe, wprowadzać zieleni izolacyjną, wprowadzać do planów zagospodarowania przestrzennego ściśle ustalenia architektoniczne i urbanistyczne, uwzględniające ochronę walorów krajobrazowych, egzekwować realizację ustaleń planu, zachować strefy nie zabudowane, zdyslokować skład złomu /południowa część osady Knieja/, wprowadzić zadrzewienia przydrożne na wszystkich odcinkach dróg poza terenami leśnymi, zagospodarować miejsca postojowe i punkty widokowe,
  - **trasa widokowa dwustronna Cekcyn – Stary Sumin – Zalesie – Okiersk**, z otwarciami krajobrazowymi typu panoram /krajobraz kulturowy harmonijny/, z wglądem w krajobraz łąkowy o średnim zasięgu, z fragmentami krajobrazu leśnego i zamknięciami leśnymi, zróżnicowany pionowo /do ok.7-12 m./,

zalecenia: utrzymanie struktury przestrzennej zainwestowania i charakteru użytkowania, wprowadzanie zieleni izolacyjnej – krajobrazowej w północnej części zabudowy wsi Cekcyn oraz Starego Sumina /zabudowa między torem kolejowym i drogą/,
  - **trasa widokowa dwustronna: Szumiąca - Bysławek - /Bysław/ - Welpin - Cekcyn;** krajobraz kulturowy harmonijny terenów gleb ornych z dużymi ośrodkami wiejskimi i rozproszoną zabudową zagrodową, z panoramami i otwarciami typu wodnego /jeziora: Lucimskie, Małe Bysławskie i Bysławskie/, ze zróżnicowaniem pionowym na południowym odcinku i płaszczyznami krajobrazowymi na północy; z linią lasu w dalekim zasięgu widokowym, z harmonijnym krajobrazem rolniczym na zachód od trasy;

zalecenia: ograniczenie zabudowy, koncentracja zabudowy w istniejących jednostkach osadniczych i skupiskach zagród; ochrona alei lipowej na odcinku Szumiąca – Bysławek /proponowany pomnik przyrody/, wprowadzenie zieleni przydrożnej przy drodze polnej Cekcyn – Teolog – Szumiąca,
  - **trasa widokowa dwustronna: Cekcyn – Okoninek – Krzywogoniec**, o podobnym charakterze, z mniejszym zróżnicowaniem pionowym i mniejszym udziałem otwarczeń wodnych, z charakterystycznymi osadami wiejskimi na przesmykach jeziornych,

zalecenia: wprowadzanie zieleni izolacyjnej – krajobrazowej w zabudowie i na jej obrzeżach w Cekcynie; wprowadzenie zadrzewień przydrożnych na bezleśnym odcinku drogi Cekcyn – Okoninek,
  - **trasa widokowa dwustronna Cekcyn – Nowy Sumin - dolina Rakówki**, z rozległą panoramą płaskiego krajobrazu rolniczego ornego, z dominantą zabudowy wsi Nowy Sumin, a w dalekiej perspektywie z wieżą kościelną Cekcyna z ciekawie położoną wsią Zamarte, z zamknięciem panoramy linią lasu; dysharmonijna zabudowa północnej części wsi: Cekcyn, Stary Sumin oraz wysypisko odpadów;

zalecenia: wprowadzanie zieleni krajobrazowej w północnej części Cekcyna i Starego Sumina; docelowo pełne zagospodarowanie, natychmiastowe wprowadzenie zieleni – gatunków o szybkim wzroście,
  - **trasa widokowa dwustronna: Kielpin – Wielka Komorza – Stobno**, o odmiennych typach panoramy: leśna kompleksu Borów Tucholskich na wschodzie i północy oraz kulturowa rolnicza z krajobrazem falistym wielkopromiennym, kępami zadrzewień śródpolnych i otwarciem akwalnym w Stobnie; dysharmonijna zabudowa zakładu rolnego w Stobnie,

zalecenia: ochrona zadrzewień przydrożnych na odcinku Kiełpin – Wielka Komorza – ściana lasu /proponowany pomnik przyrody/, rewaloryzacja i wprowadzenia zadrzewień na odcinku: Wielka Komorza –Stobno,

Zalecenia dla wszystkich ciągów i tras widokowych w krajobrazie rolniczym: utrzymanie, wzbogacenie i kształtowanie zieleni przydrożnej oraz zieleni na granicach działek, własności oraz na niektórych miedzach; w doborze gatunków stosować wyłącznie gatunki rodzime zgodne siedliskowo; przy drogach gruntowych, na miedzach wprowadzać drzewa owocowe odmian rodzimych; wprowadzać zieleń izolacyjną na obrzeżach zabudowy, w pierwszej kolejności: Cekcyn, Stary i Nowy Sumin, Bysław i Stobno.

3.4. Ochrona innych komponentów i właściwości środowiska przyrodniczego

3.4.1. Wody powierzchniowe

W przypadku wód powierzchniowych podstawowe znaczenie ma ochrona jezior. Obecna sytuacja, zarówno w aspekcie klasy czystości jak i typu troficznego zbiorników jest efektem ewolucji przyrodniczej oraz różnych, wielowiekowych form presji antropogennej. Jeziora TPK badane są prawie wyłącznie w toku i w zakresie monitoringu prowadzonego przez WIOŚ w Bydgoszczy. Dla sformułowania precyzyjnych zaleceń ochronnych konieczne jest przeprowadzenie szczegółowych analiz i badań, przede wszystkim bilansu wodnego oraz bilansu i dynamiki migracji materii. Niezbędne jest określenie zasilania jezior w wyniku działalności człowieka /zarówno bezpośredniego jak i pośredniego – dopływ substancji z zewnątrz, wpływ gospodarki rybackiej, skład ichtiofauny/ oraz roli materii skumulowanej w osadach dennych w funkcjonowaniu jezior. W kilku przypadkach konieczne jest pilne odcięcie dopływu zanieczyszczeń pochodzących z produkcji /zrzuć ścieków/ do jezior: Raciąskiego, Rudnica, Przyłonek oraz Śpiewnik i Suszek/ oraz ochrona całych zlewni. W niektórych przypadkach określenie przyczyn silnego zanieczyszczenia – zeutrofizowania nie jest w pełni możliwe. W tym przypadku, do czasu wyjaśnienia przyczyn, konieczna jest eliminacja dopływu wszelkich substancji, głównie biogenów /Białe, Bielinię, Radonek, Krasne, Grzybiec, Sztuczne/. W niektórych zbiornikach, jak można przypuszczać, przyczyny stanu troficznego mają charakter naturalny /Jez.Zdręczno, Jez.Sztuczne, Jez.Długie, Jez.Ślepe/, w innych – mogą być efektem działalności człowieka, niekoniecznie we współczesności /Jez.Białe/. Zanieczyszczenie jez.Stobno należy wiązać z działającym przez wiele lat rolniczym ośrodkiem produkcyjnym /zanieczyszczenia bezpośrednie oraz pośrednie wskutek nieracjonalnej gospodarki gnojowicą/. Niektóre jeziora cechują się pogarszaniem stanu czystości. W związku istnieniem potencjalnych zagrożeń wynikających z charakteru użytkowania ziemi w zlewni oraz sąsiedztwa dużych wsi /brak kanalizacji/ są zagrożone wzrostem trofii. W tym przypadku konieczna jest także ochrona całej zlewni /wszystkie jeziora rynny cekcyńskiej, Jez. Bysławskie/. Ochrona ważna jest przede wszystkim ze względu na potencjał turystyczno-rekreacyjny. W mniejszym stopniu zagrożone zanieczyszczeniem jest Jez. Okonińskie. Również w tym przypadku ochrona zbiornika jest istotna dla utrzymania potencjału turystycznego / brak systemu kanalizacyjnego przy intensywnie rozwijającym się zainwestowaniu oraz wieloletnim użytkowaniu rekreacyjnym/. Dla utrzymania lub poprawy jakości wód możliwe jest sterowanie składem ichtiofauny /wprowadzanie większej ilości gatunków drapieżnych przy równoczesnym ograniczaniu ryb tzw. spokojnego żeru – leszcz, płoć/ - jez.Okonińskie, Szpitalne. Ochronie jezior służą również przedstawione w tekście operatu zalecenia dotyczące zasad zainwestowania, gospodarowania i użytkowania zasobów TPK i otuliny. Uściślenie niektórych z nich będzie możliwe po przeprowadzeniu badań i realizacji programów wskazanych w rozdziale 6.

Główne kategorie zagrożenia i ochrony przedstawione są na załączniku kartograficznym.

3.4.2. Powietrze atmosferyczne

Ochrona powietrza atmosferycznego musi być realizowana poprzez odpowiednie formy gospodarowania i zainwestowania oraz stosowanie procedur zapewniających ograniczenie lub eliminację niekorzystnych wpływów antropogennych. Są one wskazane w rozdziałach 2 i 4.

Dla zapewnienia odpowiednich warunków rozwoju i funkcjonowania systemu przyrodniczego a także odpowiednich warunków wypoczynku na terenie TPK i otuliny postuluje się :

- wprowadzenie stref ciszy na wszystkich wodach powierzchniowych parku i otuliny; zakaz ten nie dotyczy służb porządkowych oraz małych łodzi rybackich w rodzinnych gospodarstwach rybackich, będących podstawowym źródłem dochodu mieszkańców TPK i otuliny.

4. ZASADY GOSPODAROWANIA NA TERENIE TPK I OTULINY

4.1. Zasady ogólne

Zgodnie z koncepcją ekorozwoju oraz strategicznymi założeniami ochrony zasobów przyrodniczych główne cele i zasady gospodarowania to:

- wartościowanie i ocena zasobów przyrodniczych i kulturowych w ujęciu założeń ekonomiki globalnej / w długiej perspektywie czasowej, założenie szybkiego wzrostu wartości zasobów przyrodniczych/,
- uwzględnianie w grupie zasobów procesów przyrodniczych oraz właściwości środowiska wspierających /podtrzymujących / produkcję,
- przyjęcie polityki zrównoważonego rozwoju jako wyznacznika form gospodarowania i ich intensywności,
- dostosowanie form i intensywności zagospodarowania do właściwości środowiska i jego odporności, zarówno w skali lokalnej jak i regionalnej,
- respektowanie zasady, że charakter i natężenie zagospodarowania /lokalizacja bazy noclegowej, powierzchnia, liczba parkingów i miejsc parkingowych, ścieżki rowerowe, trasy turystyczne itp/ są ważnym, podstawowym elementem regulacji ruchu turystyczno-rekreacyjnego,
- preferowanie form gospodarowania opartych na lokalnych zasobach, formach uzasadnionych historycznie, z uwzględnieniem trwałości dochodów i ich wzrostu,
- harmonizowanie aspektów społecznych, ekonomicznych i środowiskowych w użytkowaniu - ochronie zasobów,
- czynna ochrona zasobów przyrodniczych i kulturowych,
- względna koncentracja antropopresji, z uwzględnieniem zasobów i właściwości środowiska w konkretnej, lokalnej sytuacji przestrzennej,
- preferowanie istniejących układów i jednostek sieci osadniczej w rozwoju zagospodarowania,
- łączenie funkcji relatywnie mało konfliktowych w procesie zagospodarowania /np. osadnictwo, zabudowa turystyczna/,
- wzbogacanie kierunków i form gospodarowania /rolnictwo ekologiczne, agroturystyka, obsługa ruchu krajoznawczego i edukacyjnego, pobytowego itp./,
- zakaz lokalizacji nowych inwestycji szczególnie szkodliwych dla środowiska i zdrowia człowieka wskazanych w odpowiednich przepisach prawnych dotyczących określenia rodzajów inwestycji szkodliwych dla środowiska i zdrowia człowieka oraz ocen oddziaływania na środowisko,
- zakaz lokalizacji instalacji do gospodarczego wykorzystania lub unieszkodliwiania odpadów,
- stosowanie w rozszerzonym zakresie procedury oceny oddziaływania na środowisko przed realizacją zamierzeń dotyczących zagospodarowania, poza obiektami mogącymi pogorszyć stan środowiska, wymienianymi w przepisach Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa /nowe obiekty przemysłowe, przemysłowo-składowe, wszelkie melioracje odwadniające i nawadniające, obiekty hodowli zwierząt na ponad 50 szt. przeliczeniowych inwentarza przy chowie ściółowym i ponad 25 szt. przy chowie bezściółowym, obiekty hodowli ryb i skorupiaków o powierzchni stawów większej od 0,5 ha., szklarnie o powierzchni powyżej 0,1 ha., wszystkie elektrownie wiatrowe, maszty telefonii komórkowej, modernizacja i przebudowa dróg i linii kolejowych, napowietrzne linie elektroenergetyczne o napięciu znamionowym do 110 kV, stacje paliw, oczyszczalnie ścieków o przepustowości ponad 100 RLM, obiekty sportowe i turystyczne oraz związane z nimi inwestycje, parkingi dla ponad 30 pojazdów, rurociągi do przesyłu gazu, koncesje na poszukiwanie lub eksploatację kopalni, punkty skupu złomu, / oraz decyzji odnoszących się do inwestycji wymienionych wyżej: o ustaleniu warunków zabudowy i gospodarowania terenu, o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego lub jego części, o pozwoleniu na zmianę sposobu użytkowania obiektu budowlanego lub jego części, zatwierdzających projekty scalania gruntów, koncesji na poszukiwanie, rozpoznawanie lub wydobywanie kopalni, pozwoleń wodno-prawnych.
- wykonanie oceny oddziaływania na środowisko dla wszystkich obiektów mogących pogorszyć stan środowiska,
- poddanie w terminie dwóch lat od ustalenia planu ochrony, w formie rozporządzenia, kontroli Wojewódzkiej Inspekcji Ochrony Środowiska wszystkich obiektów skoncentrowanej produkcji , a w

- przypadku wykazania negatywnego oddziaływania na środowisko zobowiązanie właścicieli do jego usunięcia w terminie nie dłuższym niż dwa lata lub likwidacji obiektu,
- poddanie kontroli wszystkich obiektów przyrodniczych objętych ochroną, przede wszystkim wód powierzchniowych, gleb i litosfery,
  - oszczędność w gospodarowaniu zasobami, w tym szczególnie bezpośredniego użytkowania /woda, powietrze, energia, przestrzeń/,
  - intensywny rozwój infrastruktury technicznej, przede wszystkim systemu oczyszczania ścieków oraz gospodarki odpadami,
  - kształtowanie struktur przestrzennych o minimalnej konfliktowości, z uwzględnieniem perspektywicznych kierunków zagospodarowania, utrzymania sprawności funkcjonalnej i gospodarczej,
  - ograniczenie tworzenia nowych, dużych koncentracji zagospodarowania,
  - zakaz lokalizacji inwestycji oraz rozwiązań technicznych o dużym stopniu ryzyka dla degradacji zasobów przyrodniczych, kulturowych oraz krajobrazu Parku,
  - przystosowanie dla nowych form działalności obiektów istniejących, słabo wykorzystywanych produkcyjnie, w tym szczególnie obiektów o potencjalnie dużej presji na środowisko,
  - w obiektach przemysłowych i rzemieślniczych stosowanie wyłącznie "proekologicznych" źródeł energii i preferowanie ich w innych formach zagospodarowania,
  - ograniczenie chemizacji, zastąpienia jej metodami o małym stopniu szkodliwości dla środowiska,
  - ewolucji rolnictwa w kierunku produkcji żywności o wysokich parametrach jakościowych,
  - nie umieszczanie tablic oraz konstrukcji reklamowych, informacyjnych poza terenami zabudowanymi /z wyjątkiem informacji turystycznej, edukacyjnej oraz tablic dotyczących bezpieczeństwa oraz organizacji ruchu/, pod warunkiem, że nie będą one zaburzały kompozycji przestrzennej i nie będą przesłaniały obiektów wartościowych historycznie i krajobrazowo,
  - dopuszcza się możliwość zmiany zapisów "Planu ochrony..." w ramach monitorowania funkcjonowania środowiska przyrodniczego /w tym nowych danych o walorach przyrodniczych TPK/, gospodarki, oraz w ramach przeglądów realizacji "Planu..." po akceptacji tych zmian przez autorów Planu,

4.2. Zasady szczegółowe.

4.2.1. Rolnictwo. Zasady uprawy, hodowli oraz zagospodarowanie krajobrazu rolniczego

- propagować rolnictwo ekologiczne i kierunki uprawy utrzymujące podstawowe zasoby Parku,
- zachować gospodarkę łąkową oraz chronić wszystkie użytki zielone przed zaorywaniem,
- chronić wszystkie tereny podmokłe, oczka wodne, zadrzewienia oraz zbiorowiska półnaturalne /np miedze/,
- tworzyć i utrzymywać bariery biologiczne przeciwdziałające rozprzestrzenianiu się zanieczyszczeń,
- na terenach z wysokim poziomem wód podziemnych, przy rowach i ciekach wprowadzać zadrzewienia /zakrzewienia/, które obok funkcji oczyszczania będą mogły pełnić funkcję źródła energii – zadrzewienia wierzbowe,
- utrzymać naturalny, uwarunkowany historycznie układ rozłogu pól,
- zadrzewiać lub niezaorywać stref przybrzeżnych jezior, szczególnie stref zboczowych, w celu rozwoju zbiorowisk murawowych, zakrzaczeń itp,
- wprowadzać zadrzewienia zarówno drzew ozdobnych jak i owocowych o funkcji krajobrazowej, środowiskowej na miedzach, polnych drogach, w pobliżu zabudowań, na obrzeżach terenów zainwestowanych /np rekreacyjnych/, przy wymienionych wyżej ciągach i trasach widokowych, przy drogach polnych; stosować gatunki i odmiany rodzime,
- ograniczyć stosowanie nawozów, głównie mineralnych, w strefach zlewni bezpośrednich jezior i rzek,
- preferować nawożenie organiczne,
- rozwijać zintegrowane metody ochrony roślin i ograniczać stosowanie środków ochrony roślin,

- zabiegi agrotechniczne stosować ściśle według wymogów terminarza, a stosowanie środków chemicznych i nawożenie dostosować do typu gleby, innych cech środowiska lokalnego, charakteru upraw oraz warunków pogodowych,
- obsadę zwierząt w gospodarstwach dostosować do powierzchni gruntów,
- składować obornik, nawozy mineralne na izolowanej powierzchni, a gnojowicę w zbiornikach.

Leśnictwo

/w tym wnioski do operatów urzędzeniowych lasów/:

- przywracać naturalną, pełną strukturę gatunkową, warstwową ekosystemów leśnych,
- ograniczyć stosowanie rębni zupełnych i wykluczyć tę formę pozyskania drewna na terenach lasów ochronnych i siedliskach ważnych dla ochrony gleb, wód i rozrodu fauny; zasada ta nie dotyczy tzw. drzewostanów negatywnych, pod warunkiem uwzględnienia zagrożeń erozyjnych, potrzeb retencyjnych, wpływu na walory krajobrazowe /odsłonięcia krajobrazowe, obrzeża dróg, ciągi widokowe i szlaki turystyczne/,
- stosować sposoby wyrębu, który w optymalny sposób pozwala na naturalne odnawianie się lasu i rozwój wielowarstwowej struktury lasu /rębnie: częściowa, stopniowa i przerębowa/,
- oprócz odpowiednio stosowanych prac odnowieniowych należy wzbogacać istniejące drzewostany przez stosowanie podsadzeń produkcyjnych i wprowadzanie podszytu,
- do nasadzeń stosować gatunki rodzime, z lokalnego materiału nasiennego /genotyp i ekotyp lokalny/,
- należy zrezygnować z dużego udziału sosny zwyczajnej na wszystkich siedliskach za wyjątkiem Bs, Bśw i Bb; zaleca się zwiększanie udziału dębów, brzozy brodawkowatej, buka zwyczajnego i innych gatunków liściastych w zależności od właściwości siedliska lokalnego,
- w przebudowie drzewostanów na siedliskach lasowych i boru mieszanego /z reguły siedliska ubogiego grądu/ preferować dęby oraz inne gatunki grądowe,
- konieczne jest zachowanie wybranych, starszych drzewostanów sosnowych ze względów biocenotycznych i hodowlanych oraz ochrona wszystkich drzewostanów liściastych, zwłaszcza starszych grup wieku, jako bazy dla przebudowy drzewostanów parku,
- na zalesianych gruntach porolnych wskazane wydaje się wprowadzenie lub umożliwienie rozwoju lekkonasiennych gatunków drzew tzw. przedplonowych /np.brzozy/, a na niektórych terenach bazowanie na procesie sukcesji i stopniowe kształtowanie drzewostanów produkcyjnych,
- należy zrezygnować w nasadzeniach, podsadzeniach z wprowadzania gatunków obcych geograficznie i siedliskowo oraz degradujących gleby /przede wszystkim świerk/,
- przebudowę składu gatunkowego drzewostanów prowadzić zgodnie z dokładną analizą siedlisk, ze szczególnym uwzględnieniem północnej części Parku, rejonu wysp morenowych /Rytel, Gutowiec, Lutom-Zapędowo, Łukowo - Kurcze - Dąbki, rejon jez.Świdno, rejon Śpierzynki, erozyjnych poziomów sandrowych w sąsiedztwie dolin rzecznych /Brda, Stażka/; w analizie siedliskowej uwzględniać nie tylko typ i właściwości gleby, ale także warunki wilgotnościowo-wodne /zaleganie w podłożu - podglebiu poziomów skał o większej pojemności wodnej i mniejszej przepuszczalności/,
- maksymalnie wykorzystywać mikroóżnicowanie środowiska przyrodniczego - siedlisk dla wzrostu ekoróżnorodności oraz optymalizacji wykorzystania potencjału siedliskowego,
- dostosowywać granice jednostek gospodarki leśnej oraz prac hodowlanych do granic jednostek przyrodniczych /uroczysk, facji/,
- wykorzystać strefy i biotopy o względnie lepszych warunkach siedliskowych dla wprowadzania gatunków siedliskotwórczych /zbocza obniżeń bezodpływowych, zbocza mis jeziornych, zbocza dolin rzecznych/,
- zaniechać zalesiania wszystkich torfowisk, gleb organicznych i organiczno-mineralnych, małych enklaw śródleśnych z wysokim poziomem wód podziemnych,
- nie prowadzić zalesień na skraju torfowisk, oczek wodnych i jezior,
- zaniechać zalesiania den dolinnych oraz niskich poziomów terasowych /terasy nadzalewowe pochodzenia aluwialnego/,
- wstrzymać wszelkie melioracje odwadniające,
- zachować ekstensywnie użytkowane murawy napiaskowe, wrzosowiska,

- zaniechać "prostowania" granicy lasu w celu zachowania możliwie zróżnicowanej strefy ekotonowej las-pole,
- zalesianie prowadzić z preferencją dla nasadzeń o funkcjach ekologicznych /w typie drzewostanów śródpolnych/,
- pozostawiać pas gruntu przy ścianie lasu dla możliwości wykształcenia zbiorowisk zielnych, krzewiastych /strefa ekotonowa/,
- zwiększać powierzchnię lasów glebo- i wodochronnych uwzględniając wszystkie strefy zboczowe, siedliska zboczowe boru suchego, obszary źródliskowe,
- podwyższyć wiek rębności drzewostanów w strefach zboczowych, drzewostanów o funkcji krajobrazowej /ciągi i trasy widokowe, szlaki turystyczne/ oraz lasów glebo- i wodochronnych,
- przy wyrębach pozostawiać drzewa stare, dziuplaste, pomnikowe i będące miejscami regularnego przebywania ptaków (rybołów, bielik, gągoł),
- w zagospodarowaniu stref ekotonowych uwzględniać takie zabiegi, które zwiększają nasłonecznienie a w konsekwencji szybszy rozwój warstwy runa, krzewów oraz zapewniają silniejsze ukorzenie i ugałżenie drzew; przy zalesieniach i odnowieniach w tej strefie stosować luźniejszą więźbę sadzenia, wprowadzać możliwie dużą gamę gatunków oraz uwzględniać procesy samoodnowienia lasu w gospodarowaniu,
- pozostawiać część materii organicznej na dnie lasu dostosowując zabiegi te do odporności drzewostanów, lokalnych warunków siedliskowych i populacyjnych,
- należy maksymalnie ograniczać stosowanie środków chemicznych do zwalczania gradacji owadów sukcesywnie zwiększając udział biologiczne formy ochrony,
- stosować sortymentowe metody pozyskiwania drewna,
- stosować maszyny i urządzenia napędzane przez silniki spalinowe z katalizatorami,
- maksymalnie ograniczyć degradację gleby w czasie wyrębu i wywozu drewna,
- zamknąć wszystkie nieurządzone pola namiotowe,
- nie lokalizować dużych obozowisk na terenach leśnych, szczególnie w lasach o małej odporności, na terenach zagrożonych erozją, z dala od siedlisk ludzkich, dróg; preferować siedliska nieleśne, łąkowe,
- wszelkie nowe inwestycje i lokalizacje w lasach związane z obsługą turystyki, wypoczynku i edukacji ekologicznej powinny być poprzedzone ekspertyzą określającą możliwość lokalizacji, natężenie użytkowania oraz zakres działań ograniczających presję antropogenną,
- zlikwidować na terenach leśnych nie zagospodarowane pola namiotowe,
- wyznaczyć drogi, szlaki lub obszary udostępnione dla penetracji turystycznych, z uwzględnieniem celów produkcji leśnej, form ochrony przyrody oraz ochrony krajobrazu,
- regulować penetrację pojazdami mechanicznymi przestrzeń leśną TPK,
- zwiększać ilość i poziom zagospodarowania parkingów leśnych - przydrożnych,
- objąć ochroną wszystkie kępy lasu i zadrzewień na terenach rolniczych,
- nie wprowadzać do ekosystemów leśnych zwierząt obcych geograficznie,
- na terenie użytków ekologicznych wprowadzić zakaz polowań w okresie od 15 marca do 30 września,
- w budowie i przy remontach dróg leśnych stosować materiał miejscowy, obojętny chemicznie i biologicznie, w celu ograniczenia procesu synantropizacji zbiorowisk leśnych i utrzymania walorów krajobrazowych /ciągi pejzażowe/; wdrożenie tej zasady ustala się na okres 3 lat od wejścia w życie rozporządzenia wojewody o planie ochrony,
- wytyczanie i zagospodarowanie tras turystycznych i edukacyjnych musi być podporządkowane ochronie zasobów przyrodniczych oraz być powiązane z rejonami koncentracji zainwestowania i ruchu turystycznego,
- wytyczanie, zagospodarowanie i opis tras turystycznych i edukacyjnych wymaga udziału specjalistów z różnych dyscyplin nauk przyrodniczych oraz dydaktyki; przebieg oraz opis tras powinien uwzględniać najnowsze koncepcje ochrony środowiska oraz specyfikę przyrodniczo-kulturową TPK,
- włączyć w szerszym zakresie służby leśne do programu ochrony środowiska /np.ochrona drzew pomnikowych, obserwacje występowania rzadkich gatunków roślin, grzybów i zwierząt, współpraca z pracownikami nauki itp/.

4.2.3. Gospodarka rybacka

- prowadzenie połowów z uwzględnieniem możliwości reprodukcyjnych i produkcyjnych zbiornika,
- usuwanie nadmiaru substancji organicznej z jezior poprzez sterowanie składem ichtiofauny; ograniczanie populacji ryb karpiowatych, również gatunków tzw. małowodnych /leszcz, płoć, karp/ i zwiększanie liczebności gatunków drapieżnych /szczupak, sandacz/ - głównie jeziora: Szpitalne, Środkowe, Okonińskie,
- zachowanie naturalnego składu ichtiofauny, zakaz wprowadzania gatunków "obcych",
- zarybianie materiałem lokalnym - z danego zbiornika,
- zakaz sadzowej hodowli ryb,
- zakaz uruchamiania nowych obiektów hodowli pstrąga opartych na otwartym obiegu wody,
- nakaz oczyszczania wód poprodukcyjnych w istniejących zakładach hodowlanych,
- istniejące obiekty i formy produkcji muszą zachować i zapewnić przepływ nienaruszalny na wykorzystywanych ciekach /Biała/,
- dopuścić ograniczone formalnie i przestrzennie wędkowanie na Brdzie /zakres sprecyzować w planie ochrony rezerwatu/,
- zakaz przegradzania cieków stałymi budowlami piętrzącymi,
- wyznaczyć i zagospodarować miejsca wędkowania na wodach stojących, z uwzględnieniem ochrony stref przybrzeżnych jezior oraz potrzeb ochrony przyrody /głównie fauna/,

4.2.4. Przemysł i energetyka

- wszystkie obiekty przemysłowe muszą posiadać ekspertyzy OOS po okresie dwóch lat od daty podpisania rozporządzenia wojewody o wdrożeniu planu ochrony TPK,
- ocenę taką muszą posiadać wszystkie, nowo lokalizowane obiekty przemysłowe,
- w ocenach muszą być uwzględnione wszystkie elementy będące przedmiotem ochrony w TPK /przyroda, krajobraz, kultura/,
- całkowity zakaz eksploatacji torfu i kredy jeziornej na terenie Parku i otuliny,
- możliwość eksploatacji kruszywa mineralnego na potrzeby lokalne wyłącznie w otulinie, po wykonaniu OOS,
- prowadzenie nowych linii energetycznych wyłącznie poprzez układanie kabli w gruncie,
- konieczna modernizacja przebiegu i prowadzenia linii energetycznych zaburzających walory krajobrazowe,
- ograniczać paleniska węglowe zarówno w gospodarce komunalnej jak i przemyśle; nowe obiekty wyłącznie z paliwem gazowym, olejowym lub zasilane energią słoneczną,
- promować "czyste" źródła energii /baterie słoneczne, woda, drewno jako uboczny produkt barier biologicznych i systemów saoczyszczania/,
- łączyć funkcje ochrony biologicznej wód /zadrzewienia/ z pozyskiwaniem drewna jako źródła energii,
- preferować dziedziny gospodarki oparte na zasobach lokalnych,
- preferować rozwój istniejących obiektów i terenów o funkcji przemysłowej /ograniczać wyznaczanie nowych lokalizacji/,

4.2.5. Gospodarka wodna

- utrzymanie równowagi bilansu wodnego w zlewniach elementarnych,
- utrzymanie i wzbogacanie systemu naturalnej retencji,
- pobór wód nie może zakłócać naturalnego cyklu hydrologicznego i zasobów niezbędnych biologicznie,
- lokalizacja nowych ujęć wód wyłącznie na obszarach stabilnych hydrologicznie,
- przeanalizowanie i wytypowanie cieków i ich odcinków do renaturalizacji,
- stosowanie wyłącznie biologicznych metod i technik obudowy cieków, kanałów i zbiorników,
- preferowanie biologicznych form ograniczania migracji substancji do zbiorników i rzek,
- wszystkie prace konserwacyjne systemu melioracyjnego muszą być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody,

4.2.6. Transport

Podstawowe kierunki działań, zasady kształtowania i zagospodarowania sieci transportowej i komunikacyjnej to:

- ochrona ekosystemów leśnych przed rozbudową i zagęszczaniem sieci dróg bitych,
- ochrona przestrzeni rolniczej, odśnieżeń i ciągów krajobrazowych przed intensyfikacją ruchu kołowego,
- ochrona ekosystemów leśnych, w tym głównie fauny, przed niekorzystnym oddziaływaniem intensywnego ruchu kołowego, w tym tranzytowego, na trasie krajowej nr 22 /bariera ekologiczna/,
- modernizacja tras kołowych w obrębie parku dla poprawy dostępności Parku oraz bezpieczeństwa mieszkańców i turystów /poprawa parametrów technicznych, jakości nawierzchni/ oraz budowa zatok postojowych i parkingów; droga krajowa nr 237 i 240, drogi: Woziwoda-Gutowiec, Woziwoda-Biała-Rzepiczna-Legbąd, Tuchola-Płaskosz-Wielkie Gacno, droga krajowa 240- Świt,
- budowa nawierzchni asfaltowej na drogach: Legbąd-Fojutowo /do odległości ok 0,6 km przed akweduktem z warunkiem zagospodarowania w tym miejscu parkingu dla samochodów osobowych - ok.50 stanowisk oraz autobusów -ok.2 stanowiska/, oraz Rosochatka-Okoniny,
- na wszystkich drogach asfaltowych w obrębie TPK wytyczenie i budowa ścieżek rowerowych; w pierwszej kolejności na trasach: Rytel-Nadolna Karczma, Wielka Komorza-Czersk, Woziwoda-Biała-Rzepiczna-Legbąd, Woziwoda-Gutowiec, droga Czersk-Leśnictwo Zwierzyniec, Tuchola- Okiersk, droga krajowa 240-Świt-droga krajowa 237,
- budowę sieci ścieżek rowerowych na drogach gruntowych, przede wszystkim: Raciąż-Nadolna Karczma, Fojutowo-Łosiny-do drogi Tuchola-Czersk, Łosiny - Jaty - Kurkowo, Gołąbek-leśnictwo Zielonka-Woziwoda, Łosiny-Jaty-Kurkowo, Cekcyn - Szumiąca, Cekcynek - Szumiąca, Woziwoda - Lutomski Młyn -Zapędowo - Lutom,
- wytyczenie ścieżek rowerowych w pobliżu miejsc koncentracji bazy turystycznej i ruchu turystycznego,
- wytyczenie ścieżek i mini szlaków w rejonach zainwestowania i ruchu turystyczno-rekreacyjnego, w tym w rejonach parkingów o większym natężeniu ruchu; przebieg musi być konsultowany ze służbami leśnymi oraz dyrekcją TPK,
- zagospodarowanie zakończenia "ślepych" tras kołowych: Nadolna Karczma, rejon ok.0,6km przed akweduktem w Fojutowie, leśnictwo Zwierzyniec, Okoniny, w postaci: parkingu, zadaszenia, ławek, tablic informacyjnych, map itp,
- budowa zatok postojowych, parkingów musi być skorelowana z lokalnymi punktami integracji komunikacji kołowej, rowerowej, wodnej i szlakami pieszymi, uwzględniać wymogi i cele ochrony TPK oraz promować walory Parku,
- budowa w/w urządzeń musi być konsultowana ze służbami leśnymi oraz służbami ochrony przyrody /dyrekcja TPK/,
- wytyczanie i zagospodarowanie tras kołowych, rowerowych, pieszych i wodnych musi być skorelowane z promocją TPK, w tym głównie z systemem informacyjno-edukacyjnym ,
- zagospodarowanie systemu komunikacyjnego musi uwzględniać promowanie rozwoju infrastruktury usługowej /np. wypożyczalnie rowerów, sprzętu pływającego/ oraz wzrost natężenia ruchu wskutek zagospodarowania; charakter zagospodarowania i określone wielkości pojemności są podstawowym instrumentem ochrony TPK,
- organizacja ruchu na terenie parku i otuliny jest ściśle związana z zagospodarowaniem tzw. "bram parku", punktów integracji różnych form ruchu, wytyczenia tras i szlaków oraz zagospodarowania punktów widokowych, miejsc postojowych itd. /mapa/,
- prawidłowo zagospodarować istniejące parkingi przydrożne i ich otoczenie lub je zlikwidować, przede wszystkim parking nad Jez.Środkowym /silna degradacja otoczenia leśnego/, w Płaskoszu, przy drodze Tuchola –Bysław za Rudzkim Młynem, nad Jez. Świdno, przy drodze do Gutowca /przy kanale/, w Gołębku.

4.2.7 Osadnictwo i gospodarka komunalna

A. Zasady kształtowania zabudowy i zagospodarowania

- oparcie rozwoju sieci osadniczej na istniejących jednostkach i strukturze przestrzennej,

- utrzymanie rozwiniętych jednostek obsługi, wzbogacanie ich funkcji /Legbąd, Cekcyn, Bysław, Raciąż, Rytel/; podstawowym ośrodkiem obsługi pozostanie Tuchola oraz inne jednostki położone przy granicach TPK - Czersk, Gostycyn;
- kształtowanie ośrodków wspierających: Stobno, Zapędowo, Okoniny, Gutowiec-Kurkowo,
- rozwój obsługi rolnictwa przede wszystkim w miejscowościach położonych w otulinie,
- zachowanie i kształtowanie względnie skoncentrowanych jednostek osadniczych,
- lokalizacja większych form zainwestowania w bezpośrednim sąsiedztwie wsi i w oparciu o istniejącą sieć drogową,
- zakaz lokalizacji większych zakładów rzemieślniczych i zakładów przemysłowych w obrębie i w rejonie następujących jednostek wiejskich: Mosna, Lubocień, Łukowo, Krąg, Rzepiczna, Kurcze, Dąbki, Lutom, Zapędowo, Nadolna Karczma, Łosiny, Ostrowite, Okoniny, Mała, Duża Główka, Mała Rosochatka, Okiersk, Zalesie, Zamarte, Stary Sumin, Nowy Sumin, Krzywogoniec, Okoninek, Cekcyn, Płazowo, Bysławek, Płaskosz,
- kształtowanie ośrodków turystyczno-rekreacyjnych w miejscach o najmniejszej konfliktowości i dużej skuteczności obsługi ,
- zachowanie i uzupełnianie sieci powiązań drogowych /Ostrowite - Kurcze - Świdno, Okoniny - Rosochatka/,
- zakaz lokalizacji nowych budynków i budowli: na terenach leśnych oraz odległości mniejszej niż 30 m., na terenach o nachyleniu ponad 10 stopni, wyższych niż dwie kondygnacje i poddasze użytkowe lub 10,5 m., o spadkach dachów poza przedziałem 30-50 stopni,
- nakaz wprowadzania zieleni wysokiej opartej na gatunkach rodzimych, zgodnych geograficznie w sąsiedztwie obiektów na terenach rolniczych, w obrębie działek, na obrzeżach koncentracji zainwestowania,
- nowe siedliska rolnicze lokalizować w bezpośrednim nawiązaniu do istniejącej zabudowy,
- wykluczyć lokalizację siedlisk zagrodowych o funkcji nierolniczej /działki ponad 1 ha./ na terenie Parku i otuliny,
- zakaz lokalizacji nowych siedlisk rolniczych o powierzchni mniejszej niż 30 ha.,
- zakaz lokalizacji zabudowy i zainwestowania w strefie 100 m. od brzegów wód powierzchniowych /poza urządzeniami obsługi turystyki i rekreacji/; zasada ta może ulec zmianie po opracowaniu i wyznaczeniu strefy ochrony zlewni bezpośredniej wód powierzchniowych /por. rozdz.6. Badania naukowe/.
- zakaz rozpraszania zabudowy,
- zakaz budowy obiektów produkcyjnych i usługowych na terenie Parku nie związanych z naturalnymi formami gospodarki /leśnictwo, rolnictwo, rybactwo, rekreacja/; po pozytywnej ocenie OOS możliwość lokalizacji w otulinie, pod warunkiem, że inwestycja i jej funkcje nie będą konfliktowe w stosunku do wymienionych już form gospodarki,
- zakaz lokalizacji obiektów na zboczach, zaburzających walory krajobrazowe oraz historyczne układy przestrzenne i architektoniczne,
- zakaz zabudowy w strefach między jeziorami i na przesmykach jezior,
- zakaz zabudowy obu brzegów jezior,
- zakaz zabudowy odsłoneń, ciągów i osi widokowych,
- zakaz kształtowania zabudowy mogącej stanowić barierę ekologiczną lub krajobrazową /np. równoległe do osi jeziora, rzeki, chyba że z ustaleń przyrodniczych wynika inna zasada,
- zakaz lokalizacji obiektów ruchomych poza terenami wyznaczonymi,
- zakaz zmiany funkcji ośrodków wypoczynkowych i innych ośrodków turystycznych /np. podział na działki lub ich sprzedaż/,
- zakaz lokalizacji obiektów bez systemu odprowadzania i oczyszczania ścieków oraz określenia zasad gromadzenia i wywozu odpadów,
- nakaz utrzymania historycznego układu przestrzennego oraz architektonicznego przy rozwoju zainwestowania,
- nakaz rewaloryzacji i rekonstrukcji zabytkowych układów wiejskich, wg. załącznika kartograficznego /mapa 1:25 000/,
- nakaz zgłaszania zamiaru budowy ogrodzeń o wysokości powyżej 1,1 m.,

- nakaz stosowania ogrodzeń w postaci drewnianych parkanów sztachetowych we wszystkich typach zabudowy,
- nakaz wykonania planów zagospodarowania przestrzennego dla jednostek wskazanych w załączniku kartograficznym /1:25 000/, zgodnie z opisanym zakresem /studia historyczno-krajobrazowe, studia ekologiczno-sozologiczne, studia ekologiczno-pojemnościowe/,
- nakaz respektowania ustaleń planów i kontroli ich realizacji / w tym wykonanych w pełnym zakresie "Prognoz skutków wpływu ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na środowisko"/,
- nakaz wykonywania w pełnym zakresie /środowisko przyrodnicze, kulturowe, krajobraz/ ekspertyz OOS oraz przestrzegania ich ustaleń,

B. Zasady zagospodarowania jednostek przestrzennych

Na terenie TPK oraz otuliny szczególne zasady zagospodarowania obejmują: zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz wyróżnione na załączniku kartograficznym jednostki funkcjonalno-przestrzenne.

Na terenie **zespołów przyrodniczo-krajobrazowych w obrębie TPK**, poza ograniczeniami przedstawionymi w innych rozdziałach operatu generalnego, obowiązują:

- zakaz lokalizacji zabudowy letniskowej, w tym wtórny podział działek,
- zakaz lokalizacji zakładów produkcyjnych, przetwórczych, poza obiektami podstawowymi, niezbędnymi do obsługi turystyki /baza noclegowa i gastronomiczna/,
- zakaz lokalizacji obiektów niezgodnych z tradycyjnymi formami zabudowy i zagospodarowania, oraz dysharmonijnymi w stosunku do tradycyjnej zabudowy,
- zakaz stosowania projektów typowych,
- nakaz lokalizacji zainwestowania w ramach istniejących jednostek osadniczych, z zachowaniem historycznego układu wsi,
- nakaz realizacji budynków na planie prostokąta /proporcje: 1:2, 1:3, 2:3/, w układzie działki szerokofrontowej, jednokondygnacyjnych, z poddaszem użytkowym, o wysokości podmurówki do 0,5 m, z dachem dwuspadowym o nachyleniu 40-50°, o wysokości od podłoża do kalenicy nie przekraczającej 7,5 m., z oknami w kształcie prostokąta, z dachami krytymi słomą, trzcina lub dachówką ceramiczną, cementową o barwie rdzawo-czerwonej, z preferencją drewna lub czerwonej cegły jako podstawowego budulca,
- ograniczenie rozwoju przestrzennego wsi: Krąg, Rzepiczna, Mosna, Lutom, Łosiny, Biała, Nadolna Karczma, Żukowo.

Na terenie zespołów przyrodniczo-krajobrazowych w otulinie / w nowym układzie granic parku i otuliny/ obowiązują:

- ograniczenie rozwoju zabudowy letniskowej,
- zakaz lokalizacji zabudowy letniskowej w zespołach większych niż 30 działek,
- wielkość działki ustala się na 800 m² - 1200 m²,
- zakaz lokalizacji zespołów zabudowy letniskowej bez sieci kanalizacyjnej i systemu oczyszczania ścieków,
- układ przestrzenny i wielkość działek należy dostosować do naturalnych warunków i struktury środowiska przyrodniczego,
- powierzchnia biologicznie czynna nie może być mniejsza niż 70% obszaru, w tym z zielenią wysoką nie mniej niż 30% obszaru działki,
- nakaz rozdzielania zespołów działek strefą zieleni o powierzchni nie mniejszą niż 10 % powierzchni zabudowy, kształtowaną w nawiązaniu do układu lokalnej sieci ekologicznej,
- nakaz utrzymania historycznych cech zabudowy /budynek na planie prostokąta/, o wysokości nie większej niż 7,5 m. licząc od podłoża, z dachem dwuspadowym o nachyleniu 40-50° z dachówką koloru czerwonej cegły lub słomą – trzcina, oknami w kształcie prostokąta,
- zakaz lokalizacji zabudowy letniskowej między jeziorami: Wielkim Cekcyńskim i Drzycimskim a Gwiazda i Miaty,
- preferencje dla lokalizacji w tym rejonie turystycznych obiektów ogólnodostępnych /ośrodki, pola namiotowe, obiekty agroturystyczne/,

- ograniczenie budowy i rozpraszania infrastruktury przywodnej /pomosty, kąpieliska/,

Dla pozostałych **jednostek funkcjonalno-przestrzennych** należy przyjąć następujące zasady zagospodarowania:

- ograniczyć rozwój zabudowy letniskowej w jednostkach: Kurcze –Dąbki, Zapędowo, Łukowo-Skrzypówki, Lubocień – Zwierzyniec, Kowalskie Błota, Wybudowanie Tucholskie; w jednostce Okoniny nie rozwijać zabudowy letniskowej w enklawie rolnej Okonin Polskich;
- w rejonie Okonin Polskich przewidzieć rewaloryzację układu, jego uporządkowanie i lokalizację zainwestowania turystycznego ogólnodostępnego,
- ograniczyć rozwój przestrzenny wsi: Kurcze, Lubocień, Łukowo, Zapędowo,
- w obrębie wymienionych wsi i w ich sąsiedztwie nie lokalizować obiektów rzemieślniczych, usługowych nie związanych z przetwórstwem lokalnych surowców i obsługą turystyki,
- nowe lokalizacje muszą architektonicznie i przestrzennie nawiązywać do wartości historycznych układów wiejskich,
- w jednostkach osadniczych i innych zainwestowanych przeprowadzić porządkowanie i rewaloryzację zabudowy.

C. Gospodarowanie przestrzenią turystyczno-rekreacyjną

- preferowanie form zagospodarowania aktywizujących trwale lokalną gospodarkę /obiekty ogólnodostępne, wspierające turystykę pobytową, krajoznawczą, specjalistyczną/,
- preferowanie turystyki poznawczej w duchu i zgodnej z zasadami ekoturystyki,
- preferowanie form zagospodarowania turystycznego wspierających rolnictwo /np.baza gastronomiczna/,
- preferowanie form turystyki o względnie najmniejszym, negatywnym wpływie na walory przyrodnicze i krajobrazowe,
- opracowanie skutecznego systemu organizacji i regulacji turystyki kajakowej na Brdzie z uwzględnieniem warunków: grupy powyżej 10 kajaków muszą być prowadzone przez przewodnika, czas spływów możliwy w godzinach 9 – 18, wykluczone są spływy grupowe i ograniczony jest ruch indywidualny przez okres ok.dwóch tygodni na przełomie maja i czerwca; za regulację ruchu turystycznego na Brdzie odpowiedzialny jest dyrektor TPK /rejestracja i koncesje/,
- zakaz rozwoju form motorowodnych na terenie TPK i otuliny, ograniczenie rozwoju turystyki motorowej,
- rozwój ośrodków obsługi turystyki w rejonach: Rytel /głównie modernizacja i porządkowanie/, Lutomski Młyn-Zapędowo, Mała Rosochatka lub Okoniny /niewielki wzrost liczby obiektów, porządkowanie układu/, Cekcyn, Huta, Stobno,
- możliwa lokalizacja niewielkich zespołów turystycznych ogólniedostępnych /50-100 miejsc/: Jez. Długie, Biała, Krzywogoniec, Okoninek, Jez. Mętne, Jez. Drzycimskie,
- lokalizacja niewielkich pól namiotowych w ramach agroturystyki w większości osad i zagród wiejskich,
- lokalizacja i modernizacja obiektów na cele turystyki /agroturystyki/ w ramach istniejącego systemu osadniczego we wszystkich jednostkach osadniczych,
- dopuszczona budowa przywodnej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej poza: Jez. Okrągłym, Białym, Śpiewnik, Szpitalnym, Środkowym, Świdno,
- konieczność opracowania systemu tras i szlaków turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych dla różnych form penetracji, z uwzględnieniem właściwości i wartości krajobrazów naturalnych i kulturowych,
- konieczność opracowania planów zagospodarowania przestrzennego z analizą pojemności turystycznej i układów krajobrazowych dla terenów rozwojowych turystyki,
- dopuścić do użytkowania obiekty, w tym pola namiotowe, z pełnym, podstawowym wyposażeniem infrastrukturalnym,

D. Organizacja ruchu turystyczno-edukacyjnego

W zakresie organizacji ruchu turystyczno-edukacyjnego oraz podstawowych elementów zagospodarowania należy:

- **rozwijać “Centrum Parkowe”** w siedzibie dyrekcji TPK w Tucholi; przede wszystkim konieczne jest uporządkowanie i wzbogacanie zbiorów Muzeum Borów Tucholskich o wszystkie elementy związane z

przyrodą, kulturą, historią i funkcjonowaniem parku; "Centrum." powinno gromadzić informacje naukowe dotyczące wszystkich wymienionych, będących przedmiotem ochrony i funkcjonowania parku, elementów; konieczne jest również gromadzenie /przygotowanie/ informacji z zakresu gospodarowania zasobami przyrodniczymi zgodnie z zasadami ekorozwoju, zaleceniami zawartymi w "Operacji generalnym" oraz materiałach opracowanych w ramach planu ochrony; centrum parkowe powinno stać się ośrodkiem edukacji ekologicznej, środowiskowej w rozumieniu "Światowej strategii edukacji środowiskowej" propagowanej i zalecanej przez organizacje międzynarodowe /UNEP, IUCN/, "Deklarację z Rio" – Agenda XXI/; dotyczy to przede wszystkim:

gospodarki rolnej: /rolnictwo ekologiczne, rola zadrzewień śródpolnych i terenów podmokłych w podtrzymywaniu procesów produkcyjnych, kreowaniu walorów krajobrazowych; rola naturalnych i półnaturalnych pastwisk w gospodarce hodowlanej; korzyści i warunki wykorzystania i stosowania nawozów naturalnych/;

turystyki: /agroturystyki, ekoturystyki, form zagospodarowania i udostępniania bazy noclegowej i gastronomicznej: pola namiotowe, wynajem pokoi, domki campingowe itd./, walorów turystycznych parku i otuliny oraz możliwości ich wykorzystania /walory wypoczynkowe, poznawcze, formy penetracji parku /szlaki i trasy turystyczno-edukacyjne, trasy i ciągi widokowe, tereny leśne, zasoby runa leśnego, wędkarskie, rezerваты przyrody itd./,

zasad zagospodarowania: preferowanie i wykorzystanie regionalnych wzorów budownictwa i zabudowy, poszanowania walorów kulturowych i krajobrazowych w zagospodarowaniu, ochrony przestrzeni otwartych /krajobrazów śródleśnych, przestrzeni rolniczych, warunkujących rozwój turystyki, ochrony środowiska przed zanieczyszczeniami: prawidłowej gospodarki odpadami, wodno-ściekowej, ochrona powietrza atmosferycznego /jeden z podstawowych walorów TPK/ poprzez eliminowanie tradycyjnego paliwa węglowego,

warunków i możliwości pozyskania środków finansowych na realizację inwestycji i prowadzenia działalności gospodarczej zgodnej z polityką ekorozwoju oraz działań ochronnych,

różnych materiałów i informacji dotyczących walorów parku i możliwości ich użytkowania /od najprostszego typu ulotka kserograficzna do drukowanych map, przewodników, folderów/,

- **zagospodarować bramy parku, punkty integracji ruchu oraz miejsca zainwestowania turystycznego:** mają one decydujące znaczenia dla promocji oraz organizacji i prawidłowego użytkowania parku i otuliny; zagospodarowanie wymienionych elementów powinno obejmować w zależności od lokalizacji i zagospodarowania otoczenia: parking, miejsce wypoczynkowe /ławki, stoły/, punkt składowania odpadów, tablice informacyjne, a w tym mapę parku, otuliny wraz z wartościowymi obiektami i obszarami w najbliższym otoczeniu, specjalne oznaczenie obiektów /zarówno przyrodniczych jak i typu bytowego/, miejsc, tras, które mogą stanowić przedmiot zainteresowania turystów, dodatkowy, krótki opis ważnych obiektów i tras turystyczno-edukacyjnych, informację typu kierunkowego,

- **zagospodarować punkty widokowe, miejsca postojowe** zgodnie z kwalifikacją zaznaczoną na mapie; jako zasadę należy przyjąć wyposażenie każdego z tych punktów w tablicę z mapą parku i otuliny oraz informacją o obiektach i trasach w otoczeniu danego punktu; dla wszystkich miejsc powinna być przygotowana mapa jednego typu; dodatkowe informacje o większym stopniu szczegółowości powinny dotyczyć specyfiki walorów i możliwości wykorzystania najbliższego otoczenia;

pełne zagospodarowanie punktu widokowego obejmuje: parking, miejsce wypoczynkowe /ławki, zadaszenia/, sanitariat, teren dla lokalizacji małej gastronomii, zestaw informacyjny /plansze, mapa, opis obiektów otoczenia, w tym na głównych osiach widokowych/,

parking z zapleczem obejmuje: miejsca parkingowe, miejsca wypoczynkowe, sanitariat, mapę,

miejsca postojowe obejmuje: kilka stanowisk dla pojazdów, tablicę z mapą,

miejsca wypoczynkowe dla turystyki pieszej, rowerowej: siedziska, zadaszenie, sanitariat, mapę, tablicę z opisem obiektów otoczenia, w tym na głównych osiach widokowych, informację użytkową /najbliższe obiekty usługowe, komunikacja/,

- **wytyczyć i oznakować /zagospodarować/ trasy, szlaki i ciągi widokowe;** jest to podstawowy element promocji parku i otuliny, a równocześnie bardzo ważny element ochrony zasobów przyrodniczych;

Jako podstawowe zasady zagospodarowania i organizacji ruchu należy przyjąć:

- rozpoczęcie prac od kilku, kluczowych punktów i obszarów parku i otuliny, a następnie system zagospodarowania stopniowo "zagęszczać",
- podstawowe, kluczowe obszary to te z istniejącym zainwestowaniem, koncentracją ruchu, trasami komunikacyjnymi lub wysokiej rangi walorami /Rytel, Raciąż, Cekcyn, Woziwoda, Gołąbek, Okoniny, Ostrowite, Legbąd-Fojutowo, Rudzki Most, Biała/,
- w procesie edukacji ekologicznej /środowiskowej/ łączenie i wzajemne uzupełnianie treści i problemów sensu stricto przyrodniczych /ze szczególnym uwypuklaniem klasycznych zagadnień ekologii – zależności biotop-biocenoza/, sozologicznych, sozotechnicznych, kulturowych i krajobrazowych,
- zapewnienie dokładności i aktualności materiałów oraz czytelne oznakowanie wszystkich elementów zagospodarowania /w tym informacja planszowa, kierunkowa, która powinna występować "wyprzedzająco" w relacji do spodziewanych elementów zagospodarowania, obiektów turystycznych i przyrodniczych w głównych jednostkach sieci osadniczej, turystycznej i na drogach,
- na większości tras i szlaków pieszych wprowadzić równolegle oznakowanie dla tras rowerowych,
- preferować trasy piesze /spacerowo-edukacyjne/ o mniejszej długości, w formie pętli, w pobliżu ośrodków turystycznych, wsi i innych elementów integracji i organizacji ruchu /punkty widokowe, parkingi, bramy parku itp./,
- na wszystkich trasach turystycznych wprowadzić informacje typu edukacyjnego /przystanki z elementarnym wyposażeniem, punkty wypoczynkowe/,
- ścisła współpraca z administracją samorządową /gmina, powiat/ oraz administracją Lasów Państwowych,
- opracowanie harmonogramu działań oraz typu materiałów promocyjnych i informacyjnych, które powinny być przygotowane przez dyrekcję parku /inne placówki i jednostki/ oraz zasady współpracy z organami samorządowymi, placówkami naukowymi, organami finansującymi promocję i zagospodarowanie.

4.2.8. Gospodarka odpadami

Gospodarka odpadami wymaga pilnych działań ze strony władz gmin wchodzących w skład TPK. Na terenie parku nie ma wyznaczonych miejsc składowania odpadów. Znajdują się one w otulinie parku: na północ od Cekcynka oraz na południowy-wschód od Rytla. W obu przypadkach są to wysypiska niezisolowane, z brakiem segregacji i prawidłowego zagospodarowania. W obu przypadkach powodują zaburzenia nie tylko środowiska przyrodniczego, ale także walorów krajobrazowych /szczególnie wysypisko koło Cekcyna/. W zakresie gospodarki odpadami ustala się następujące zasady :

- nie lokalizować wysypisk i wylewisk odpadów przemysłowych i gospodarczych na terenie TPK,
- ograniczyć budowę wysypisk odpadów komunalnych na terenie TPK; pilne jest rozwiązanie tego problemu dla jednej wsi – Legbądu,
- pilnie zagospodarować wysypiska odpadów w otulinie,
- zlikwidować wszystkie "dzikie" wysypiska /w tym składowiska złomu/,
- przeprowadzić kontrolę stanu środowiska oraz składu jakościowego odpadów na istniejących wysypiskach i przeprowadzić rekultywację lub dyslokację,
- zorganizować system zbiórki i gromadzenia odpadów /po budowie wysypiska/,
- prowadzić akcję informacyjno-edukacyjną w zakresie zbiórki, segregacji i wykorzystania odpadów, głównie komunalnych,
- kontrolować realizację programu odprowadzania odpadów.

5. KOREKTA GRANIC TPK I OTULINY

W wyniku przeprowadzonych badań i analiz oraz w świetle przedstawionych w rozdziałach wstępnych zasad ochrony i użytkowania zasobów przyrodniczych postuluje się korektę granic parku i otuliny /por mapa/.

Zmiana granic parku powinna objąć:

- 1) jednostkę fizjograficzną jez.Stobno i kompleks leśny na północny-zachód od jeziora ; granica od strony wschodniej biegnie drogą polną Nadolna Karczma – Mała Komorza, w kierunku zachodnim ścieżką przy krawędzi rynny jeziornej do szosy Stobno-Mała Komorza, wschodnimi obrzeżami wsi Stobno, drogą polną do kompleksu lasu i po jego stronie zachodniej do ściany lasu, następnie na zachód drogą polną do Raciąża. Po południowej stronie jez.Raciaskiego do granicy TPK,
- 2) fragment lasu i małą dolinkę w rejonie Lotynia; granica biegnie zachodnim skrajem dolinki,
- 3) kompleks lasów grądowych /mieszanych/ w strefie zboczowej wysoczyzny /deniwelacje ok.30 m./ z dolinkami erozyjnymi na południe od Wysokiej Wsi; granica biegnie skrajem lasu,
- 4) międzyrzecze Kamionki i Brdy i dolina Szumionki; granica biegnie od miejscowości Szumionka drogą przy krawędzi doliny Szumionki, drogą Piła Młyn- Zamrzenica, ścieżką śródleśną na południe od Brdy i Kamionki, na zachodzie obrzeżem lasu do granicy TPK,
- 5) obniżenie torfowiskowe Białe Błoto na północ od Płazowa; granica biegnie po południowych i wschodnich obrzeżach wytopiska,

Zmiana granic otuliny dotyczy:

- 1) doliny Suskiej Strugi i otaczających lasów; granica biegnie wzdłuż torów kolejowych, na południe ścieżką na terenach leśnych do granicy parku,
- 2) rejonu wsi Stobno; granica biegnie ścieżką na południe, zachód i północ od wsi Stobno, do proponowanej granicy parku,
- 3) fragment lasu na południe od Małej Komorzy oraz zespół parkowo-pałacowy w Wielkiej Komorzy; oba fragmenty proponuje się włączyć do strefy ochronnej,
- 4) fragmentu lasu w rejonie Wymysłowa; granica biegnie zachodnim obrzeżem lasu,
- 5) rejon Wielkich Budzisk i Małego Gacna; granica biegnie na południu drogą śródleśną, szosą i torem kolejowym do obecnej granicy otuliny,
- 6) rejon Lińsk –Rosochatka; granica na południu biegnie drogą Lińsk – Okoniny, następnie drogą polną na północ i drogą Rosochatka – Zwierzyniec do obecnej granicy otuliny,
- 5) teren podmokłego lasu na zachód o miejscowości Szlachta; granica biegnie wzdłuż toru kolejowego.

Korekta granic TPK i otuliny ma charakter wstępny. Kompleksy leśne, torfowiskowe i źródłiskowe, głównie na południowy-wschód o TPK wymagają zbadania /por.programybadawcze/.

6. BADANIA NAUKOWE I MONITORING

6.1. Badania naukowe

Postulaty w zakresie badań naukowych wynikają z toku prac nad planem ochrony, z przede wszystkim z operatów szczegółowych, dyskusji z autorami oraz badań i obserwacji terenowych prowadzonych na etapie syntezy i konstruowania operatu generalnego. Proponowane kierunki badań obejmują zarówno problemy czysto poznawcze jak i problemy ściśle związane ze sferą funkcjonowania – rozwoju terenu parku i obszarów przyległych. Obejmują one także weryfikacje niektórych hipotez, które dotyczą systemu obszarów chronionych i ich rangi /w kontekście propozycji utworzenia rezerwatu biosfery oraz regionu funkcjonalnego - ekoregionu Bory Tucholskie/.

Podstawowe problemy badawcze to:

- kontynuacja prac nad inwentaryzacją fauny, a szczególnie ichtiofauny Brdy, entomofauny i awifauny,
- inwentaryzacja flory i zbiorowisk roślinnych rzek, szczególnie Brdy oraz flory porostów,
- inwentaryzacja i waloryzacja torfowisk /w powiązaniu z programem renaturalizacji/,
- struktura ECONET, elementy składowe /korytarze, płyty, węzły, bariery/ i ich charakterystyka, z uwzględnieniem wpływu ciągów komunikacyjnych / przede wszystkim strefa w północnej części parku i otuliny - linia kolejowa, szosa/ na funkcjonowanie sieci /bariera ekologiczna ?/,
- dynamika flory i fauny ze szczególnym uwzględnieniem gatunków z czerwonej księgi oraz gatunków charakterystycznych dla regionu,
- dynamika i charakter procesów synantropizacji środowiska przyrodniczego,
- dynamika procesów przyrodniczych: ewolucja zbiorowisk roślinnych, w tym zbiorowisk leśnych poddawanych przebudowie, procesy sukcesji,
- bilans wodny zlewni cząstkowych, szczególnie bilans wodny Wielkiego Kanału Brdy oraz jezior bezodpornych,
- dynamika stanów wody jezior w nawiązaniu do bilansu wodnego,
- wyznaczenie zlewni bezpośredniej jezior i rzek w aspekcie ochrony jakości wód i możliwości zagospodarowania,
- pilna inwentaryzacja zasobów kulturowych: stanowisk archeologicznych, obiektów zabudowy wiejskiej drewnianej, murowanej, /zabudowa mieszkalna, zagrody wiejskie, szkoły, obiekty administracji Lasów Państwowych, zabudowa hydrotechniczna, stanowiących dziedzictwo kulturowe – historyczne regionu,
- waloryzacja przyrodnicza otoczenia parku, przede wszystkim korytarza ekologicznego Brdy, kompleksów leśnych położonych na północ od parku, obszarów położonych na wschód od TPK,

6.2. Monitoring

Poza elementami monitoringu wynikającymi z wymienionych kierunków badań /biomonitoring: porosty, flora torfowisk, flora rzek i cieków/ główne zadania monitoringu powinny dotyczyć:

- wszystkich wód stojących i płynących, w tym zanieczyszczeń antropogennych i "naturalnych" /wtórne zanieczyszczenia jezior/,
- wód podziemnych,
- zagospodarowania przestrzennego, w tym głównie obiektów przemysłowych, rzemieślniczych i innych uciążliwych dla środowiska oraz obiektów turystycznych i rekreacyjnych,
- ruchu turystyczno-rekreacyjnego,
- funkcjonowania zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego,

6.3. Programy badawczo-wdrożeniowe

Programy te mają na celu realizację zadań ochrony, kształtowanie krajobrazu dostosowanie gospodarki do wymogów ochrony i realizacji strategii ekorozwoju Podstawowe kierunki działań dotyczą opracowania i realizacji programów:

- utrzymania, transformacji i rozwoju gospodarki rolnej,
- rozwoju dziedzin gospodarki opartych na lokalnych zasobach: agro- i ekoturystyka, przemysł i przetwórstwo drewna, gospodarka rybacka, łowiectwo, przetwórstwo produktów rolnych i leśnych,
- zasad i form wspierania transformacji gospodarczej regionu /finansowej i ekonomicznej, badawczej, studialnej, społecznej i politycznej/, uwzględniającej możliwości pozyskania środków z funduszy Unii Europejskiej
- renaturalizacji małych cieków i rzek, niektórych torfowisk oraz utrzymania i wprowadzania zadrzewień typu barier biologicznych,
- wprowadzania zadrzewień o funkcjach krajobrazowych, izolacyjnych i ochronnych,
- ochrony zasobów kulturowych z przeanalizowaniem możliwości utworzenia muzeum budownictwa i kultury regionu /skansen/, w kontekście przewidywanych form ochrony i kierunków rozwoju gospodarczego,
- przygotowania katalogu projektów budowlanych opartych na historycznych formach budownictwa, z uwzględnieniem materiału budowlanego, detali architektonicznych, układów zabudowy,
- polityki przestrzennej i zagospodarowania przestrzennego,
- promocji i zagospodarowania turystyczno-edukacyjnego TPK z uwzględnieniem rozwoju Centrum Parkowego z muzeum Borów Tucholskich, zagospodarowania bram parku oraz innych elementów wskazanych w "Planie ochrony..."
- programów edukacyjnych dla społeczności lokalnej niezbędnych do rozwoju preferowanych dziedzin gospodarki /rolnictwo ekologiczne, "małe" przetwórstwo produktów rolnych, agroturystyka, turystyka poznawcza oraz sozologicznych - gospodarka odpadami, gospodarka wodno-ściekowa/.

Wymienione programy oraz problemy powinny być ponadto uwzględnione w opracowaniach wymaganych ustawowo, wykonywanych przez samorządy gminne, powiatowe oraz Sejmik Województwa /studia uwarunkowań, plany zagospodarowania województw, strategię rozwoju, programy ekorozwoju/, aby zapewnić realizację celów niniejszego planu oraz planów ochrony realizowanych dla innych parków krajobrazowych. Obszar Borów Tucholskich, jako jednostka ponadregionalna – "Ekoregion" wymaga specjalnego traktowania uwzględniającego współpracę administracji rządowej i samorządowej na poziomie ponadregionalnym.

Konieczne wydaje się również utworzenie Ośrodka - Pracowni Dokumentacyjnej /na szczeblu województwa, dla wszystkich obszarów chronionych/. Celem powołania Pracowni – Ośrodka byłoby gromadzenie informacji naukowej, publikacji, materiałów szkoleniowych, prowadzenie doraźnych prac dokumentacyjnych, monitoringowych i równoczesne opracowanie bazy danych o obszarach chronionych w województwie /w systemie GIS/. Wobec dużej powierzchni obszarów objętych ochroną oraz realizacją koncepcji ekorozwoju Pracownia mogłaby uzupełniać działania istniejących służb na terenie województwa, usprawnić funkcjonowanie ochrony przyrody poprzez wiarygodne i aktualne dane.

7. DZIAŁANIA LEGISLACYJNE, ORGANIZACYJNE I EDUKACYJNE

7.1. Działania legislacyjne

7.1.1. Wnioski o objęcie ochroną.

Wyniki badań i analiz przeprowadzonych w ramach "Planu ochrony TPK" pozwalają na sformułowanie wniosków w zakresie ustanowienia następujących form ochrony przyrody:

- rezerwy przyrody /zgodnie z wykazem w rozdz. 3.1.3./,
- użytki ekologiczne /zgodnie z wykazem w rozdz. 3.1.4./,
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe /zgodnie z wykazem w rozdz. 3.1.5./,
- pomniki przyrody /zgodnie z wykazem w rozdz. 3.1.6./.

Wnioskuje się również o wpisanie do rejestru zabytków nieruchomości oraz archeologicznych obiektów wymienionych w rozdziale 3.2.2 i 3.2.3.

7.1.2. Zmiana rozporządzeń Wojewody Bydgoskiego i Wojewody Gdańskiego

W związku z ustaloną w "Planie ochrony" potrzebą korekty granic TPK i otuliny wnioskuje się o zmianę rozporządzeń: Wojewody Gdańskiego /nr 11/98 z dnia 3.09.1998/ oraz Wojewody Bydgoskiego /nr 32/98 z dnia 31.08.98/ i wprowadzenie korekty granic TPK, otuliny oraz ich powierzchni na terenie województw: pomorskiego i kujawsko-pomorskiego.

W rezultacie zmian granic TPK i otuliny wnioskuje się o zmianę granic obszarów krajobrazu chronionego oraz ich powierzchni na terenie województw: pomorskiego i kujawsko-pomorskiego.

7.1.3. Wnioski o zmianę innych przepisów prawa

Zgodnie z przeprowadzonymi analizami i ich wynikami postuluje się wprowadzenie na wszystkich wodach powierzchniowych TPK i otuliny stref ciszy. Wymaga to zmiany rozporządzenia Wojewody Kujawsko-Pomorskiego nr 146/99 z dn.29.07.1999 r.

Strefy ciszy należy również ustanowić na terenie:

- zespołów przyrodniczo krajobrazowych,
- użytków ekologicznych.

We wszystkich miejscowościach na terenie TPK i otuliny są podstawy merytoryczne /walory bioklimatyczne, akustyczne, krajobrazowe/ do pobierania opłat miejscowych za czasowy pobyt ludzi w celach wypoczynkowych, zdrowotnych lub turystycznych.

Postuluje się przeprowadzenie weryfikacji zakresu "Decyzji Wojewody Bydgoskiego" z dnia 14.12.1998 w sprawie ustanowienia strefy ochrony pośredniej zewnętrznej dla ujęcia wody "Czyżkówko" w Bydgoszczy.

W związku z zapisami ustawowymi o zależnościach ustaleń planu ochrony a miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego postuluje się wprowadzenie ustaleń "Planu ochrony TPK" do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin leżących na terenie TPK i otuliny.

Wyniki analiz należy również uwzględnić w opracowywanych podejmowanych przez samorządy gmin i powiatów : koncepcjach ekorozwoju i strategiach rozwoju.

Postuluje się również wprowadzenie ustaleń "Planu ochrony TPK" w wymaganych ustawowo: "Strategii rozwoju województwa" oraz "Planie zagospodarowania przestrzennego województwa" /Ustawa z 7.07.1994 o zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. nr 89, poz. 415, z późn. zmianami/. Typy środowiska naturalnego, zasoby przyrodnicze oraz wymogi ochronne są na znacznym obszarze gmin Borów Tucholskich zbliżone do terenów wchodzących w skład Tucholskiego Parku Krajobrazowego. Realizacja polityki ekorozwoju, przyjęta w oficjalnych dokumentach państwowych, wymaga wsparcia organizacyjnego, intelektualnego i finansowego zarówno ze strony Sejmiku Samorządowego Województwa jak i Administracji Rządowej – Wojewody. Szczególnie istotna jest realizacja programów badawczo-wdrożeniowych, wymienionych w rozdz.6.

7.2. Działania organizacyjne

W celu koordynacji działań związanych z ochroną i funkcjonowaniem TPK postuluje się podjęcie następujących działań:

- aktywizację działalności Towarzystwa Miłośników Borów Tucholskich w celu realizacji koncepcji ekorozwoju na terenie TPK i obszaru Borów Tucholskich,
- powołanie fundacji, która będzie wspomagała organizacyjnie i finansowo społeczności lokalne w realizacji celów planu ochrony, w tym wdrażaniu uzasadnionych "ekologicznie" formach gospodarowania i udostępniania zasobów TPK i otuliny,
- rozważenia celowości utworzenia porozumienia – związku gmin dla realizacji wymienionych wyżej celów,
- aktywizacji i stworzenia podstaw do działalności na szczeblu lokalnym oraz Samorządu Wojewódzkiego stowarzyszeń, grup przedsiębiorców itp. w celu promowania obszaru TPK i aktywizacji gospodarczej /rolnictwo ekologiczne, zdrowa żywność, ekoturystyka/,
- aktywizacja, unowocześnienie i organizacja służb doradztwa rolniczego, turystycznego, socjologicznego, kształtowania krajobrazu, edukacji środowiskowej dla zapewnienia realizacji celów ochrony i rozwoju TPK; niektóre z wymienionych funkcji powinien przejąć Ośrodek Dokumentacyjny,
- opracowanie katalogu form architektonicznych i zasad zabudowy i zagospodarowania obowiązujących na terenie TPK i otuliny /w przyszłości dla obszarów chronionych/,
- przygotowanie podstawowych materiałów informacyjnych z zakresu rolnictwa ekologicznego, agroturystyki, ekoturystyki, edukacji ekologicznej, gospodarki odpadami, zadrzewień śródpolnych, gospodarki wodno-ściekowej /np. przydomowe oczyszczalnie ścieków/, możliwości pozyskania środków finansowych na obszarach chronionych /we współpracy z gminami, Sejmikiem Wojewódzkim, służbami Wojewody /,
- organizacja Centrum Parkowego które, do czasu utworzenia Ośrodka, musi przejąć większość funkcji informacyjno-doradczych i organizacji funkcjonowania TPK
- utworzenia Ośrodka Dokumentacyjnego /por. rozdz.6/ i ustalenie zasad i zakresu współpracy z placówkami naukowymi, dydaktycznymi, dokumentacyjnymi,
- koordynacja zagospodarowania parku w małą infrastrukturę /trasy turystyczno-edukacyjne, parkingi, miejsca postojowe, przystanki itp./.
- organizacja okolicznościowych zajęć i imprez promujących TPK oraz ideę ochronę walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu.

7.3. Działania inwestycyjne

Podstawowe działania inwestycyjne Dyrekcji TPK dotyczą infrastruktury turystyczno-edukacyjnej. Przede wszystkim konieczna jest budowa urządzeń informacyjnych i oznakownia elementów liniowych i punktowych:

- bram i granic parku,
- punktów widokowych, parkingów, miejsc postojowych i punktów wypoczynkowych,
- wszystkich form ochrony przyrody,
- obszarów objętych strefą ciszy.

W systemie oznakowania należy uwzględnić tablice kierunkowe. Czytelnego oznakowania wymagają również wszystkie, udostępnione dla ruchu kołowego drogi leśne. Zagospodarowanie należy ściśle koordynować z materiałami informacyjnymi i publikacjami i uwzględniać ich aktualizację.

7.4. Materiały informacyjno-edukacyjne

W ramach tego systemu należy uwzględnić materiały i publikacje zróżnicowane co do zakresu i formy publikacji oraz form penetracji /piesze, rowerowe, motorowe, wodne/. Jako podstawowe materiały należy uznać:

- monografię parku /z wykorzystaniem materiałów planu ochrony/,
- informator popularno-naukowy,
- przewodnik turystyczny uwzględniający najnowsze dane przyrodnicze, sozologiczne, kulturowe oraz wytypowane w planie ochrony trasy i szlaki,
  - foldery z podstawową informacją o walorach parku i jego infrastrukturze,
  - materiały tematyczne /informatory, foldery, przewodniki/ o podstawowych elementach przyrody i kultury parku/,
  - mapy turystyczno-edukacyjne różnego typu /popularno-naukowe, piktogramowe, specjalistyczne – np. florystyczne, w tym dendrologiczne, faunistyczne/,
  - materiały uzupełniające program i zakres edukacji formalnej /np. w formie materiałów powielonych/.

7.5. Zasady aktualizacji “Planu Ochrony TPK”.

Po zatwierdzeniu “Plan Ochrony TPK” jest podstawą działań w zakresie:

- realizacji celów ochrony,
- organizacji działalności badawczej i edukacyjnej,
- współdziałania z administracją samorządową, Lasów Państwowych, przedsiębiorstw, osób fizycznych itp.,
  - sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego,
  - prowadzenia gospodarki na terenach leśnych,
  - prawidłowej gospodarki na terenach rolniczych,
  - gospodarki rybackiej,
  - innych form gospodarowania.

Dyrektor TPK jest w szczególności zobowiązany do:

- popularyzacji podstawowych celów ochrony i form realizacji,
- popularyzacji form działalności gospodarczej zgodnych z ideą ekorozwoju,
- popularyzacji walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych parku i otuliny,
- udostępnianie posiadanych materiałów dokumentacyjnych i planistycznych,
- koordynacja wykonywania ustaleń planu ochrony,
- prowadzenie podstawowego monitoringu zamierzeń, planów i realizacji działań gospodarczych, inwestycyjnych, turystycznych i edukacyjnych na terenie TPK i otuliny,
  - prowadzenie obserwacji realizacji ustaleń “Studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” oraz planów zagospodarowania przestrzennego /wraz z “Prognozą...”/ w aspekcie wymogów zagospodarowania, architektury i kształtowania zieleni,
  - prowadzenie podstawowego monitoringu społecznego w zakresie odbioru ustaleń planu ochrony oraz potrzeb informacyjnych, wyjaśniających, edukacyjnych,
  - prowadzenie podstawowego monitoringu przyrodniczego /zjawiska i procesy istotne, ważne dla funkcjonowania parku/,
  - prowadzenie podstawowego monitoringu sozologicznego, w zakresie działań i zjawisk poprawiających stan środowiska lub zagrażających systemowi przyrodniczemu,
  - prowadzenie podstawowego monitoringu ruchu turystycznego i edukacyjnego w zakresie wykorzystania walorów – zasobów TPK, w tym zjawisk negatywnie wpływających na zachowanie i funkcjonowanie ekosystemów parku,
  - prowadzenie podstawowego monitoringu w zakresie zachowania walorów kulturowych i krajobrazowych.

Niektóre z wymienionych prac obserwacyjnych powinien przejąć, po utworzeniu, “Ośrodek dokumentacyjny”.

Weryfikacja planu ochrony będzie następować nie rzadziej niż raz na 5 lat. Może ona następować w przypadku:

- istotnych zmian funkcjonowania parku w sferze przyrodniczej, gospodarczej, ochrony, ocenianych na podstawie elementarnego monitoringu prowadzonego przez pracowników parku,

- wyników badań naukowych lub danych podstawowego monitoringu,
- istotnych zmian społecznych, legislacyjnych,
- potrzeb weryfikacji systemu obszarów chronionych /nowe obszary chronione, istotna zmiana granic obszarów chronionych itp./.

Proponuje się, aby niezależnie od przedstawionych warunków weryfikacji planu, pierwszy przegląd "Planu ochrony TPK" przeprowadzić po okresie trzech lat od wydania rozporządzenia wojewodów.

Wnioski w sprawie weryfikacji i przeglądu "Planu ochrony TPK" będą zgłaszane do Wojewódzkich Konserwatorów Przyrody w województwach: pomorskim i kujawsko-pomorskim przez:

- Dyrektora Tucholskiego Parku Krajobrazowego i Radę Społeczno-Naukową parku,
- Wojewódzkie Komisje Ochrony Przyrody w Gdańsku i Bydgoszczy,
- Władze samorządów terytorialnych: gmin, powiatów i województw,
- Administrację Lasów Państwowych,
- Organizacje społeczne.

Zobowiązuje się dyrektora TPK do przedstawiania w okresach pięcioletnich sprawozdania z realizacji ustaleń planu ochrony dołączanych do wniosku o jego weryfikację.

W obserwacji funkcjonowania "Planu ochrony" i jego realizacji zaleca się udział autorów Planu, którzy powinni uczestniczyć w okresowej weryfikacji i przeglądach.